

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ
VE
TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ ARAYIŞLARI**

BÜŞRA ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. ÖNDER KUTLU**

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	BÜŞRA ARSLAN		
	Numarası	158104011026		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
	Tezin Adı	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

BÜŞRA ARSLAN

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Büsra ARSLAN
	Numarası	158104211026
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SİY
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Önder ULTU
	Tezin Adı	Cumhurbaşkanı, Hukuk Sistemi ve Türkiye'de Sosyal Sistem; Analiz

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ..... başlıklı bu çalışma ..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Önder ULTU	
2	Doc. Dr.	Sefa USTA	
3	Doc. Dr.	İsmail SEVİNGİ	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SİSTEM, SEÇİMLER VE DEMOKRASİ

1. TEMEL KAVRAMLAR	1
1.1. Demokrasi	1
1.2. Siyasal Partiler	3
1.3. Temsil	5
1.4. Siyasal Katılım	7
1.5. Parlamento	8
2. SEÇİM ve HÜKÜMET SİSTEMLERİ	9
2.1. Seçim Kavramı	9
2.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi	10
2.3. Demokratik Seçim İlkeleri	11
2.3.1. Eşitlik İlkesi	11
2.3.2. Genellik İlkesi	12
2.3.3. Gizlilik İlkesi	13
2.3.4. Bireysellik İlkesi	14
2.3.5. Serbestlik İlkesi	14
2.3.6. Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması İlkesi	15
2.4. Seçim ve Hükümet Sistemleri	16
2.4.1. Çoğunluk Seçim Sistemleri	17
2.5. Nispi Temsil Sistemleri	20
2.6. Karma Seçim Sistemleri	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAPILAN GENEL SEÇİMLER VE SEÇİM SİSTEMLERİ

1. ÇOĞUNLUK SİSTEMİ UYGULAMALARI	29
--	----

2. NİSPİ TEMSİL SEÇİM SİSTEMİ UYGULAMALARI.....	34
3. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ SONRASI YAPILAN 2018 SEÇİMİ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ DÖNEMİNDE SEÇİM SİSTEMİ

1. Türkiye'de Uygulanan Seçim Modellerinin Sonuçlarının Değerlendirilmesi....	49
3. Türkiye İçin Uygun Seçim Sistemlerine Yönelik Tartışma ve Öneriler.....	60
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	70

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
akt.	: Aktaran
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BP	: Barış Partisi
BP	: Birlik Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
c.	: Cilt
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
MP	: Millet Partisi
çev.	: Çeviren
DBP	: Demokratik Birlik Partisi
DEPAR	: Değişen Türkiye Partisi
DP	: Demokrat Parti
DP	: Demokratik Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EMEP	: Emek Partisi
FP	: Fazilet Partisi
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
İP	: İşçi Partisi
KP	: Kalkınma Partisi
LDP	: Liberal Demokrat Parti md. : Madde
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	: Milliyeti Hareket Partisi
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
s.	: Sayfa
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİP	: Sosyalist İktidar Partisi
SP	: Sosyalist Parti
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
Üniv.	: Üniversite
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları
YDH	: Yeni Demokrasi Hareketi
YDP	: Yeniden Doğuş Partisi
YP	: Yeni Parti

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Tek Partili Çoğunluk Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri	30
Tablo 2. Çok Partili Liste Usulü Çoğunluk Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri.....	31
Tablo 3. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk)	32
Tablo 3. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk)	33
Tablo 4. Nispi Temsil Seçim Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri.....	35

ÖZET

Seçim sistemleri ülke gündeminde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye’de pek çok sistem denenmiş ve neredeyse her seçim öncesi kanun değişikliği meclisten geçirilmiş ya da var olan seçim kanunları üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Türkiye’de belli bir istikrarın yakalanamadığı, adaletin sağlanamadığı yıllar tecrübe edilmiştir. Her dönem farklı sistemler uygulanmasının temelinde tabii Türkiye’nin ihtiyaçlarına en iyi cevabı verecek sistemin aranması yatmaktadır. Günümüzde de kullanılan barajlı D'hondt sistemi fazlasıyla eleştirilmeye devam etmektedir.

Aslında siyasi tartışmaların temel sorunu temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıran bir sistemi hayata geçirme çabasıdır. Ne yazık ki uygulanan seçim sistemlerinde genel olarak bir ilke ön plandayken diğer ilke geri planda kalmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve sonrası sürecin değerlendirilmesi yapıp, bir sistem önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: temsil, adalet, yönetim, istikrar, seçim, seçim sistemleri

ABSTRACT

Election systems have always played an important role in the country's agenda. Many systems have been tried in our country and almost every election, the election law was amended. In the past, there have been years in our country where a certain stability has not been achieved and justice has not been provided. The basis of the implementation of different systems in every period lies in the search for the best response to the needs of our country. The D'Hondt system, which is a election threshold system, continues to be widely criticized.

In fact, the main problem of political debates; it is an attempt to implement a system that harmonizes principles of stability in representation, justice and governance.

Unfortunately, in the election systems implemented, in general, while a principle is in the forefront, the other principle has remained in the background.

In this study, electoral systems applied in our country, Presidential Government System and the process after this new system were evaluated, some recommendations were also made.

Key Words: representation, justice, management, stability, election, election systems

GİRİŞ

Seçimler siyasal hayatın vazgeçilmezi ve aynı zamanda en masrafsız ve en basit şekilde yönetime katılma şeklidir. Demokrasiyi de seçimlerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Demokrasi ile seçimler iç içe girmiş iki kavramdır. Seçimsiz bir siyasal sistemin demokrasiyle uzaktan yakından bir bağı olmayacağı gibi genel oya dayanmayan seçimler olduğunda da demokrasiden bahsedemeyiz. Bir ülkede uygulanan seçim sistemlerinin demokratik olup olmadığını dürüst ve şeffaf bir şekilde yapılan seçimler göstermektedir.

Seçimler demokrasinin özünü oluşturur dersek doğru olur. Yönetilenlerin kendi kaderleri ile ilgili kararlar alıp, icraatlar yapması için siyasal iktidarlara düzenli aralıklarla yapılan seçimler aracılığıyla yetki vermektedir. Yönetimin meşru olabilmesi ve bir ülkede seçime duyulan güven çok önemlidir. Seçimleri kazanan veya kaybeden partiler değişir; kaybeden kazanır, kazanan kaybeder ancak seçime duyulan güven kaybedilirse onun telafisi olmayacaktır. O yüzden seçimlerin saygınlığını korumak gerekir.

Seçimler demokratik bir rejim için tek başına da yeterli değildir. Seçimin yapılacağı ortam ve seçim için gerekli olan demokratik ilkeler de önemlidir. Toplumun her kesimini temsil edecek görüşlerin adil bir yarış havasında seçimlere katılabilmesi halinde demokratik bir seçimden bahsedilebilir.

Demokrasilerde bir seçimin iyi veya kötü oluşu hangi parti ya da partilere fayda sağlayacağı bakımından değerlendirilmemelidir. Türkiye’de yaşanan siyasal tecrübeleri de göz önünde bulundurursak pek çok zaman partiler ve siyasetçiler bu hataya düşmüşlerdir. Bir sorun var ve çözümü için sistem önerilerinde bulunurken ya da var olanı eleştirirken kendi çıkarlarını ön planda tutmuşlardır. Aslında bir seçim sistemi, demokratik seçim ilkeleri ve ülkenin yararına nasıl uygulanacağı, ne şekilde sorunlar meydana getireceği ve nasıl faydası olacağı bakımından irdelenmelidir.

Seçim sistemleri yalnızca oyların sandalyelere dağılımında kullanılan teknik bir metodun ötesinde siyasal bir boyutu da bulunmaktadır. Hatta bazen çok daha ağır basan bu siyasal boyut olmaktadır ki her seçim sistemi siyasal hayatta değişiklikler getirmektedir.

En ideal seçim sisteminin ortaya çıkarılmasında temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri önemlidir. Bu iki ilkenin birini öncelemek seçim kanunları hazırlanırken tercih edilen seçeneklerdendir ya da bu iki ilkeyi dengede tutacak yol güdülür. Ancak çoğu zaman seçim kanunlarında düzenlemeler yapılırken bu iki ilke bakımından varsayılan amaçlar sağlanamayabilir.

Seçim sistemleriyle alakalı çoğunluk, nispi ve her iki sisteminde bir araya getirilmesiyle oluşan karma sistem diye üç model karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de de bu modellerin çoğu denenmiş ve en uygun seçim sisteminin arayışı devam etmiştir. Seçimlerin demokratikleşme süreci de Türkiye’de epey uzun bir zaman almıştır. 1876 senesinde yürürlüğe giren ilk yazılı Anayasa olma özelliğini taşıyan “Kanuni Esasi”ye göre yapılan seçimler, sonrasında siyasal tarihi biçimlendiren seçimler, kurulan siyasi partiler, hazırlanan Anayasalar ve düzenlenen seçim kanunları ile bugüne gelinmiştir.

İstikrar ilkesini önceleyen çoğunluk sistemlerinde yönetimde istikrar sağlanmış olsa da toplumdaki tüm görüşlerin parlamentoda adil bir biçimde temsil edilmesi ikinci planda kalmıştır. Bu sistemde eksik-artık oy çok fazla vardır. Seçmenin sandığa yansıyan tercihlerinin parlamentoda sandalyeye dönüştürülmesinde çok ciddi adaletsizlikler söz konusudur.

Adalet ilkesini ön plana çıkararak nispi temsilde ise aslında parlamentolarda çok parçalı bir yapıya sebep olduğu söylenebilir. Hakikaten bu sistemde istikrarlı bir yönetimin olduğu söylenemez, hükümetler genel itibariyle koalisyon şeklindedir ve ömürleri kısa olmaktadır. Tabi bunun yanında artık-eksik oy yok çok az hatta yok denecek kadar azdır. Bu sistemde her yapılan tercihin adil bir yöntemle sandalye dağılımının yapılması önceliklidir.

Karma seçim sistemlerinde de nispi veya çoğunluk sistemlerinden hangisi daha ağır basıyorsa, o sistemin özellikleri belirgin olmaktadır.

Çalışmada seçim sistemleri ve usulleri tanıtılmaya çalışılmış, sonrasında Türkiye'deki seçim tecrübeleri, seçim sistemleri ve usulleri değerlendirilmiştir. Seçim sürecine dair çeşitli bilgilere yer verilmiş, bu çerçevede seçimlerden önce yaşanan süreç anlatılmıştır. Ayrıca seçmenlerin oy kullanımına dair bilgiler verilmiş,

siyasi partilere ve Cumhurbaşkanı adaylarına ilişkin bilgiler anlatılmıştır. Son yapılan değişiklik olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ışığında 2018 seçimlerinin irdelenmesinin ardından Türkiye için en uygun seçim sistemi arayışları ile ilgili değerlendirme yapıлып bir modeli önerisinde bulunulmuştur.

Siyasal Sistem, Seçimler ve Demokrasi başlıklı ilk bölümde; demokrasi, siyasi partiler, temsil, siyasi katılım ve parlamento kavramları tanıtılmaya çalışılmıştır. Ardından seçim kavramı açıklanarak seçme hakkının gelişimi ve seçme hakkının demokratik ilke ve uygulamaları ile seçim sistemleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bir konu araştırılırken ilgili kavramların açıklanması yol gösterici olmaktadır. Ülkeye en uygun seçim sistemi tartışmalarına giriş yapmadan önce seçimin, seçim sisteminin ve seçimlerle alakalı bütün hususların demokratik ilkelere ters düşmeden ifade edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de yapılan Genel Seçimler ve Seçim Sistemleri başlığını taşıyan ikinci bölümde, Osmanlı'dan günümüze seçim deneyimimiz, seçim sistemleri ve usulleri bakımından incelenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrası yapılan 2018 seçimlerinde getirilen tüm değişiklikler de teferruatlarıyla anlatılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Döneminde Seçim Sistemi başlıklı son bölümde ise genel olarak Türkiye'de uygulanan seçim modellerinin sonuçları; başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter hükümet sistemleri hakkında verilen bilgilerle incelenmiş ve liderlerin görüşleri değerlendirilip son olarak Türkiye için bir seçim modeli önerisinde bulunulmuştur.

Fakat seçim sistemlerinin herhangi birini en iyi yöntem olarak söylemek yanıltıcı olacaktır. Bir ülke için en iyi sistem, ülkenin ihtiyaçlarına en iyi cevabı veren sistemdir. Türkiye'nin demokrasi deneyimleri çok fazladır. Bu deneyimlerin analizinden yararlanarak hem temsilde adaleti hem de yönetimde istikrarı bağdaştıracak sistemler uygulanmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yeni bir seçim sistemi tercihini ortaya koydu. 1876'dan bu yana, 141 senedir kesintilerle de olsa, uygulanan Parlamenter Sistem bırakılmış ve kendine mahsus bir Başkanlık Sistemine geçilmiştir. Bu sistem

değişikliğinin kuvvetler ayrılığı ilkesini net bir şekilde ortaya koyduğu söylenmektedir. İki başlılığın sıkıntıları giderilmeye çalışılarak yürütmeye dair tüm yetkiler Cumhurbaşkanında toplanmış, meclisin yürütmedeki denetim yetkisi sınırlanmıştır. Seçimlerin 5 yılda bir yapılmasına karar verilen bu sistemde seçilme yaşı 25'ten 18'e düşürüldü. İttifak düzenlemesiyle partilere sunulan imkanlar, seçim barajını tamamen ortadan kaldırmasa da, seçmenin yapılan ittifakları seçimlerden önce bilip tercihte bulunmasına imkan oluşturdu.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %50+1 oy alma zorunluluğu kaçınılmaz olarak çoğunluk sistemini getirmiştir. Diğer taraftan seçim öncesi yapılan değişikliklerle siyasi partilerin seçimlerde işbirliği yapmalarının önünde bir engel kalmamıştır. Fakat bu seferde Cumhuriyet ve Millet İttifakı olarak karşımıza çıkan ikili yapılanmanın çoğunluk sistemini dayatan bir faktör olarak karşımıza çıktığı söylenmektedir. Bu durumda karşılaşılan sorun ise TBMM seçimlerinde mevcut bulunan nispi temsil uygulaması ile arasında çelişki olmaktadır. Bu seçimlerde çoğunluk sisteminin önünü açacak hamleler yapılması gündeme gelebilir.

Çalışmada öncelikle kaynak taraması yapılmıştır. Konu üzerine bilimsel içerikli kitaplar ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları ve internet sitelerinden faydalanılmıştır. Herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Çalışmada kaynak taramasından sonra elde edilen veriler eleştirel yaklaşımla ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Bölümlerin bütünlüğünü sağlamak için ister istemez bazı tekrarlar olmuş ancak bunlar minimum düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SİSTEM, SEÇİMLER VE DEMOKRASİ

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Demokrasi

Demokrasi, bir toplumda kişilerin siyasal iktidarların kendi menfaatleri doğrultusunda karar almaları ve kural koymaları adına iktidarı etkilemek amacıyla giriştikleri her çeşit davranış ve eylemler olarak tanımlanmaktadır. Tabii bu durumlar kişinin kendisinden ya da toplumsal da olabilmektedir. Genel olarak ifade edilirse; bireylerin ve toplumsal birliklerin siyasal hayata aktif katılmaları bazı şartların gerçekleşmesine bağlıdır. İçinde yaşanan ve siyasal toplumdan gelen etkilere karşı bireyin farklı şekillerde siyasal davranışlar göstermesi için belli bir siyasal toplumsallaşma sürecini geçirmeleri gerekmektedir¹.

Halkın tam manasıyla özgür olabilmesi için yönetilenler ve yöneticiler ayrımı gözetmeksizin kendi kendini yönetmesi gerekir. Halkın çoğunluk tarafından yönetilmesi durumunda tam bir özgürlükten söz etmek mümkün olmaz. Demokrasinin hedefi halkın ideal anlamda özgür olmasıdır. Oy birliği ile yönetim olmadığına ve olmayacağına göre ve bu yüzden ideal özgürlüğe ulaşamadığına göre demokrasinin hedefi mümkün olduğu kadar ideal özgürlüğe ulaşmak olmalıdır².

Demokrasi kavramının takriben yirmi beş asırlık uzun bir geçmişi olmasına rağmen, demokrasinin tarihsel gelişimi oldukça inişli çıkışlı olmuştur. İlk olarak Eski Çağ'da Atina şehir devletlerinde kısmi olarak uygulanan demokrasi³, pek çok seçim ilkeleri açısından sıkıntılıydı; nüfusu 10.000'i aşmayan şehirlerde uygulanmıyor, seçme ve seçilme hakkını sadece erkekler kullanabiliyordu⁴. Demokrasi daha sonraları Yeni Çağ'da tekrar hâkim olana kadar Orta Çağ boyunca etkili olamamıştır. Günümüz demokrasisine ulaşabilmek uzun yıllar mümkün olamamıştır. Aydınlanma

¹ Davut Dursun, "Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma", Siyaset Bilimi, **Açıköğretim Fakültesi Yayını**, Sayı. 1637, s. 113

² Gülşah Çevik, "Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi", **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bilecik, 2016, s. 4

³ Yasin Aydoğdu, **Seçim Sistemleri ve Türkiye**, Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.6

⁴ Mehmet Saray, **Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Semih Ofset, Ankara, 1999, s.3

Çağı, Fransız İhtilali ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı başta olmak üzere diğer bazı olayların sonuçları da demokrasinin biçimlenmesinde ve günümüz halini almasında etkili olmuştur. Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra demokratik mücadeleler hız kazansa da bu süreç uzun sürmemiş ve 20. yüzyılın başlarında devletlerin totaliter ve otoriter rejimlere doğru yönlendiği görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise özellikle Batı'da insan haklarına verilen değer artmış ve bununla beraber birçok rejimde demokrasi hâkim hale gelmiştir⁵.

Nüfusun hızla artması, ülke topraklarının genişliği ve hatta sınırlamaların ortadan kaldırılarak siyasal hakların hemen hemen tüm vatandaşlara verilmesi ile Antik Yunan ve Roma'da uygulanan doğrudan demokrasi adı verilen yönetim şekli geçerliliğini kaybetmiştir. Sorunların giderek karmaşık bir hal alması, toprakları genişleyen ve nüfusu artan toplumlara uygun bir temsili sağlayacak yeni modellerin arayışı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu yaşananların sonucu temsili demokrasi karşımıza çıkmıştır. Yönetilenlerin belli bir zaman diliminde görev yapması için belli bir sayıda temsilci seçimi olarak açıklayacağımız temsili demokraside, devlet yönetiminin yapılabilmesi için alınması gereken kararlar, millet adına seçilen bu temsilciler vasıtasıyla alınmaktadır⁶.

Demokrasilerde, farklı seçim sistemleri farklı sonuçlar doğurduğundan, seçimlerden ve seçim sistemlerinden beklenen hedeflerde birbirinden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla hedeflerine göre belirlenip, oluşturulan seçim sistemleriyle, gerçekleşmesi istenen sonuçlar amaçlanmaktadır. Seçimlerle hayata geçirilmek istenen başlıca amaçlar veya sonuçlar olarak sayabilecek pek çok husus bulunmaktadır. Toplumun temel olarak siyasal eğilimlerini yansıtan bir yasama meclisinin oluşumunu temin etmek, seçmen çoğunluğunun tercihine uygun bir hükümetin kurulmasını sağlamak, yasama işlevi için en uygun nitelikleri kendisinde barındıran temsilcilerin seçilmesini sağlamak, güçlü ve istikrarlı bir hükümetin ortaya çıkmasını sağlamak bunlar arasında sayılabilir⁷.

⁵ Aydoğdu, a.g.e.,s.6

⁶ Yiğitbaş, a.g.k.,s.5

⁷ Erbil Yiğitbaş, "Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkisi ve Türkiye Değerlendirmesi", **Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2009, s. 17

Demokrasi hakkında tam bir tespit yapabilmek, şiddetli bir ideolojik ve siyasi tartışmalara yol açtığı söylenmektedir. Bu tartışmalar üç ana husus üzerinde toplanmaktadır: ilk olarak tartışılan konu halkın kim olduğu ya da siyasi iktidarın hangi ölçüde dağıtılması gerektiğidir. İkinci olarak ise gerçekten halkın kendi kendisini yönetip yönetmediği ya da hükümetin onları temsil etme iddiasındaki siyasetçilerin ve partilerin eline bırakılıp bırakılmamasıdır. Üçüncü olarak üzerinde durulan diğer husus da demokratik süreçle kolektif kararlar almanın hangi ölçüde doğru olduğudur⁸.

Özetle İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde de yer aldığı gibi; "herkes doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katkıda bulunma hakkına sahiptir." Buradan da anlaşıldığı üzere demokrasi için olmazsa olmazlardan biri doğrudan yönetime katılma ve özgürce seçilmiş temsilciler vasıtasıyla katılım sağlamaktır. Türkiye’de yapılan seçimlerde ise genel merkez tarafından belirlenen veya seçilmeleri tartışma oluşturan delege kadrosunun belirlediği adayların, değişiklik yapma hakkı tanınmadan sandığa atılması istenmektedir, böyle bir durumun demokratikliği ne ölçüdedir ilerleyen bölümlerde bu tartışmalara yer vereceğiz. Ancak doğrudan demokrasiye en yakın çözüm seçmenin temsilcisini kendi iradesiyle seçeceği "doğrudan katılım" yöntemidir⁹.

1.2. Siyasal Partiler

Siyasal parti denilen kavram, iktidarı seçimle veya başka yollarla kazanmak için örgütlenen insan topluluğudur¹⁰. Siyasal partilerin ana amacı, hizmet mekanizmasını denetlemek üzere, kamu görevine ya da siyasal iktidara tek başına veya başkalarıyla müşterek kadrolar yerleştirmek ve onları görevde tutmaktır. Örgüt olarak tanımlanan siyasal partinin örgüt olması şartı, diğer siyasal katılım şekillerinde ayırmaktayken, iktidara sahip olma gayesi de diğer örgüt türlerinden ayrılmayı sağlar¹¹.

⁸ Andrew Heywood, **Siyaset**, 1.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2007, s. 97

⁹ Özer Gürbüz, Aday Tespiti ve İdeal Seçim Sistemi için Öneriler, **Parlamenteler Birliği İzmir Şubesi Paneli**, TBMM Egemenlik Evi, İzmir, s.4

¹⁰, Heywood, **a.g.e.**, s. 356

¹¹ Bülent Özgül, Seçim ve Seçim Sistemleri, “Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2002, s. 28

Sofistike bir toplumda demokrasi, yönetenleri değiştirmek için anayasaya uygun düzenli imkanlar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş bölümünün, siyasal iktidarı kazanmak için yarışanlar arasında bir tercih yaparak mühim kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma diye tanımlanmaktadır¹².

Günümüz anlamında siyasal partilerin ortaya çıkışı henüz yeni sayılır. 1850’de Amerika hariç dünyanın hiçbir ülkesinde bugünkü anlamında siyasal partiler yoktur. Buralarda daha çok fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları mevcuttur¹³. 18. yüzyılda bazı Avrupa parlamentolarında karşılaşılan çıkan gruplaşma ve hizipler parlamento dışında bir örgüte sahip olmadıklarından bunları bir parti olarak kabul edilmesi mümkün değildir¹⁴. Hizip ve parti kavramları o zamanlar birbiri yerine kullanılsa da, hizip günümüzde büyük bir oluşumun ve genelde de siyasal partinin, içerisindeki grup veya alt grup manasında kullanılmaktadır¹⁵.

Tarihsel bakımdan modern nitelikteki ilk siyasi parti örgütlenmeleri, farklı ve kendine özgü şartlarda ABD’de gerçekleşmiştir. Bu ülkede bugünde faaliyet gösteren iki büyük partinin ortaya çıkışları, Federal Anayasanın kabulü ile 18.yüzyılda gerçekleşmiştir. 1787 tarihli Federal Anayasanın hazırlanışı sırasında oluşan federalist ve antifederalist gruplar iki siyasi partinin doğuşuna da temel teşkil etmiştir.ABD’de seçme hakkı üzerindeki sınırlamaların Avrupa’dan daha evvel kalkması sebebiyle siyasi parti olarak örgütlenmelerini de Avrupa ülkelerine göre daha erken gerçekleřtirmişlerdir¹⁶.

Siyasal partiler aslında seçimle ve seçim için gelişip, şekillendiler denilebilir. Hatta seçmenlerle seçilenlerin arasında bir aracı vazifesinde olan siyasal partiler

¹² Abdullah Aydın, “1982 Anayasası Sonrası Siyasi Partiler ve Seçim Sistemi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2008, s. 6

¹³ Aydın, **a.g.k.**, s.10

¹⁴MünciKapani, **Politika Bilimine Giriş**, 23. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.177

¹⁵Heywood, **a.g.e.**, s. 357

¹⁶ Aydın, **a.g.k.**, s. 10

sisteminin yapısının siyasal rejimlerin yapısını da büyük ölçüde belirlediği aşikardır¹⁷.

Partilerin siyasi sistem içinde pek çok işlevi bulunmaktadır. Temsil, siyasi uzmanları oluşturma ve yetiştirme, toplumsal hedeflerin ve devlet siyasasının belirlenmesi, menfaatlerin dile getirilmesi ve açıklanması, seçmenlerin sosyalleşmesi ve sosyal hareketliliği ve bu işlevlere son olarak eklenebilecek yönetim süreçlerinin ve kurumsal ilişkilerinin organizasyonunu sağlamaktır¹⁸.

Siyasi partiler, yalnızca ortaya koydukları işlevlerin farklılığı ile değil, aynı zamanda partilerin birbiriyle ve kendi içlerindeki karmaşık ve karşılıklı ilişkilerin siyasi sistemleri işleme biçimini yapılandırmada kritik olduğu içinde mühimdir. Bir parti sistemi partilerin birbiriyle etkileşim halinde olduğu ve siyasi süreçleri etkilediği ilişkiler açısından oluşmaktadır. Tek-partili bir sistem içinde, “yönetici” parti, faydalı bir biçimde kalıcı bir hükümet olarak görev yapabilir. İki-partili sistemlerde iktidar, iki “ana” parti arasında gidip gelmektedir. Hakim- partili sistemlerde “ana” parti iktidarı uzun sürelerce elinde tutar. Çok partili sistemlerde ise partiler tek başına iktidara gelebilecek kadar güçlü olamayabilir, dolayısıyla bu durum koalisyon hükümetlerinin yolunu açar¹⁹.

1.3. Temsil

Seçim sistemleri üzerine hazırlanan bu çalışmada seçim sistemleri konusuna giriş yapmadan önce bazı kavramların açıklanması faydalı olacaktır. Bu doğrultuda temsil kavramının doğuşu ve gelişiminden bahsetmek de oldukça gereklidir. Çünkü seçimler milletin kendilerini yerelde ve ülkede yönetecek kişiler arasında tercih yapmaktır²⁰. Bir seçim sisteminin de en esaslı işlevi, partilerin aldıkları oy oranlarından hareketle parlamentoda sandalye sahibi olmalarını sağlamaktır²¹. Temsil

¹⁷ Jean-Marie Cotteret, Calaude Emeri, **Seçim Sistemleri**, (Çev.) Tanju Gökçöl, 1. Baskı, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 91

¹⁸ Heywood, **a.g.e.**, s. 361

¹⁹ Heywood, **a.g.e.**, s. 384

²⁰ Bahar Üste, **Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları Bir Alternatif Model**, Birinci Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1999, s.12

²¹ **Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem**, Birinci Baskı, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1996, s.40

kavramı günümüzde olduğu gibi geçmişte de üzerinde çokça durulan ve uzun tartışmaların yapıldığı bir konu olarak görülmektedir²².

Günümüzde siyasal anlamda ortaya çıkan temsil kavramının kökeni Romalıların kullandığı “repsentare” sözcüğüne dayanmaktadır. Bugün temsilci anlamına gelen bu sözcük ilk zamanlarda daha farklı bir şekilde kullanılmaktaydı. Sözcüğün günümüz anlamında kullanımı Batı’da 13. yüzyıla denk gelmektedir²³.

Seçimler siyasi sürecin şah damarı olarak düşünülür. Bu kavramın tam kalbinde yatan da temsil ilkesidir. Basit bir şekilde izah edilecek olursa, temsil siyasetçileri milletin hizmetkârı olarak tanımlar ve kendilerini seçen insanlar adına hareket etme sorumluluğu vermiş olur²⁴.

Temsil kurumunun demokrasinin gelişiminin şartı olarak geliştiği ve siyasal temsil söyleminin, demokrasinin tarihsel gelişme çizgisi üzerinde bulunduğu noktaya bir anlam yüklediği gözlenmektedir. Temsil hukuksal, toplumsal ve siyasal bir içerik taşımaktadır. Hatta tam olarak bu sebeple devamlı değişim ve gelişim içinde olan dinamik bir yapısı bulunmaktadır. Siyasal temsil, egemenliğin yararlanma hakkının kullanılması yol ve yöntemlerinden biridir²⁵.

Şahsi ya da toplu bir şekilde insanlar yönetimde söz sahibi olma isteklerini her zaman dile getirerek, temsil vasıtasıyla hayata geçirme yolunu tercih etmişlerdir. Temsil kavramı bazı toplumlarda kabul edilmesine rağmen pek çok sınırlamalara ve adaletsiz uygulamalara maruz kalmıştır. Servet, cinsiyet, ırk, ehliyet gibi sınırlamaların ortadan kaldırılması ise epey uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir²⁶. Tüm bu açıklamalardan sonra özetlemek gerekirse temsil, insanların görüşlerinin savunulması ya da çıkarlarının garanti altına alınması yoluyla, yönetenin ve yönetilenlerin birbirine bağlanmasını temin eder²⁷.

---

²²Üste, a.g.e., s.12

²³ Aydoğdu, a.g.e., s.11

²⁴Heywood, a.g.e., s.323

²⁵ Yiğitbaş, a.g.k., s. 5

²⁶ Üste, a.g.k., s. 20

²⁷Heywood, a.g.e., 325

1.4. Siyasal Katılım

Siyasal katılım kavramı ile ilgili de son zamanlarda çokça araştırmalar yapılmaktadır. Siyasal katılım, toplumun mensubu kişilerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirler. Bu konuyu sadece seçim zamanı sandıklara gidip oy kullanmak olarak görmek eksik ve hatta yanlış bir anlayış olur. Bu katılım, basit bir meraktan tutun da yoğun bir eyleme kadar uzanan çok geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsamaktadır²⁸. Tam da bu noktada siyasal katılımın pek çok düzeyde ve pek çok şekilde gerçekleşen bir etkinlik olduğunu söylemek doğru olacaktır. İnternet üzerinden gerçekleşen uygulamalar siyasal katılım olgusuna yeni bir boyut getirmekte, vatandaşların bilgilenme, katkı yapma, etkileşim ve değerlendirme pratiklerine yeni bir bakış açısı katmaktadır²⁹.

Siyasal katılmayı sadece devlet ve kişi ilişkisi olarak ele almak, insanların siyasal katılımını seçimler ve seçim faaliyetleri ile sınırlamak olacaktır. Katılma hakkı, seçimi de kapsayan ama aynı zamanda bunu aşan bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Zira kişi bakımından seçim, irade açıklamasıdır. Aksine, siyasal katılımcının katılımdan umduğu daha çok aktif olabilmektir. Yani bu şekilde siyaseti belirlemeye katkıda bulunmak ve lideri etkileyebilmektir. Bu biçimiyle bakıldığında, siyasal katılmayı aktif katılımcılar-pasif katılımcılar olarak iki gruba ayırabiliriz. Aktif katılımcılar, ya mevcut siyaseti savunarak ya da mevcut siyaseti eleştirerek tavır sergilerler. Bu katılımın şiddet derecesi, kişinin siyasete ilgisi, bilgisi, çıkar beklentisi ve yurttaşlık duygusunun gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Pasif katılımcıların ise düzenin kurallarına uymak suretiyle vatandaşlık görevlerini yerine getirmekle sınırlı bir katılımları olmaktadır³⁰.

Vatandaşın devletin sunduğu hizmetlerden tatmin olma derecesi devlete güveni etkilerken, diğer yandan bu güvenin siyasal süreçlere bağlılığına yansımaktadır³¹.

²⁸Kapani, **a.g.e.**, s.144

²⁹ Aslı Yağmurlu, “Siyasal Katılım ve Halkla İlişkiler: Ankara Merkez İlçe Belediyeleri İnternet Siteleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl. 83, Sayı. 471-472, 2011, s. 213

³⁰ Özgül, **a.g.k.**, ss. 26-27

³¹ Şerife Doğan, “Kamu Yönetiminde Güven Olgusu”, **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2015, s. 59

Türkiye’de her seçim büyük bir önem arz etmekte ve katılımı ona göre yüksek olmaktadır. Oy kullanmak sadece bir vatandaşlık görevi olarak yerine getirilmeyip, kaderiyle ilgili hayati bir karar vermek olarak düşünülmektedir. Ancak oyunu kullanan seçmen için güven olmazsa olmazdır. Çünkü birbirine güvenmeyen toplumlarda güçlü ve sağlam bir demokrasi kültürü ve kurumları bulmak zordur. Kamu kurumlarının kamuyu politikalara ve süreçlere ilişkin bilgilendirmesi, bu bilgilerin eksiksiz ve doğru bir şekilde kitlelere ulaşması anlamına gelen şeffaflık, güvenin oluşmasında önemli bir etkidir. Bir diğer etken olarak hesap verilebilirlik; yöneticilerin karar alırken sorumlu davranması ve faaliyetlerinin hesabını verebilmesidir. Bir başka etken olarak ve en önemlisi sayılabilecek olan katılımcılık; karar alırken buna maruz kalacak olan vatandaşların bu kararlar hakkındaki fikirleridir³².

1.5. Parlamento

Parlare (konuşmak) kelimesinden türetilen parlamento; konuşulan yer manasına gelmektedir³³. TDK'ya göre ise; üyeleri belli bir süreliğine halk oylaması ile seçilen yasama organını oluşturan meclis ya da meclislerin bütünü anlamına gelir³⁴. Bu şekilde seçilen hükümet parlamentoya karşı sorumludur. Parlamantonun denetleme yetkisi sadece seçilen hükümeti değil, icra organlarını da içermektedir. Tercihleriyle seçtikleri hükümetten bekledikleri talepleri içeren düzenlemeleri hükümet parlamantonun onayına sunar³⁵.

Türkiye’nin yaklaşık 150 yıllık parlamenter demokrasi geçmişini gözlemlendiğinde; çoğulcu, katılımcı, eşitlikçi, özgürlükçü ve temsili parlamenter demokrasinin öncülüğünü İngiltere ve onunla birlikte Amerika Birleşik Devletleri yapmıştır. Hatta bu iki ülkeye paralel olarak da Fransa devam ettirmektedir. Avrupa’nın ve Dünya’nın pek çok yerinde diğer devletlerde bu üç devletin demokrasi modelini ufak tefek bazı değişikliklerle denemeye devam etmektedir³⁶.

³²Doğan, a.g.e.,ss. 59-60

³³ Özgül, a.g.e., s. 33

³⁴<http://www.tdk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.01.2019)

³⁵ Erhan Örselli, Veysel Babahanoğlu, **Kamu Politikası Türkiye’de Uyuşturucu ile Mücadelede Uygulanan Politikalar ve Toplumsal Algı**, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s.33

³⁶ Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s. 425

2. SEÇİM ve HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. Seçim Kavramı

Seçimler özelliği itibariyle irade gösterme aracıdır. Bunun nasıl ve ne zaman gerçekleştiği de fayda, istikrar ve temsilde adalet ilkesi gibi seçim ilke ve usulleri ile açıklanabilir. Seçim sistemleri aslında bir siyasal tercih problemidir. Öz olarak hep ülkenin şartları göz önünde tutularak adalet ve istikrar ilkeleri arasında demokratik ölçüyü de yakalayabilen bir seçim sistemi getirmek amaçlanmıştır³⁷.

Toplumsal düzenin kurulması, korunması ve idaresine dair politikaların belirlenmesinde, bunlara dair kararların alınmasına ve yerine getirilmesine yönelik faaliyetlere farklı yollarla dâhil olmak anlamına gelen siyasal katılımın en mühim araçlarından biri, seçimlerdir³⁸. Seçim, insanların seçenekler arasından hür iradeleri ile tercih yapmalarınıdır. Bu hususta hür irade ve tercih esastır. Seçme ise ortada bulunan nesnelere arasında bir tek seçicinin bulunarak en iyisini seçmeye gayret etmesidir³⁹.

Demokratik bir ülkede seçimler ve seçim sistemleri, siyasal sistem bakımından büyük bir önem teşkil etmektedir. Seçimlerin, halkın çıkar ve görüşlerinin temsil edilmesi, halkın tercihleri ile siyasal kurumlar arasındaki ilişkinin oluşturulması açısından büyük bir işlevi ve etkisi vardır. Ayrıca meşru ve istikrarlı bir devlet yönetiminin tesis edilmesi, iktidar değişikliği imkânlarının açık tutulması ve iktidarın şiddete başvurulmadan el değiştirmesi, muhalefetin oluşturulması ve şekillendirilmesi ve hatta siyasal programlar arasında rekabetin gerçekleştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir⁴⁰. Çünkü rejimin veya siyasetin meşruluğu halkın verdiği destekle değerlendirilir⁴¹. Siyasal partiler görüş ve düşüncelerini yansıtabilme olanağını seçimler aracılığıyla meclise girerek sağlar ve faaliyetlerini gerçekleştirebilmek adına gerekli yetkiyi seçimler yoluyla yine halktan alır⁴².

³⁷ İhsan Dede, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 23

³⁸ Ertuğrul Cenk Gürcan, **"Demokratik Seçim Sistemleri ve Türkiye"**, *Yeni Anayasa, Demokratik Konsolidasyon Siyasal Partiler ve Seçim Rejimi*, Ed. Murat Yılmaz, Başak Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 67

³⁹ Üste, **a.g.k.**, s. 6

⁴⁰ Gürcan, **a.g.e.**, s. 67

⁴¹ Nur Vergin, **Siyaset Sosyolojisi**, 7. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 49

⁴² Üste, **a.g.k.**, s. 12

Günümüz siyasetçileri ve anayasa hukukçuları tarafından da sıklıkla üzerinde çalışılan hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasında da yasama-yürütme ilişkilerini ele almanın yanında seçim sistemleri önem arz etmektedir. Bu şekilde yasama-yürütme kuvvetlerinin nasıl oluştuğu, yetki ve görevlerinin paylaşımı; hangi hükümet sisteminin hangi ülkeye uygun olacağı biçiminde önermeler geliştirilmektedir⁴³.

Demokratik ülkelerde seçim sisteminin en az anayasa kadar mühim olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü yasama meclisinin hangi üyelerden oluşacağı, hükümette kimlerin görev yapacağını belirlenmesinde seçim sistemi ehemmiyet taşımaktadır ki yasa ile anayasayı yapanlar da değiştirenler de bu kişilerdir⁴⁴.

Günümüzde seçimler, yönetilenlerle yönetenlerin ilişkisini düzenleyen siyasal iktidarın yasallaşmasına destek olmaktadır. İki grup arasındaki ilişkide, halkın rızası olmadan iktidarı ele geçirenlerin bu durumu uzun süre devam ettirebilmeleri mümkün değildir. Oysa, iktidarların devamlı olabilmesi için, yönetilenler tarafından kabul edilmeleri gerekir. Bunun yolu da seçimden geçmektedir⁴⁵. Seçimlerin temsilin amaçlarına uygun, rekabete dayalı, serbest ve adil olması, evrensel oy hakkı temelinde olması gerekir⁴⁶.

2.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Bilindiği üzere seçme hakkının sınırlı ve dar bir toplum kesimine tanınmış olduğu, insanın insan olduğu için sahip olduğu hakların değil, insan servetlerinin dikkate alındığı zamanlardan seçim ve oy usullerinin demokratlaşması uzun bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Eski dönemlerde kişilerin kendileri değil, mal mülkleri ve unvanları temsil edilirdi⁴⁷. Sınıfsal kriterlerin yapıldığı, insanların kılık kıyafetlerine göre değerlendirildiği bir bölünme aslında bu bahsedilen⁴⁸.

⁴³ Bülent Yücel, **Yarı - Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya**, Yıl: 2003, s.336

⁴⁴ Gürçan, **a.g.e.**,s. 67

⁴⁵ Üste, **a.g.k.**,s. 5

⁴⁶Heywood, **a.g.e.**, 353

⁴⁷ Erdoğan Günel, *"Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri"*, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2005, s. 14

⁴⁸Aliya İzzetbegoviç, **İslam Deklarasyonu**, Dördüncü Baskı, Fide Yayınları, İstanbul, 2010, s.53

2.3. Demokratik Seçim İlkeleri

Seçme hakkının demokratikleşmesi 20. yüzyıla kadar devam eden bir değişim sürecidir. Bugün sınırlı oy sisteminin artık bir ehemmiyeti kalmamıştır⁴⁹. Demokratik bir seçme hakkından bahsedilebilmesi, bunun muhakkak bazı ilkelere uygun olmasına bağlıdır. Seçme hakkının eşit, genel, gizli, bireysel, serbest olması ve yargı yönetimi ile denetiminde yapılması ona demokratik niteliğini kazandırmaktadır. Buradan anlaşılır kişilerin doğuş, ırk, servet, cinsiyet ve öğrenim şartları hiçbir şekilde oy verme haklarının sınırlandırılabilme gerekçesi olamaz.

Bununla birlikte günümüz demokrasilerinde dahi bir takım kısıtlamalar bulunmaktadır. Mesela çocuklar ve akıl hastaları oy kullanma hakkına sahip değildir. Yasa koyucunun, seçme hakkını, kamu hayatına daha faydalı kılmak maksadıyla bazı kısıtlamalara gitmesi modern toplumun bir gereğidir. Bunu yaparken de seçme hakkının bütün her şeyden önce bir insan hakkı olduğunu temel olarak ele alması lazımdır⁵⁰.

Bu ilkeler uzun zamanlar içinde gelişip yaygın bir hal almıştır. Bu gelişim önceleri sadece teorik anlamda hayata geçmiş daha sonraları ise uzun siyasi uğraşlarla uygulama alanına yansıtılabilmektedir. Demokrasi krizlerinin sıklıkla yaşandığı 20. yüzyılın ilk yarısına göre, ikinci yarısı, farklı otoriteler tarafından, olağanüstü demokratik başarıların yaşandığı bir süreç olarak anlatılmıştır. Demokratik fikir, kurum ve pratiklerin küresel etki alanları oluşturmasıyla bu yüzyıl, insanlık tarihinin demokrasi açısından en verimli dönemi olarak da söylenmiştir⁵¹.

Çalışmanın bu kısmında demokratik seçim ilkelerini eşitlik, genellik, gizlilik, bireysellik, serbestlik, seçimlerin yargı yönetimi ve denetiminde yapılması ilkesi şeklinde altı başlık altında açıklayacağız.

2.3.1. Eşitlik İlkesi

Toplumsal ve siyasal hayat üzerine konuşmaya, düşünmeye özgürlük, adalet, eşitlik, insan hakları gibi kavramlar üzerinden başlarız. Demokratik seçim ilkelerine

⁴⁹Özgül, a.g.k., s. 46

⁵⁰ Yiğitbaş, a.g.k., s. 21

⁵¹ Ferhat Ateş, "Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye'de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme", **Yüksek Lisans Tezi**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD Anabilim Dalı, Kars, 2013, s. 11

de ilk olarak eşitlik ilkesini açıklayarak başlayacağız⁵². Her bir vatandaşın ekonomik ve sosyal durumuna, zenginlik ve öğrenim derecesine bakılmaksızın bir tek oya sahip olması eşit oy ilkesidir. Genellikle seçme hakkının eşitliği veya tek kişi tek oy ilkesinden, seçmenlerin önüne konulan her sandıkta herkesin tek ve eşit oy kullanması anlaşılır. Yani hiçbir seçmenin birden fazla oy kullanma hakkı bulunmaz⁵³.

Günümüzde eşit oy ilkesi genel kabul gören bir durum olsa da geçmişte, herkesçe bilindiği üzere seçim ve oy usullerinin demokratlaşmasından önce, kişiler servetleri ve unvanları ile temsil edilirdi. Yani insan haklarının değil yalnızca insan servetlerinin önemi vardı. Seçme hakkı demokratikleşmeden önce oy verme hakkı çok kısıtlı ve küçük bir toplum kesimine tanınmış bir haktı. Hatta bir kişiye birden fazla oy hakkı tanındığı halde bazılarında da bu nitelikleri taşımaması sebebiyle oy hakkı bile verilmediği zamanlardan gelindi günümüze. Böyle uygulamaları, bugün demokrasi savunucusu olarak öne çıkan Batı'dan örneklemek gerekirse, Fransa'da 29 Haziran 1820 tarihli Seçim Kanunu, fazla vergi veren kesime çift oy kullanma hakkı veriyordu. Hatta 1893 yılında Belçika Anayasasına göre 35 yaşında evli, çocuklu vatandaşlara ve en az beş frank vergi ödeyebilenlere birden fazla oy kullanma hakkı tanınıyordu. Ayrıca kişi üniversite mezunuysa veya yüksek bir memuriyet görevi varsa üçüncü bir oy hakkına da sahip olabiliyordu. Diğer bir örnek verecek olursak İngiltere'de ise çoğul oy hakkı geçerliliğini 1948 yılına kadar korumuştur⁵⁴. Amerika'da da hiçbir vatandaş renk, cinsiyet ve ırk gözetilmeksizin oy kullanma hakkından mahrum edilemez. Amerikan Anayasasında geçen bu esas maddenin gerisinde bütün eyaletler istedikleri oy kullanma şeklini uygulamakta serbesttir ifadesi yatmaktadır⁵⁵.

2.3.2. Genellik İlkesi

“Genel oy” ya da “oy hakkının genelliği” ilkesi oy hakkının servet, vergi, yetenek, cinsiyet ve ırk kriterleri yönünden hiçbir şekilde kısıtlanmamasıdır. Başka

⁵² İhsan D. Dağı, **Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 13. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 188

⁵³ Özgül, **a.g.k.**, s. 47

⁵⁴ Yiğitbaş, **a.g.k.**, s. 21

⁵⁵ **Amerika'da Başkan Seçimi**, İstanbul, 1960, s.13

bir ifadeyle ise oy hakkının genelliği demek, kısıtlılık hali hariç vatandaş sıfatını kazanmış herkesin oy hakkına sahip olmasıdır. Genel oy ilkesine tam geçiş aslında 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Günümüzde ise genel oy hususunda ancak; vatandaşlık, seçmenlik yaşı, kısıtlı olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmak, seçmen listelerine yazılı olmamak gibi şartlar getirilebilmektedir⁵⁶. Anayasa ve seçim mevzuatında seçme ve seçilme hakkı ile alakalı getirilen bu gibi şartların genel oy ilkesini zedelemeyeceği açıktır⁵⁷. Günümüzde genel oy ilkesi demokratik yönetimin temelini oluşturur diyebiliriz⁵⁸. Demokrasinin en iyi uygulandığı ülkeler olarak bilinen Batı'da oy hakkının gelişmesi, genel oya geçilmesi, ancak 19. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Hatta konuyla ilgili ilerleme çok yavaş olmuştur. Örneğin, yakın zamanlara kadar kadınlara oy hakkı tanınmıyordu. Kadınlara oy hakkının tanınması 20. yüzyılın ilk yarısında mümkün olabildiği. Kadınlara oy hakkı, Fransa'da 1944'te, İtalya'da 1946'da, Belçika'da 1948'de, İsviçre'de 1971'de tanınmıştır. Türkiye'de ise oy hakkına ilişkin gelişmeler, söz konusu batılı ülkelere göre daha hızlı olmuş, 1934'de, kadınlara oy hakkı tanınmıştır⁵⁹.

2.3.3. Gizlilik İlkesi

Seçmenin oyuna bağlı iradesinin serbestçe oluşması kadar, bu iradenin korkusuzca ve her türlü etkinin haricinde sandığa yansması elzemdir⁶⁰. Gizli oy ilkesi, seçmenin seçme hakkını hiçbir etki veya baskı altında kalmaksızın sadece kendi duygu, düşünce ve inançlarına göre kullanmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiş ve benimsenmiş olması durumudur. Gizli oy ilkesinde amaç, seçmenlerin oylarını baskı altında kalmadan kullanmalarının gerekliliğidir. Bu ilke, aslında demokratik seçme hakkının en önemli ilkesidir denebilir. Aslında gizli oy, seçimlerin serbestliği ilkesinin olmazsa olmaz koşullarından biridir. Oy vermenin etkin olmasını istemek, tercihin baskı altında yapılmamasına bağlıdır. Bunun içinde gizli oy zorunludur. İlk kez Avustralya'da kullanıldığı için buna Avustralya usulü gizli oy da denilmiştir. Bu ilke, kullanılan oyun hiç kimse tarafından bilinmemesi haliyle kişilerin üzerindeki nüfuzların azaltılmasını sağlamıştır. Gizli oy seçimin

⁵⁶ Yiğitbaş, a.g.k., s. 21

⁵⁷ Çevik, a.g.k., s.14

⁵⁸ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, 5. Yayın, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s. 20

⁵⁹ Çevik, a.g.k., s.14

⁶⁰ Aydın, a.g.k., s. 52

serbestliğinin sağlanmasının bir gereğidir. Seçmen kapalı bir yerde kendi öz iradesi ve tercihi ile bütün baskılardan ve dış etkilerden uzak olmalıdır. Gizlilik; birleşik oy pusulası, kapalı oy verme yeri ve resmi mühürlü tek tip oy zarfı ile sağlanabilir⁶¹. Bu husus ülkelerin seçim yasalarında da yerini bulmuştur. Örneğin Almanya seçim yasasında da seçmenin oy pusulasını, başkası tarafından görülmeden sandığa atılmasını sağlamak garanti altına alınmıştır⁶². Oy pusulaları ve zarfların farklı olması ve oy verilen kabinlerin yeterince kapalı olmaması, bu ilkenin tam geçerliliğini engelleyebilir. Üzerlerinde baskı olacağını düşünen seçmenler, oyun açık olması nedeniyle, istemediği bir partiye oy vermek zorunda kalabilirler. Bu nedenle günümüz gizli oy ilkesi, demokrasinin temel taşlarından biridir⁶³.

2.3.4. Bireysellik İlkesi

Bireysellik ilkesi belli başlı grupların değil, bireyin oy hakkına bizzat sahip olmasıdır. Seçmene verilen bu seçme hakkı, onun ekonomik, eğitim ve mesleki koşulları değerlendirilerek değil, bir birey olması hasebiyle verilmektedir. Seçim yapacak kişinin vatandaş olması yeterlidir. Kişisel bir nitelik olma özelliği olan seçme hakkının uygulanmasında bazı istisnaları da mevcuttur. Seçim günü bazı engellerden dolayı oy veremeyecek, sandık başına gidemeyecek seçmenler için seçim hukuku alanında birtakım idari ve hukuki yollar denenmiştir. Örneklendirecek olursa; Amerika, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde, oy veremeyecek seçmenlerin gıyaben oy kullanabilmeleri mümkündür. Bu şekilde, daha çok vatandaşın seçimlere katılımı ve seçme hakkını kaybetmemesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Gerçekte, gıyabî oy usulü bir kısım seçmene üstünlük sağlayacağı bakımından kabul görmese de bu usul, seçmenin oy verme imkânsızlığını ortadan kaldırmak, ona kolaylık oluşturmak düşüncesiyle benimsenmiştir⁶⁴.

2.3.5. Serbestlik İlkesi

Serbestlik ilkesi ile amaçlanan, hem yurttaşın seçme hakkını en özgür biçimde kullanabileceği ortamı sağlamak, hem de seçmenlerin birden fazla aday

⁶¹Yiğitbaş, a.g.k.,ss. 22-23

⁶²Seçimlerle İlgili Düzenlemeler, 4. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 1983, s. 22

⁶³ Yiğitbaş, a.g.k.,ss. 22-23

⁶⁴ Çevik, a.g.k., s.1 5

arasında bir tercihte bulunmasına imkan oluşturmaktır. Serbestlik ilkesi aday olabilmeyen ve oy vermenin bir hak olarak kabul görülmesinden kaynaklanmaktadır. Serbestlik ilkesi, herhangi bir partiyi, listeyi veya adayı tercih etmenin yanı sıra; oy verip vermeme ile ilgili serbestiyi de içeren bir ilkedir. Günümüzde Belçika, Lüksemburg, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerdeki uygulamalarda; seçimlere katılmayanlara para cezası veya sonraki seçimde oy kullanamama gibi yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır⁶⁵.

Seçimlerin serbestliği, ayrıca seçmenin tek yönlü propagandaların etkisinde kalmamasını da sağlamaktadır. Her partinin, kendisini ve programını tanıtmaya imkan oluşturulmalıdır. Seçimler çoğulcu bir ortamda yapılmalıdır. Seçim propagandalarının, seçim gününden makul bir süre önce bitirilmesi ve bu sayede seçmenin kendisini dinlemesine imkan sağlanması da serbestlik ilkesinin gereğidir. Seçmenin kullanacağı oy, her türlü etkinin dışında, kişinin özgür isteğiyle sandığa yansımadır. Seçimlerin serbestliği ilkesi oy vermenin bir zorunluluk haline getirilemeyeceğini de gösterir. Oy vermenin zorunlu kılınması bu ilkeye tam anlamıyla ters düşmektedir⁶⁶.

2.3.6. Seçimlerin Yargı Yönetimi ve Denetiminde Yapılması İlkesi

Seçmen tercihlerinin tam bir tarafsızlık içinde gerçekleşmesini sağlayan mühim ilkelerinden biri de, seçimlere ilişkin bütün faaliyetlerin yargı denetim ve gözetiminde yapılmasıdır. Tarihsel süreç içinde söz konusu faaliyetlerin yasama ve yürütme organlarına bırakılmasının dezavantajları sıklıkla görüldüğünden, görevin bağımsız ve tarafsız olan yargı organına bırakılması yolu tercih edilmiştir. Sonuç olarak; günümüzde açık, serbest ve dürüst seçimler demokrasinin özü, onun olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmektedir. Bunun sağlanması için de seçim yasalarını yorumlayan bağımsız bir yargıya ihtiyaç bulunmaktadır. Hatta bunlara; seçimleri yönetecek olan siyaset dışı, dürüst ve güvenilir bir yönetime, liderleri ve örgütsel yapılarıyla kendi politikalarını seçmenlere anlatabilecek, aktarabilecek seviyede gelişmiş bir parti sistemini eklemek gerekmektedir. Ve tabii iktidara etki etme

⁶⁵ Yiğitbaş, a.g.k., s. 24

⁶⁶ Aydın, a.g.k., s. 53

mücadelesinde izlemeleri gereken yöntemler ve bunun sınırları hakkında genel bir uzlaşmanın varlığına da gereksinim vardır⁶⁷.

Bu ilkenin hedefi, seçimlerin serbestliği ve dürüstlüğü içindir⁶⁸. Geçmişten günümüze; seçimlerin iktidarları belirlediği ya da mevcut iktidarların seçim sonuçlarını belirlediği görüşleri çerçevesinde hassasiyetini koruyan özel bir araştırma alanı olagelmıştır. Seçimlerin yönetilip denetlenmesi, demokratik yönetimin uygulanmasının ilk aşamalarında; yürütmeye bağlı birimler tarafından sağlanmaktaydı. Malumdur ki; bu uygulamanın, çok partili siyasal hayatta genel anlamda iktidarın lehine, muhalefetin ise aleyhine sonuçlar doğurmuş ve seçimlerin meşruiyetine gölge düşürecek bir takım olaylara neden olmuştur. Yani geçmiş tecrübeler göz önünde bulundurularak, seçimlere dair faaliyetlerin, tam bağımsız ve tarafsız olduğu düşünülen yargı organının denetim ve gözetimine bırakılması genel kabul görmüştür⁶⁹.

2.4. Seçim ve Hükümet Sistemleri

Seçim Sistemleri ve siyasal sistemler arasında var olan bağın irdelenmesinde özellikle “seçim sistemleri, siyasal sistemlerin demokratik özelliğini hangi ölçüde güvence altına alır” sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Seçimler sadece yönetilenlerin yöneticileri tercih etme yollarından biri değil, siyasal kararların alınmasına katılma seçeneklerinden de biri olmaktadır. Seçmenler seçim sayesinde, kendisine sunulan siyasal seçmeleri veya seçmeleri sunan kişileri/partileri tercih etme hakkını kullanır⁷⁰.

Demokrasilerde, yöneticiler meşruiyetlerini halkın rıza ve onaylarından alırlar⁷¹. Seçimlerin en temel işlevi de haliyle yönetilenlerin temsil edilmelerini temin etmektir⁷². Seçimlerde kullanılan oyların hesaplandıktan sonra temsilcileri belirleme aşamasında karşıımıza seçim sistemleri çıkmaktadır. Bir seçimde kullanılan geçerli

---

⁶⁷ Yiğitbaş, a.g.k., s. 25

⁶⁸ Aydın, a.g.k., s. 53

⁶⁹ Ateş, a.g.k., s. 20

⁷⁰ Cotteret, Emeri, a.g.e., ss. 88-89

⁷¹ Aydoğdu, a.g.e., 51

⁷² Cotteret, Emeri, a.g.e., s. 89

oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesinde uygulanan teknik usullere de seçim sistemleri denilmektedir⁷³.

Seçim Sistemi kavramı aslında tartışılması kolay bir kavram olarak gözüğe de tek bir boyutu ya da üzerinde uzlaşmaya varılmış bir şekli yoktur. Bazıları bu kavram ile seçim kanunlarını, bazıları oyların sandalyelere çevrilme durumlarını ve bazıları ise bunların her birini kastetmektedir⁷⁴.

Seçim sistemleri çoğunluk sistemleri, nispi temsil sistemleri ve karma sistemler olmak üzere üç şekil ayrımına incelenmektedir. Bunların her birinde de farklı görünümde pek çok seçim sistemi uygulamaları vardır. Bir ülkenin herhangi bir seçim sistemini tercih etmesinde o ülkenin siyasi ve kültürel yapısı başta olmak üzere pek çok etken bulunmaktadır⁷⁵.

Seçim sistemleri genellikle “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinden birine yoğunlaşmıştır. Bu yönden bakıldığında çoğunluk sistemleri yönetimde istikrar ilkesini gözetirken, nispi temsil sistemleri temsilde adalet ilkesine ağırlık vermiştir. Bu iki ilke aslında birbiri ile zıt ve aralarında ters orantı vardır. Bu iki ilkeyi aynı anda uygulamaya çalışan bir takım ülkeler ise karma seçim sistemleri olarak adlandırılan sistemleri oluşturmuştur⁷⁶.

Her iki unsuru da bağdaştırmak asıl amacımızdır. Ancak aşağıda anlatacağımız yöntemler tek başına yeterli olmamaktadır. Zira, siyasal karar alma mekanizması çok girift bir haldedir⁷⁷.

2.4.1. Çoğunluk Seçim Sistemleri

Çoğunluk sistemi, seçim tarihinde ilk defa kullanılan sistemdir⁷⁸. Çoğunluk sisteminde, bir seçim bölgesinde birden fazla milletvekili seçilmekte ve siyasi partiler, seçilecek milletvekili sayısı kadar aday göstererek listelerini meydana

⁷³ Aydoğdu, a.g.e., s.51

⁷⁴ Emre Erdoğan,

http://www.academia.edu/346993/Se%C3%A7im_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonu%C3%A7lar%C4%B1
(Erişim Tarihi: 07.04.2017)

⁷⁵ Aydoğdu, a.g.e., s.52

⁷⁶ Aydoğdu, a.g.e., s.52

⁷⁷ Orhan Şener, “Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi”, **Mülkiyeler Birliği Dergisi**, Cilt. 21, Sayı. 201, 1997, s. 21

⁷⁸ Aydoğdu, a.g.e., s.53

getirmektedirler. Bir seçim bölgesindeki milletvekillerinin hepsi en çok oyu alan parti tarafından kazanılmakta, diğer partiler çıkaramamaktadır⁷⁹. Yani herkes tarafından kabul edilir çoğunluk sistemleri büyük partileri kayırmaktadır⁸⁰.

Bu sistem, belirli bir seçim çerçevesinde nitelikli bir çoğunluk şartı aranmaksızın oyların çoğunluğunu alan adayın ya da partinin listesindeki tüm adayların seçildiği bir sistemdir⁸¹. Yani Çoğunluk sistemi, kullanılan geçerli oyların çoğunluğunu alan adayın ya da listenin kazandığı en basit sistem olmaktadır. Basit çoğunluk sistemi, “Önce geçen sandalyeyi kazanır” anlayışı içinde işleyen bir seçim sistemidir. Seçmenlerden oy kullananların oyları hangi şekilde olursa olsun diğerlerine nazaran fazla oy alan adayın seçildiği sisteme basit çoğunluk denilmektedir. Mutlak çoğunluk ise kullanılan geçerli oyların yarıdan bir fazlasını alan liste veya adayların seçildiği sistemdir. Seçimlerde kullanılan oyların veya kayıtlı seçmen oylarının yasa ile saptanmış belli bir oranın sağlandığı haline de yarı belirlenmiş sistem denilmektedir. Parlamento seçimlerinde, genellikle kullanılmayan bu sistem, anayasa ve tüzük farklılıklarında kullanılabilir. Parlamento seçimlerinde kullanılacak olursa, mutlak çoğunlukla beraber uygulanır⁸².

Çoğunluk sistemi hem yerel hem de genel seçimlerde kullanılabilir bir uygulamadır. Yerel seçimlerden muhtarlık ve belediye başkanlığı seçimleri tek bir sandalye için yapılır ve oyların çoğunluğunu alan seçimi kazanmış olur. Çoğunluk sistemi kendi içinde de ikiye ayrılır: tek turlu çoğunluk sistemi ve iki turlu çoğunluk sistemi⁸³.

Bunlardan en yaygını, İngiltere, ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Hindistan'da uygulanan tek-turlu basit çoğunluk sistemidir. Bu sistem, adı geçen tüm ülkelerde halen tek-isimli seçim çevreleriyle birlikte uygulanmaktadır. Tek-turlu basit çoğunluk sisteminde bir seçim çevresinde en çok oy alan aday, seçimi kazanmış

⁷⁹ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler 1877-1999**, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2002, s. 94

⁸⁰ Ergun Özbudun, “Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı. 28, 1994, s. 113

⁸¹ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 53

⁸² Üste, **a.g.k.**, ss.51-52

⁸³ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 53

olur⁸⁴. Genellikle ülke, eşit büyüklükte tek üyeli seçim bölgelerine bölünür. Seçmenler oy pusulasında adayın adını işaretler ve tek bir aday seçerler. Kazanan adayın, yalnızca oyların çoğunluğunu alması gerekir. Yani “en çok oyu alan kazanır” kuralı geçerlidir⁸⁵. Örnekle açıklamak gerekirse; bir milletvekilinin seçileceği seçim bölgesinde geçerli oy sayısı 100.000 farz edelim. Dört adayın katıldığı seçimde aldıkları oylar, A 33.000 alsın, B 7000, C 20.000, D ise 40.000 oy alsın. Senaryoyu bu şekilde düşünürsek kazanan D olacaktır⁸⁶.

Seçmenlere, iktidar için partilerden çok açık bir seçenek sunan bu sistem, belki de pek çok oyu ziyan etmektedir. Sistem, tek partiden oluşan güçlü ve etkin hükümetlerin kurulmasına olanak sağlarken, hesaba çekilmeyen hükümetlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zira yasama genellikle yürütmeye tabiidir ve üyelerinin çoğu yönetici partinin mensubudur⁸⁷.

Geleneksel Fransız seçim sistemi olarak bilinen⁸⁸ tek isimli-iki turlu çoğunluk sisteminde de en çok oyu alan kazanır sistemi gibi tek adaylı seçim bölgeleri ve tek tercihli oy kullanması söz konusudur. İlk oylamada kazanabilmek için tabii ki aday kullanılan oyların çoğunluğuna gereksinim duymaktadır. İlk oylamada eğer hiçbir aday çoğunluğu elde edemezse, önde giden iki aday arasında ikinci tur bir oylama yapılır⁸⁹.

İkinci tur olanağı, benzer eğilimli partilerin bir ittifak yapabilmelerinin yolunu açmaktadır. Dolayısıyla bu ittifaklar eksik-temsil düzeneği, küçük partiler aleyhine işlemeyebilir. Sistemin bir başka ortaya çıkan özelliği, aşırı veya sistem karşıtı marjinal partileri ikinci turdaki ittifaklardan dışlandıkları için oy oranlarının çok altında milletvekili sayısını elde edebilmesidir⁹⁰.

---

⁸⁴ Ergun Özbudun, http://www.academia.edu/14389078/T%C3%BCrkiye_de_Part_i_ve_Se%C3%A7im_Sistemi (Erişim Tarihi: 07.04.2017)

⁸⁵ Heywood, a.g.e., s.338

⁸⁶ Üste, a.g.k., s. 53

⁸⁷ Heywood, a.g.e., s.339

⁸⁸ Üste, a.g.k., s. 53

⁸⁹ Heywood, a.g.e., s. 340

⁹⁰ Özbudun, a.g.e., s. 92

Liste usulü çoğunluk sistemi ise, yönetimde istikrar ilkesini en çok yansıtan sistemdir denilebilir⁹¹. Listeli çoğunluk yöntemi tek ya da iki turlu da uygulanabilir. Tam manasıyla Fransa'da 1885 seçimlerinde ilk defa iki turlu listeli çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Yine Fransa'da 12 Temmuz 1919 tarihli seçim kanunu ile iki turlu karma listeye seçim yapılmıştır⁹².

Birinci sırayı alan partilere büyük bir avantaj sağlayan sistem, bir partinin tek başına meclisteki çoğunluğu almasını ve bu şekilde tek parti çoğunluğuna dayalı hükümetlerin kurulmasının önünü açmaktadır. Sistemin sağladığı faydalardan birisi de seçmenlerin farklı partilerin adayları arasından da karma liste düzenleyebilmesi olmaktadır⁹³.

Bir parti listesinin ilk turda kazanabilmesi için kullanılan oyların mutlak çoğunluğu ve o bölgedeki seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ 'üne eşit olması lazımdır. İkinci turda en fazla oyu alan parti listesi seçimi kazanmış oluyor. Tek turlu listeli çoğunlukta ise, kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu alan partinin listesi kazanmış olmaktadır⁹⁴.

2.5. Nispi Temsil Sistemleri

Çoğunluk sisteminde temsilde adalet fazlaca ihmal edilmiş olmaktadır. Sistem toplumda hâkim olan görüşlerin meclise yansımalarını güçleştirmekte ve bu yüzden özellikle küçük partilerin tepkisini çekmektedir. Partilerin meclislerde temsili bakımından oluşturduğu adaletsizlikler sebebiyle, 1950- 1960 yıllarında ülkede siyasal gerilimin yükselmesi yüzünden tartışmaların yoğunlaştığı ve yeni sistem arayışlarının başladığını görmekteyiz. 1960 sonrasında yapılan seçimlerde Nispi Temsil Sistemine geçilmiştir. Bu şekilde toplumdaki farklı görüşlerin meclise yansımalarına imkân vermesi sebebiyle, siyasal ve toplumsal gerilimin azalmasını

⁹¹ Erol Tuncer ve Necati Danacı, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2003, s.7

⁹² Üste, **a.g.k.**, s.55

⁹³ Tuncer ve Danacı, **a.g.e.**, s.7

⁹⁴ Üste, **a.g.k.**, s. 55

sağlamak amaçlanmıştır⁹⁵. Nispi temsili destekleyenlerin sistemi iyi bir şekilde uygulayan ülkeler arasında gösterdikleri; İsveç, Norveç, Finlandiya'dır.⁹⁶

Nispi temsil sisteminde, siyasi partilerin güçleri oranında meclislerde temsiline imkân verilmekte, bu özelliğiyle de temsilde adalet boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Sistemin çok sayıda parti arasında dağılması durumunda, mecliste istikrarlı hükümetler kurulmasının tam aksine koalisyonların oluşmasını kolaylaştırmaktadır. Sistemin bir diğer kaygılandırıcı yanı da seçmenlerin farklı partilerin adaylarıyla karma bir liste yapamamasıdır. Bu sistem siyasi partilerin sayısının artmasını sağlamaktadır⁹⁷ ve partiler seçim başarılarıyla doğru orantılı olarak mecliste temsil edilmektedir⁹⁸.

Mecliste çoğunluğu elinde tutan parti veya partiler, zaman zaman kendi yararlarına olacağını düşündükleri değişiklikleri hayata geçirmişlerdir⁹⁹. Partilerin aldıkları oyların mecliste sandalyelere dönüştürülmesinde öncelikli olarak seçim sayısının bulunması lazımdır. Seçim bölgesinde, seçim sayısı partilerin sahip oldukları oylarda ne kadar varsa her parti o kadar milletvekilliği kazanacaktır. Seçim sayısı üç şekilde saptanmaktadır: çevre seçim sayısı, değişmez tek sayı ve milli seçim kotası¹⁰⁰.

Bütün seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi çevre seçim sayısıdır¹⁰¹. Bu yöntemde seçim çevrelerinden ve ülke genelinden kaç milletvekili olacağı daha önceden belli olmaktadır. Partilerin aldıkları geçerli oy sayısında seçim sayısı kaç kez oluyorsa partiler o derece milletvekili kazanmış olmaktadır¹⁰². Örnek vermek gerekirse, X seçim çevresinde

⁹⁵ Tuncer, **a.g.e.**, ss.94-95

⁹⁶ Hüseyin Bayaz, **Nispi Temsil mi? Dar Bölge mi?**, 1.Baskı, Zema Yayınları, Gaziantep, 1961, s. 6

⁹⁷ Tuncer, **a.g.e.**, ss. 94-95

⁹⁸ Heywood, **a.g.e.**, 336

⁹⁹ Tuncer, **a.g.e.**, s. 29

¹⁰⁰ Muhammet Öz, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri”, **Uzmanlık Tezi**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, Ankara, 2007, s. 30

¹⁰¹ Yiğitbaş, **a.g.k.**, s. 42

¹⁰² Öz, **a.g.e.**, s. 41

kullanılan geçerli oyların sayısı 500.000 olsun, seçilecek milletvekili sayısını da 5 olarak düşünürsek; seçim sayısı 100.000 olacaktır¹⁰³.

Değişmez tek sayı da ise bütün ülke için önceden belli bir oy miktarı tespit edilmektedir. Bir partinin belirli bir seçim bölgesinde kazandığı oy miktarı bu sayıyı kaç defa içeriyorsa o parti o kadar sandalye sahibi olmaktadır¹⁰⁴.

Milli seçim kotasında da ülke genel olarak seçilecek kaç temsilciyle yönetileceğini bilir¹⁰⁵.Bütün ülkelerde kullanılan geçerli oyların sayısının toplamı bütün ülkede seçilecek temsilci sayısına parçalanır. Bir partinin belli bir seçim bölgesinde kazandığı oy miktarı sonuçta ortaya çıkan sayıyı kaç defa içeriyorsa o seçim bölgesinde o sayıda sandalye sahibi olur¹⁰⁶.Aslında seçilecek temsilci sayısının önceden belirlenmesi bu kotanın diğerlerinden farkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine artık oy sorunu bu kotada da bulunmaktadır¹⁰⁷.

Nispi temsil sistemi teorik bakımdan kolay ve basit gözükse de, bir seçim bölgesinden seçileceklerin partiler arasındaki dağılımını tespit edebilmek için yapılan hesaplamalar, her zaman kesin ve tam bir sonuç vermeyebilmektedir¹⁰⁸.

Partilerin aldıkları geçerli oy sayısı, seçim kotasına veya değişmez tek sayıya bölündükten sonra, artık oyların açıkta kalanları en çok oy alan partilerin büyüklüklerine göre paylaşılır. Bu yönteme en büyük artık yöntemi denmektedir. Bu yöntem ile küçük partiler de korunmuş olmaktadır. Küçük partiler, seçim kotası ya da değişmez tek sayıya doğru ulaşamaları da artık oyların sayesinde açıkta kalan milletvekillerini kazanmış olabilirler. Bir diğer uygulama da, açıkta kalan milletvekilliklerinin bütünün en büyük artığa sahip partiye aktarılmasıdır¹⁰⁹.

En yüksek ortalama yöntemi ile de açıkta kalan milletvekilliklerinin partiler arasında paylaşımı daha zordur. Her partinin birinci aşamada kazandığı milletvekili sayısına bir eklenir. Partinin aldığı oy sayısı kazandığı milletvekili sayısına yapılan

¹⁰³ Cemal Altan, “1973 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi- İktidar Senaryoculuğu”, **Doktor Tezi**, İnönü üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 1998, s. 25

¹⁰⁴ Gürcan, **a.g.e.**, s.77

¹⁰⁵ Aydoğdu, **a.g.e.**, s.68

¹⁰⁶ Gürcan, **a.g.e.**, s.76

¹⁰⁷ Üste, **a.g.k.**, s.70

¹⁰⁸ Aydoğdu, **a.g.e.**, s.74

¹⁰⁹ Üste, **a.g.k.**, s. 70

bu eklemenden sonraki bulunan sayıya bölünür. En yüksek ortalama hangi partideyse, açıkta kalan temsilcilik o partiye bırakılır. Şayet birden fazla parti açıkta kalırsa, aynı işlem birinci işlem sonuçları üzerinden tekrarlanır. Burada hedef kalan temsilciliklerin olabildiğince maksimum seçmeni temsil etmesidir¹¹⁰.

Küçük partilerin parlamento gücünü azaltmak maksadıyla alınabilecek tedbir baraj koymak olacaktır. Baraj, bir partinin bir seçim çevresinden milletvekili ismi çıkarabilmesi için yasa ile öngörülmüş olan en az oy miktarı ya da oy oranı demektir. Basit seçim sayılı baraj ve yüzde oranlı baraj diye iki çeşit baraj sistemi vardır. Basit seçim sayılı baraj yöntemine göre bir parti bir seçim bölgesinde o çevrenin basit seçim sayısı kadar oy almadıkça o bölgeden milletvekili çıkaramaz. Yani bir seçim bölgesindeki baraj sayısı, o bölgenin basit seçim sayısına eşit olmaktadır. Yüzde oranlı baraj yöntemine göre ise, bir partinin bir seçim bölgesinden milletvekili çıkarabilmesi için, o bölgede kullanılan toplam geçerli oyların en az %5-10 gibi belli bir oranı alması gerekmektedir¹¹¹.

Victor dHondt'un bulduğu ve adı ile anılan yöntemde¹¹², seçim bölgelerine göre hesaplanacak bir barajın yararları da vardır: Seçime katılan partiler baraj oranının altında oy oranı aldıkları seçim bölgelerinden milletvekili çıkaramamakla beraber, özellikle güçlü oldukları bölgelerde bu imkanı bulurlar. Nispi temsil sistemi de, bir ölçünün üzerinde farklı siyasal akımları meclise yansıtma ve ulusal bütünleştirme görevlerini korumayı sürdürürler¹¹³.

Sainte- Logue sisteminde ise partilerin kazandıkları oylar yalnızca tek sayı bölenerle bölünmektedir. Bu yöntemle küçük partilerin temsiline imkan verilme oranı yükselecektir. Sistemin İskandinav versiyonunun tek farkı ilk bölenerin 1 olmamasıdır¹¹⁴. İskandinav ülkeleri de Sainte- Logue sisteminin küçük marjinal partilerin de meclise girmesi ile istikrarsız bir durumu engellemek maksadıyla ilk

---

¹¹⁰ Üste, **a.g.k.**, s.71

¹¹¹ Hikmet Sami Türk, Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler, Birinci Baskı, Türk Gazetecilik ve Matbaacılık, Ankara, 1978, ss. 373-374

¹¹² Özgül, **a.g.k.**, s. 77

¹¹³ Türk, **a.g.e.**, s. 377

¹¹⁴ Aydoğdu, **a.g.e.**, s. 82

bölünü 1.4 olarak saptanmıştır. Sistemin İskandinav versiyonunda 1.4, 3,5,7... ile bölme işlemi yapılmaktadır¹¹⁵.

1.5 İle Başlayan Yarımşar Aralıklı Aritmetik Dizi İle Bölme Sistemi'nde de, bölme işlemi 1.5 ile başlayıp, yarımşar aralıklarla sürmektedir¹¹⁶. Sainte- Logue yönteminde ortak bölenlerin arası açılarak küçük partiler lehine sonuçlanmaktayken, bu yöntemde ise ortak bölenlerin sayısı yarımşar aralıklı olarak daraltılmaktadır. Başkaca ilk bölen olarak 1.5 kabul edilerek seçim eşiği artırılmaktadır. Hikmet Sami Türk tarafından önerilen ve bu sebeple “Türk Sistemi” olarak da bilinen bu sistemde, partilerin oyları 1.5, 2, 2.5, 3... ile bölünmektedir. Elde edilen sayılar daha küçük sayılara bölüneceğinden çıkan sayıya küçük partilerin ulaşması Sainte-Logue’ya göre daha zor olmaktadır. Yani bu yöntem büyük partiler lehine denilebilir¹¹⁷.

Nispi temsilde parti listelerinden seçilenlerin saptanması da üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Partiler seçim bölgelerinden seçilecek milletvekili sayısı adedince adayla listeler hazırlarlar. Partiler ya da seçim komisyonları bu listeleri oluştururken kişisel seçmen potansiyeli az olan bir aday liste başı yapabiliyorlar. Partiler tarafından oluşturulan listelerden kimlerin seçileceğini ise oy verme şekli belirlemektedir. Oy verme şekillerini üçe ayırabiliriz: bloke liste, karma liste ve tercihli liste¹¹⁸.

Bloke Sisteminde partiler, adaylarını kendi isteklerine göre sıralayıp düzenlemekte ve seçmenin önüne sunmaktadır. Bu yöntem seçmenin listede hiçbir değişiklik yapmadan öylece oyunu kullanır. Bir parti kaç milletvekilliği almışsa o kadar aday seçilmiş olmaktadır. Aslında burada seçmen doğrudan doğruya partiye oy vermektedir, çünkü listedeki isimleri ve sırayı oylayabilme olanağı yoktur¹¹⁹.

Karma liste usulü de partilere oy verme ile şahsa oy verme uzlaştırılması olarak düşünülebilir. Adaylardan hangilerinin tercih edildiğinin tespit edilmesi için öncelikle o seçim bölgesinde kullanılan geçerli oylar toplamını yine o bölgeden tercih edilecek milletvekili sayısına bölerek seçim sayısına ulaşılmış olunur. Daha

¹¹⁵ Üste, a.g.e., s.77

¹¹⁶ Altan, a.g.k., s. 30

¹¹⁷ Öz, a.g.e., s. 41

¹¹⁸ Öz, a.g.k., s. 41

¹¹⁹ Üste, a.g.k., s.74

sonra her parti listesi adaylarının aldıkları oy toplamı aday sayısına bölünerek her partinin liste ortalaması neyse o bulunmuş olur. Her parti listesinin ortalamasında seçim sayısı kaç defa varsa o kadar milletvekilliği elde etmektedir. Parti listelerinden de en fazla oyu alanlar kazanır¹²⁰. Özetle bu usul ile, seçmenin tüm listelerde bulunan adaylar arasından tercih yapması sağlanmaktadır¹²¹.

Tercihli oy yönteminde ise, seçmen sunulan listedeki isimlerde bir değişiklikte bulunamaz¹²² ama aynı liste içinde bulunan adayları istediği şekilde sıralayabilmektedir. Burada karma liste yöntemine nazaran daha sınırlı bir tercihten bahsedilmektedir¹²³.

Yukarıda da verilen bilgiler doğrultusunda nispi temsilin hangi çeşidi olursa olsun yapılan seçimlerde karşılaşılan sonuçları örnek göstererek çoğunluk sisteminden daha adil ve halkın tercihlerinin meclise daha başarılı yansıdığı söyleyen bir kesim varken, siyasi bakımdan ve teknik bakımdan pek çok eleştiri yönelten bir kesimde vardır. Ancak en çok eleştiriye de anlaşılması zor diye almaktadır. Sayım işlerinin dahi zor olduğu dile getirilmektedir¹²⁴.

2.6. Karma Seçim Sistemleri

Çeşitli ülkeler, nispi temsil sistemlerinin sakıncalarını gidermek ve bu sistemler ile çoğunluk sistemlerinin faydalı olduğu ilkeleri bir araya getirmek adına karma sistemlere doğru yönelmeye başlamışlardır¹²⁵.

Karma sistemlerin üretilmesinde kullanılan teknikler, seçim bölgelerinin yeniden organize edilmesi maksadıyla bu bölgelerin daraltılmasını, genişletilmesini veya sınırlarının değiştirilmesini öngörebileceği gibi seçim bölgesi ve ülke düzeyinde seçim barajlarının oluşmasına kadar götürülebilir. Hatta, oyların sandalyeler haline dönüştürülmesinde değerlendirilen hesaplama yöntemlerinin değiştirildiği veya kontenjan adayı gibi farklı yöntemlerin yapıldığını görmekteyiz.¹²⁶Karma seçim

¹²⁰ Öz, a.g.e., s. 41

¹²¹ Üste, a.g.k., s.74

¹²² Özgül, a.g.e., s. 56

¹²³ Üste, a.g.k., s.75

¹²⁴ Reşit Ülker, Tarhan Erdem, Nermin ve Niameddin Neftçi, Nisbi Temsil Nedir, Ercan Mtbaası, İstanbul, 1960, ss. 50-52

¹²⁵ Türk, a.g.e., s. 368

¹²⁶ Gürcan, a.g.e.,ss.86-87

sisteminin ortaya çıkarılması çalışmalarına “seçim mühendisliği” denilmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere seçim mühendisliği ile üretilen karma sistemlerin bir sınırı yoktur¹²⁷. Karma seçim sistemlerinin birçok eleştirilen dezavantajlı bulunan yönleri de sayılmaktadır. Bu sistemlerin çoğunluk ve nispi sistemlere göre daha fazla karışık ve kırılğan olduğu söylenmektedir. Her şeye rağmen, günümüz dünyasında seçim sistemleri hususunda genel olarak eğilim karma seçim sistemi yönünde olmaktadır¹²⁸.

---

¹²⁷ Emine Yavaşgel, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, 1.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s. 130

¹²⁸ Gürcan, **a.g.e.**,ss.86-87

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAPILAN GENEL SEÇİMLER VE SEÇİM SİSTEMLERİ

Siyaset günümüzde yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Siyasetle ilgili ve hatta seçimlerle ilgili konuşmalar okullarda, cafelerde, çay ocaklarında, köy kahvelerinde, ev oturumlarında... Aklınıza gelebilecek hemen hemen her yerde her vatandaş gelişen teknolojinin de nimetlerinden yararlanarak siyasete ve seçimlere ilgi göstermektedir. Tüm bunların yanı sıra siyaset ve siyasetçilerde de yozlaşma yaşanmaktadır. Sadece bizim Türkiye'nin yaşadığı bir özellikte değildir bu durum. Tabii siyasetin seçim sistemleri ile ilgili olan kısmı da pek çok tartışma götürür. Ülkeler bazen yapıları, tarihleri, siyasi tecrübeleri gibi faktörlerle farklı seçim sistemlerine yönelirken bazen de, rakiplerini nasıl yeneceklerinin yöntemlerini bu sistemlerde aramışlardır¹²⁹.

Dünya üzerinde pek çok çeşidini gördüğümüz seçim yöntemlerinden herhangi birini en iyi yöntem olarak değerlendirebilecek bir kriter yoktur, bu durum ülkelerin yapısına göre farklılık arz etmektedir. Bir ülke için en iyi seçim yöntemi, o ülkenin sorunlarını gidermede en faydalı olandır ve her ülkenin kendi koşullarına en uygun olacak olan yöntemi belirleyebilmesi için bir takım tarihsel tecrübelerden faydalanılması gerekir¹³⁰. İşte bu noktada Türkiye'de yapılan seçimler ve uygulanan seçim sistemleri incelenmelidir.

Osmanlı Devleti döneminde yasama ve yürütmenin padişah tarafından temsil edildiği bir dönem yaşanmış ama tarih 1876'yı gösterdiğinde bunun anayasalı ve parlamentolu bir yönetime dönüştüğü görülmüştür. Tabii ki söz konusu parlamento iki kanatlıydı: üyelerinin padişah tarafından atandığı Ayanlar Meclisi ile üyelerinin iki dereceli seçimle halk tarafından seçildiği Mebuslar Meclisi. Padişahın isteği doğrultusunda parlamento mensuplarının yasa teklifinde bulunabildiği ve hükümetin parlamento karşısında sorumluluğunun boyutlarının anayasada açık ve net bir şekilde belirtildiği bir sistemdi bu. Hatta padişahın meclisi feshetme yetkisi bulunmaktaydı. Yalnız bu deneme kısa sürmüş, padişah Mebuslar Meclisini feshetmiş ve anayasayı askıya almıştı. 1908'de anayasa tekrar yürürlüğe konulmuş ve Anayasada yapılan

¹²⁹ Doğan Aydal, **Nasıl Bir Seçim Sistemi**, Ankara, 1998, ss. 5-7

¹³⁰ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, **a.g.e.**, s. 67

köklü sayılabilecek değişikliklerle uzun yıllar süren manada parlamentolu sisteme geçilmiştir. Yapılan düzenlemeler ile parlamento mensuplarının kanun teklif etmelerindeki padişah izni kuralı kaldırılmış, padişahın mebuslar meclisini feshetme yetkisine kısıtlamalar getirilmiştir¹³¹.

Tüm bunlardan hareketle Cumhuriyetin ilanından itibaren farklı farklı seçim yöntemlerinin uygulandığı Türkiye’de birçok aşamalardan geçilerek nihayetinde son uygulanan seçim yöntemine ulaşılmıştır. 1923'te yapılan ilk Cumhuriyet seçimlerinden, 1960'a kadar devam eden döneme kadar yapılan seçimlerde çoğunluk sistemi uygulanmış, 1961 seçimleriyle de, günümüze kadar süregelen seçimlerde nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır. Son yapılan değişiklik olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine kadar uygulanan d'Hondt yönteminin eksik tarafları da tartışılıp durulmuştur¹³².

Ülkede hep belli bir çoğunluk kitlesi meclislerde temsil edilirken, bir yandan azınlık kısmın tercihlerinin isteklerinin meclise yansımadağı, onların temsil edilmediğı seçim sistemlerini görürken diğere taraftan hemen hemen ülkede bulunan her kesimin meclislerde temsil edilebildiğı, seçtikleri temsilcilerle isteklerini duyurabildikleri ve haklarını savunabildikleri seçim sistemlerini de görmekteyiz. Bu noktada önemli olan yönetimde istikrar ve temsilde adalettir. Her iki unsurun da bir arada olduğı bir seçim sistemi ulaşılmak istenen sistemdir.

Türkiye'de geçirilen onca seçimlerde bir çok parti kurulmuş ve seçimlere bu partilerin çok azı katılmıştır. Ortalama bir hesap yapacak olursak neredeyse her iki yılda bir seçim yapılmış ve seçim yasası hep değiştirilmiştir. Adalet unsuru denilince akla "milli bakiye" sistemi gelmekteyken, tek parti iktidarını kolaylaştıran da "çoğunluk" ve "çifte barajlı d'Hont" sistemi olmuştur. Türkiye’de çoğunlukçu sistem daha çok 1950-1960 seneleri uygulanmıştır. 1961-1999 seneleri arasında ise seçimlerde geçerli olan "nisbi temsil" olmuştur. Yalnız seçimlerde kazanılan oylar ile

¹³¹ Erdoğan Günel, **Hükümet Sistemleri ve Türkiye'de Başkanlık Sistemi Arayışları**, 2.Baskı, Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 55-56

¹³² Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., 67

mecliste temsil oranı arasındaki fark büyük olmuş ve bu durum temsilde adaletsizliğe sebep olmuştur¹³³.

Bu bölümde Türkiye'nin geçirdiği seçimler ve seçim sistemleri ile son değişiklik olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrası yapılan 2018 Haziran seçimleri ve Türkiye'de ki yansımaları tarihsel bir süreç içerisinde irdelenecektir.

1. ÇOĞUNLUK SİSTEMİ UYGULAMALARI

Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin eğilimlerinin zaman içinde değiştiğini gözlemlemekteyiz. Demografik yapı, ekonomik farklılıklar, etnik-dinsel kimlikler gibi pek çok hususun etkisiyle insanlar görüş farklılıkları yaşamakta ve seçim sandığına gidip kendilerine sunulan seçenekler arasında oylarını kullanmaktadır¹³⁴.

Avrupa'da 14-15. yüzyıllardan itibaren konuşulup, tartışılan seçim ve temsil kavramları ile Osmanlı çok sonra tanışmıştır. Türkiye'de seçme ve seçilme ile alakalı kavramları 19. yüzyılın sonlarına doğru görmekteyiz¹³⁵. Osmanlı'da ilk seçim 1876 Anayasası gereği 1877 tarihinde olmuştur. Bu seçim sonucuna göre ülke 29 seçim bölgesine bölünmüş ve 130 milletvekili Mebuslar Meclisi'ne girmiştir. Ancak bu seçimlerde elde belli bir seçim sistemi bulunmamaktadır. Hal böyle olunca bazı alınan kararlarda anayasa ile çelişkiye düşülmüş, seçimlerde en çok oyu alan kazanmış, eşitlik çıkarsa da kura ile kazanana karar verilmişti. Ülkenin ilk parlamento denemesinin ardından 30 senelik istibdat dönemi geçiren Osmanlı 1908 senesinde sınırlı oy ilkesini kullanarak seçimlere gitmiştir. Seçimlerde belli bir yaş doldurmuş, vergi veren Osmanlı vatandaşı erkekler seçmen olarak oy kullanabilmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısıyla korku içerisinde geçen ve tarihimize "Sopalı Seçim" olarak yazılan 1912 seçimlerinde, 1914 ve 1919 seçimlerinde de çoğunluk sistemine göre seçimler yapılmış olsa da büyük bir oranda İttihat ve Terakki Cemiyetinin istediği kişiler meclise girmiştir. 1920 yılına geldiğimizde ise Mustafa Kemal'in yayınladığı bir genelge ile 337 milletvekili basit çoğunluk yerine salt çoğunluk sistemine göre seçilmişlerdir. Halk doğrudan temsilcileri seçmemiş,

¹³³ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., 67

¹³⁴ Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Veri Araştırma, **Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni**, Araştırma Koordinatörü Necat Erder, 1. Baskı, Boyut Matbaacılık, 1999, s.19

¹³⁵ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., 67

halkın seçtiği kişiler tarafından temsilciler seçilerek dolaylı yoldan seçim yapılmıştır¹³⁶.

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı sonrası kurulan devlet tek partili bir şekilde ve haliyle demokrasiden uzak düzenlenmiştir. Savaşlardan çıkan ve hala o yıkımın izlerinin taptaze olduğu dönemlerde Anayasa ihtiyacı hasıl olmuştur. Zira Milli Mücadele döneminde 23 Nisan 1920'de toplanan TBMM'nin işgallerden dolayı çalışma imkanı olamamış ve 20 Ocak 1921'de kabul edilen 1921 Anayasası namıdiğer "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ile devlet başkanlığı makamı öngörülemediği¹³⁷. 1921 Anayasasının eksik görülmesinden dolayı anayasa değişikliği süreci yaşanmaya başlanmıştır. İşte herkesin bildiği gibi 20 Nisan 1924 yılında çok hızlı bir şekilde hazırlanan anayasa kabul edilmiş ve 23 Nisan 1924 yılında yürürlüğe girmiştir. 1942 yılında tanınan karma liste usulü ile 1943 seçimlerinde seçmen siyasi bir partinin hazırladığı listeye bağlı kalmadan istediği adayları istediği partiden kendi iradesiyle karma liste yapıp oylarını kullanmışlardı¹³⁸. Bu seçimler ve uygulanan yöntemler bir türlü demokrasi adına ülkenin ihtiyacını karşılamaya yetmiyor hep bir sorun karşımıza çıkıyordu; temsilde adaletsizlik.

Tablo 1. Tek Partili Çoğunluk Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri¹³⁹

Seçim Yılı	Uygulanan Seçim Sistemi	Seçime Katılan Siyasi Parti Sayısı	Seçime Katılan Siyasi Partiler	Meclis'e Giren Siyasi Parti Sayısı	Meclis'e Giren Siyasi Partiler
1923	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP
1927	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP
1931	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP
1935	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP
1939	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP
1943	İki Dereceli Seçim Sistemi	1	CHP	1	CHP

¹³⁶ Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, ss. 184,185

¹³⁷ Günal, *Hükümet Sistemleri...*, s.56

¹³⁸ Turgut, *a.g.e.*, s.11

¹³⁹ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

1945 yılına kadar geçen süreçte yapılan tüm seçimlerde tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi seçimlere katılmıştır. Çok partili sisteme geçileceği ile ilgili pek çok açıklama yapılmasına hatta Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası ya da Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi partiler kurularak denemeler yapılmasına rağmen partiler hemen kapatılmış, konuyla ilgili düzenlemeler yavaştan alınmış ve anayasada, seçim yasalarında önem arz eden değişiklikler yapılmamıştı. Tabii ki bu yıllar savaşların sonucunda ekonomik, siyasal ve sosyal pek çok konuda olumsuzlukların hakim olduğu yıllardı. Temel ihtiyaçlar bile karşılanmakta zorlanılıyordu. Toplum tek parti yönetiminden hoşnutsuzluğunu belli etmeye çalışıyor, Avrupa'da da demokratik olmayan yönetimlerin yıkıldığı özgürlük, demokrasi gibi kavramların ön plana çıktığı zamanlar yaşıyordu.

Tablo 2. Çok Partili Liste Usulü Çoğunluk Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri¹⁴⁰

Seçim Yılı	Uygulanan Seçim Sistemi	Seçime Katılan Siyasi Parti Sayısı	Seçime Katılan Siyasi Partiler	Meclis'e Giren Siyasi Parti Sayısı	Meclis'e Giren Siyasi Partiler
1946	Liste Usulü Çoğunluk Siste	3	CHP,DP,MKP	2	CHP, DP
1950	Liste Usulü Çoğunluk Siste	3	CHP,DP, Millet Partisi	3	CHP, DP, Millet Partisi
1954	Liste Usulü Çoğunluk Siste	5	CHP,CMP,DP,İP, KP	3	CHP, CMP, DP
1957	Liste Usulü Çoğunluk Siste	5	CHP,CMP,DP, Hürriyet Partisi,VP	4	CHP, CMP, DP, Hürriyet Partisi

1946 seçimleri öncesi ilan edilen çok partili sisteme geçiş ile Milli Kalkınma Partisi, Demokrat Parti gibi pek çok parti kurulmuştu. Yapılan 1946 seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin kazanmasıyla sonuçlanmış ama seçimlerin üzerinde çok ciddi şaibeler konuşulmaya başlanmıştı. Mevcut kanunda tek dereceli bir seçim öngörülüyor fakat oylar açık verilecek, oy sayımları da gizli yapılacak ve hatta seçimlerin neredeyse tümünün Cumhuriyet Halk Partili belediye meclis üyelerinden

¹⁴⁰ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

oluşan seçim kurullarının gözetiminde yapılacaktı. Zira 1947'de yapılması planlanan seçimlerin bir yıl erkene alınmasıyla Demokrat Parti Mayıs 1946'da gerçekleştirilen yerel seçimlere katılamamıştı. Aslında fazlasıyla baskının hakim olduğu seçimlerin de istismar edildiği netti¹⁴¹. Sandıklardan çıkacak halkın kararına daha işin başındayken müdahale edilen 1946 seçimlerinden sonra 14 Mayıs 1950 seçimlerine gidilmiş ve Demokrat Parti ciddi bir farkla seçimin kazanan tarafı olmuştu. Seçim sonucuna göre %55.2 oy alan Demokrat Parti mecliste %83.5 temsil edilirken, %39.6 oy alan CHP ise %14.3 ile temsil edilmişti¹⁴².

Tablo 3. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk)¹⁴³

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI	ALINAN OY
DEMOKRAT PARTİ (DP)	416	55,2	4.241.393
CUMHURİYET HALK PARTİSİ (CHP)	69	39,6	3.176.561
MİLLET PARTİSİ (MP)	1	4,6	250.414
BAĞIMSIZLAR	1	0,6	383.282
TOPLAM	487	100	8.051.650

Tabii ki CHP'nin bu büyük mağlubiyetinde DP ile arasındaki oy farkının fazla olmasının yanı sıra çoğunluk sisteminin de birinci sıradaki partinin lehinde olması yer almaktadır. Demokrat Parti 1950 seçimlerine Celal Bayar öncülüğünde girmiş sonrasında meclisin oylaması sonucu Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'den sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı olarak Celal Bayar seçilmişti. Adnan Menderes başbakanlığında girilen 1954 ve 1957 seçimlerinde de Demokrat Parti açık ara kazanan parti olarak ülkeyi yönetmeye devam etmişti¹⁴⁴.

¹⁴¹ Abdullah Yaşar, *Yeter Söz Milletin*, 1. Baskı, Bilge Matbaacılık, İstanbul, 2007, s. 29

¹⁴² Mehmet Turgut, *18 Nisan 1999 Seçimleri Değerlendirmesi*, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s.9

¹⁴³ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

¹⁴⁴ Erol Tuncer, 1950 Seçimleri, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2010, s.85

Tablo 3. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk)¹⁴⁵

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI	ALINAN OY
DEMOKRAT PARTİ (DP)	503	58,4	5.151.550
CUMHURİYET HALK PARTİSİ (CHP)	31	35,1	3.161.696
CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ (CMP)	5	5,3	434.085
KÖYLÜ PARTİSİ	-	0,6	57.011
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP)	-	0,00	-
BAĞIMSIZLAR	2	0,6	137.318
TOPLAM	541	100	8.941.660

1954 Seçimleri değerlendirildiğinde Demokrat Parti'nin oy oranı %58.4 olmuşken mecliste temsil oranı %93.2'ye yükselmiştir. Oyları azalan CHP ise %35.1 oy oranıyla temsil oranı %5.6 olmuştur. Seçimde alınan oylar ile mecliste temsil oranları arasındaki fark artmış ve bu adaletsiz dağılım özellikle küçük partilerin zararına olmuştur¹⁴⁶.

1957 seçimlerinde sistemle ilgili bir değişiklik yapılmamış ve Meclis'te temsil adaletsizliğinde de artış yaşanmaya devam etmiştir. Yalnız bu seçimlerde seçime giren partilerin sayısında artış yaşanmış ve oylar dağılmaya başlamıştır¹⁴⁷.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı makamına da değinmek gerekirse; cumhurbaşkanı her seçimden sonra meclis tarafından tekrar seçiliyor, Anayasada da cumhurbaşkanının tarafsız, parti mensubu olmamasıyla alakalı herhangi bir madde bulunmuyordu. Celal Bayar'da bu sebeple "DP Bastonu" ile dolaşmış ve hükümetin uygulamalarına sık sık dahil olmuştur. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra partisinin genel başkanlığından istifa ederken, Atatürk ve İnönü hem cumhurbaşkanlığını hem CHP'nin genel başkanlığını bir arada yürütmüşlerdir. Cumhurbaşkanıları bu şekilde daha çok parti kaygısıyla, taraflı ve objektif olmayan kararlar vermiştir¹⁴⁸.

¹⁴⁵ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

¹⁴⁶ Turgut, a.g.e., s.10

¹⁴⁷ Turgut, a.g.e., s.11

¹⁴⁸ Günel, **Hükümet Sistemleri...**, s.63

Demokrasi ve siyaset aslında başlı başına hazım ve sabır işiydi. İktidarından muhalefetine toplumun verdiği karara saygı duymak ve temsil ettiği milletin haklarına, isteklerine en iyi cevabı vermenin yollarını bulmak için çabalamaktı. Maalesef siyasi tarihimizde bu konularda pek başarı sağlanamamış ve milletin iradesine darbelerle sekte vurulmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi ile de Türkiye’de yerleşmeye çalışılan demokrasinin yerleşmesi, pekişmesi engellenmiştir.

Darbe sonrası yeni anayasaya göre gerçekleştirilecek ilk seçim olan 15 Ekim 1961’e giderken getirilen iki meclisli bir parlamentonun gereği olarak seçim kanunları tamamen değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerden sonra kanunların öngördüğü Senato seçimleri için ekseriyet sistemi uygulanırken, Millet Meclisi için Barajlı Nispi Temsil Sistemi uygulanmıştır. Seçimlerde milletvekillerine verilen oy ile meclisteki temsil oranı arasındaki adaletin kısmen sağlandığı görülmüştür. İlave olarak söylemek gerekirse seçimlere katılan parti sayısı değişmezken, oyların partiler arasındaki dağılımı hızlanmıştır¹⁴⁹.

Bir önceki bölümde seçim sistemlerinin iki temel işlevi olduğundan bahsetmiştik. Bunlardan biri temsilde adalet diğeri yönetimde istikrardı. Bu unsurları yerine getirmek için hazırlanan seçim sistemleri ters yönde işleyen bu iki unsurdan birine ağırlık vererek siyasi bir tercih yapmaktadır. Çoğunluk sisteminin temsilde adalet unsurunu ihmal ettiği gerçeği Türkiye’de geçirilen seçimlerde de karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda yaşanan sıkıntıları gidermek adına yeni arayışlar içine girilmiş ve 1961 seçimleri ile beraber nispi temsil seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır¹⁵⁰.

2. NİSPİ TEMSİL SEÇİM SİSTEMİ UYGULAMALARI

Türkiye’de nispi temsil seçim sistemi ilk defa 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde uygulanmış ve bu kural olarak günümüze kadar değişikliklere uğrasa da devam ettirilmiştir. 1980 sonrası demokrasiye geçiş döneminde temel olarak nispi temsil sistemi korunarak seçim sistemi üzerinde önemli değişiklikler yapılmış, ülke barajı ve seçim çevresi barajı uygulamalarına başlanılmıştır. Hatta 1987 ve 1991 seçimlerinde, çoğunluk sistemine özgü kontenjan

¹⁴⁹ Turgut, a.g.e., s.11

¹⁵⁰<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/534494> (Erişim Tarihi: 07.04.2019)

milletvekilliği uygulaması kabul edilmiştir. Durum böyle olunca nispi temsil sisteminin uygulandığı 1961 sonrası dönemini, 1961-1980 ve 1980 Sonrası olarak incelemek en uygunu olacaktır¹⁵¹.

Tablo 4. Nispi Temsil Seçim Sistemi Uygulanan Milletvekili Genel Seçimleri¹⁵²

Seçim Yılı	Uygulanan Seçim Sistemi	Seçime Katılan Siyasi Parti Sayısı	Seçime Katılan Siyasi Partiler	Meclis'e Giren Siyasi Parti Sayısı	Meclis'e Giren Siyasi Partiler
1961	ÇİFTE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	4	AP, CHP, CKMP, YTP	4	AP, CHP, CKMP, YTP
1965	MİLLİ BAKIYE SİSTEMİ	6	AP, CHP, CKMP, Millet Partisi, TİP, YTP	6	AP, CHP, CKMP, Millet Partisi, TİP, YTP
1969	BARAJISIZ D'HONDTSİSTEMİ	8	AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet Partisi, MHP, TİP, YTP	8	AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet Partisi, MHP, TİP, YTP
1973	BARAJISIZ D'HONDTSİSTEMİ	8	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, Millet Partisi, MHP, MSP, TBP	7	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP
1977	BARAJISIZ D'HONDTSİSTEMİ	8	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP, TBP, TİP	6	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP
1983	ÇİFTE BARAJLI D'HONDTSİSTEMİ	3	ANAP, HP, MDP	3	ANAP, HP, MDP
1987	ÇİFTE BARAJLI D'HONDTSİSTEMİ + KONTENJAN USULÜ	7	ANAP, DSP, DYP, IDP, MÇP, RP, SHP	3	ANAP, DYP, SHP
1991	ÇİFTE BARAJLI D'HONDTSİSTEMİ + KONTENJAN USULÜ	6	ANAP, RP, SP, DYP, DSP, SHP	5	ANAP, RP, DYP, DSP, SHP
1995	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	12	ANAP, CHP, DSP, DYP, HADEP, İP, Millet Partisi, MHP, RP, Yeni Parti, YDH, YDP	5	ANAP, CHP, DYP, DSP, RP
1999	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	20	ANAP, BP, BBP, CHP, DP, DBP, DEPAR, DSP, DTP, DYP, EMEP, FP, HADEP, İP, LDP, Millet Partisi, MHP, ÖDP, SİP, YDP	5	ANAP, DSP, DYP, FP, MHP
2002	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	18	AK Parti, ANAP, BBP, BTP, CHP, DEHAP, DSP, DYP, Genç Parti, İP, LDP, Millet Partisi, MHP, ÖDP, Saadet Partisi, TKP, YP, YTP	2	AK Parti, CHP
2007	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	14	AK Parti, ATP, BTP, CHP, DP, EMEP, Genç Parti, HYP, İP, LDP, MHP, ÖDP, Saadet Partisi, TKP	3	AK Parti, CHP, MHP
2011	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM	15	AK Parti, BBP, CHP, DP, DSP, DYP, EMEP, HEPAR, HAS Parti, LDP, MHP, MMP, Millet Partisi, Saadet Partisi, TKP	3	AK Parti, CHP, MHP
2015 HAZİRAN	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM				
2015 KASIM	ÜLKE BARAJLI D'HONDTSİSTEM				

1961 Anayasası ile birlikte Türkiye'de ilk defa nispi temsil seçim sistemi uygulamaları başlamıştır¹⁵³. Artık en önemli sorun siyasi partilerin elde ettikleri

¹⁵¹ Erdoğan Günel, "Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri", **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2005, s. 103

¹⁵² TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

milletvekili sayısının hangi yol ve yöntemlerle hesaplanacağı idi. Bu konuya çözüm olarak daha çok büyük partilerin faydasına olan d'Hondt yönteminin uygulanması konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Bu şekilde getirilen baraj uygulaması ile küçük partilerin mecliste temsilci elde etmesi epey zorlaşmıştır. Aslında nispi temsilin temel ilkesi olan her görüşün parlamentoda temsil edilmesi hususuyla fazlasıyla zıt düşülmüştür¹⁵⁴.

1961'de çıkarılan bu 306 sayılı yasayla seçmenler ilk defa tercihli oy kullanma hakkına da sahip olmuştu. Seçmenler seçime katılan partilerin mühürlü oy pusulası üzerinde yazılı adaylardan hangilerini tercih ettiklerini, adayların isimlerinin karşısında yer alan kutucuğa işaretleyerek göstermiş olmaktadır¹⁵⁵. Tercihli oy kullanmak isteyen seçmen, listede bulunan aday sayısının yarısı kadar aday için tercihte bulunmaktaydı. Tam da bu kurallara uygun olarak, % 81,4 katılım oranı ile gerçekleştirilen, 1961 genel seçimlerine 4 parti katılmış ve içlerinde hiçbir parti tek başına hükümet kurabilecek yeterlilikte oy alamamıştır¹⁵⁶. Bu yıllardan sonra koalisyon hükümetleri ile fazlasıyla karşılaşmaya başladık. Kurulan hükümetler ya meclisten güvenoyu alamıyor ya da kısa sürede dağılıyordu. Tercihli oy sisteminden ve üzerinde yapılan değişikliklere değinmek gerekirse; 1983 tarihinde ise 2835 sayılı yasanın 28. maddesi ile seçmenlerin en az o çevredeki milletvekillerinin sayısı kadar oy kullanabilecekleri hükme bağlanmış ve 1986 tarihinde 2370 sayılı yasayla tercihli oy yeniden düzenlenmiştir. Hatta 1987 seçimlerinde seçmenler siyasi parti listesindeki adaylardan en az yarısı için tercih yapmışlar ve ayrıca bir adayın aldığı oyların temsil ettiği partinin o çevredeki kazandığı oyların %25'i kadar olması gerektiği hükmü uygulanmıştır. Ancak 24 Ağustos 1991 tarihinde 5757 sayılı yasayla yapılan değişiklik sonucu oran %15'e düşürülmüştür. Hatta bu yasa sonrası yapılan 1991 seçimlerinde 52 milletvekili alt sıralarda olmasına rağmen, seçilmelerine pek imkan verilmezken seçilip meclise girmişlerdir¹⁵⁷.

¹⁵³ Öztekin, a.g.e., s. 186

¹⁵⁴ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., s. 101

¹⁵⁵ Özer Gürbüz, **Türk Parlamenterler Birliği Siyasi Partiler Seçim Kanunları Sempozyumu**, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 8-9 Haziran, 2001, s.4

¹⁵⁶ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., s. 101

¹⁵⁷ Gürbüz, a.g.e., ss. 4-5

Ancak bu şekilde tercihli oy kullanılmasından da Türkiye’de belli bir süre sonra vazgeçilmiş ve değişikliğe gidilmiştir. 1995 ve 1999 seçimleri de blok liste uygulanan seçimler olarak tarihte tecrübe ettiğimiz seçimlerden olmuştur¹⁵⁸. Tercihli oy sistemi uygulamaları Türkiye’de yıllar içinde bu şekilde karşımıza çıkarken, yapılan hiç bir değişikliğin ne yazık ki yönetimde istikrarı sağlamadığı görülmektedir.

Tekrar konumuza ve 1960'lı yıllara dönecek olursak; 1961 Anayasasını hazırlayanlar "cumhurbaşkanlığına seçilen kişilerin partileri ile ilişkisi kesilir" maddesini ekleyerek cumhurbaşkanlığı makamını daha tarafsız olacak bir makam haline getirmek istemiş ve ilk iş olarak milletvekili seçim yasalarında değişikliğe gitmiştir. Seçimler, eşit ve tek dereceli genel oy kriterlerine göre aynı gün yapılmaya başlanmıştı. Ayrıca seçmen oyunu kendi gizli olarak kullanacak ancak oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara geçirilmesi açık halde yapılacaktı, böylelikle şeffaflık ön plana alınmıştı. 21 yaşını bitiren her Türk seçmen olarak oy kullanabilirken; askeri öğrenciler, erler, kısıtlı olanlar ve kamu hizmetinden yasaklı olanların seçmen olamayacakları bir sınırlama getirilmişti¹⁵⁹.

1961 seçimlerinden sonra, Anayasa ve 304 sayılı yasanın öngördüğü gibi iki senede bir yapılması gereken kısmi senato seçimleri bir sene ertelemeli olarak 1964 yılında yapılmıştır. 17 Nisan 1964'te kabul edilen bu yasa, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de d'Hondt yöntemi uygulamasını getirmiştir.

7 Haziran 1964 tarihinde yapılan kısmi senato seçimlerinde Adalet Partisi'nin büyük bir hızla ilerlediği, seçilmesi gereken 50 senatörden 30'unu Adalet Partisi'nin kazanması ile açıkça görülmekteydi.

1964 yılındaki, seçimlerle ilgili değişiklikten sonra, 1965 seçimlerine doğru gidilirken seçim yasalarında iki önemli değişiklik daha yapılmıştır. 1965 seçimlerinde ise tekrardan seçim kanunlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Barajlı Nispi Temsil Sistemi yerine, Milli Bakiyeli Seçim Sistemi benimsenmiştir. Ayrıca seçimlere katılan partilerin sayısı da fazlalaşmış, meclisteki temsil oranı da fazlasıyla değişmiştir. 1969 seçimlerinde Milli Bakiyeli Sistemi kaldırılıp, Barajlı Nispi Temsil

¹⁵⁸ Gürbüz, a.g.e., s.5

¹⁵⁹ Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, a.g.e., s. 100

Seçim Sistemi tekrar uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bu kanunun iptal edilmesi için başvuru Anayasa Mahkemesi illeri bölge kabul eden Barajlı Nispi Temsil Seçim Sistemi değil, illeri seçim bölgesi şeklinde gören Barajsız Nispi Temsil Sistemi'ni kabul etmiştir. Bu şekilde girilen seçim sonuçlarına göre mecliste temsil büyük partilerin yararına olmuştur. Anayasa Mahkemesinin verdiği karar aslında varsayıldığı gibi daha fazla siyasi partinin seçime girmesine vesile olmuş ama alınan oylarla Meclis'te yaşanan temsil oranında dengesizliğe de sebep olmuştur. 1973 ve 1978 seçimlerinde de aynı şekilde illeri birer seçim bölgesi olarak gören Barajsız Nispi Temsil Seçim Sistemi uygulanmıştır¹⁶⁰.

Tüm bu sistemlerden, seçimlerden ve demokrasiden bahsederken, 1961 Anayasası sayesinde Türkiye'de yerleştirilmeye çalışılan çoğulcu ve katılımcı demokrasi önce 1970 askeri müdahalesi ardından 1980 askeri müdahalesiyle çok büyük hasar görmüştür. Darbelerin ardından 1982 Anayasası gereği 1983 tarihinde çıkartılan "Milletvekili Seçim Kanunu" nispi temsil seçim sistemini öngörse de, genel baraj ile bölgesel baraj engelleri bir anlamda küçük partilerin parlamentonun içinde yer alabilmesine, temsil edilebilmesine engel olmuştur¹⁶¹.

1950-1995 seneleri arasında geçen çeyrek asra yakın sürede Türkiye'de 12 tane milletvekili genel seçimi yapılmış ve bu seçimlerden 7 tanesi tek partinin çoğunluğu ile sonuçlanmıştır. Bu seçimlerden 3'ünde çoğunluk sistemi uygulanırken, 9'unda nispi sistem uygulanmıştır. Daha ayrıntılı bahsedecek olursak; meşruiyetten çok partili döneme kadar geçen zaman iki dereceli çoğunluk sistemini karşımıza çıkarmaktadır. 1946-1950 yılları arasında tek dereceli çoğunluk sistemi uygulanırken, 1950-1960 döneminde yani 1954 ve 1957 seçimlerinde de liste usulü çoğunluk sistemi uygulaması karşımıza çıkmaktadır. 1961 seçimiyle de artık Türkiye'de nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır. 1961 seçimleri Barajlı D'hondt Yöntemi ile yapılırken 1965 seçimlerinde Milli Bakiye (artık) Yöntemi, 1973-1977 seçimlerinde Barajsız D'hondt Yöntemi uygulanmıştır. 1983 seçimlerinde çifte barajlı D'hondt yöntemi, 1987-1991 seçimlerinde çifte barajlı D'hondt kontenjan

---

¹⁶⁰ Turgut, a.g.e.,s.12

¹⁶¹ Öztekin, a.g.e., s. 191

yöntemi ve 1995 seçimlerinde ise Ülke Barajlı D'hondt yöntemi kullanılarak seçimler yapılmıştır¹⁶².

1995 seçimlerinde uygulanan %10 barajına değinmek gerekirse sözde, Anayasa'nın 65. maddesine yeni eklenen "temsilde adalet ve yönetimde istikrar" ilkesinin istikrar kısmını gerçekleştirmeye yöneliktir. Ancak seçimlerden yönetimde istikrarı kolaylaştıracak bir sonuçta tam olarak elde edilememiştir. Aslında bu durum gösteriyor ki; temsilde adalet ilkesinin çok belirgin bir şekilde terk edilmesinin yönetimde istikrar ilkesine bir katkısı olmamıştır. Milyonlarca seçmeni olan partilerin bu biçimde parlamento dışında kalmasının genel olarak siyasal istikrara bir katkı sağladığı söylenemez¹⁶³.

Yönetimde istikrar ve temsilde adaleti sağlamak için seçim barajı getirilmiş, 2837 Sayılı Seçim Kanununun 3377/9'la 23.05.1987 tarihinde değiştirilen 33. Maddesi seçim barajı olarak % 10 oranını tespit etmiştir. O günden beri de gündemde hep taze yerini korumuş, tartışma konusu olmuştur. Parti liderleri bu barajın düşürülmesi ile ilgili hemen hemen her seçim öncesi bir fikir beyanında bulunmuşlardır. Hatta kararın iptali için dava açılmış olsa da Anayasa Mahkemesi 01.12.1995 günü verdiği kararla iptal talebini reddetmiştir. Bu arada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi 2007-07 tarihli kararlarında kendisine yapılan 3 Kasım 2002 tarihli seçim sonuçlarına dayanılarak yapılan başvuruyu milletvekili seçimlerinde uygulanan % 10'luk barajının taktir yetkisini aşmadığı sonucuyla reddetmiştir¹⁶⁴.

%10'luk ülke seçim barajı ile hedeflenen istikrar amacı bakımından beklentilere sınırlı ölçüde cevap verebilmektedir. Baktığımız zaman sistemle arzulananın dışında 1991-2002 seneleri arasında ülke koalisyon ve azınlık hükümetleri tarafından idare edilmiştir. Milyonlarca seçmenin oylarının uygulanan

¹⁶² Gürbüz, **Aday Tespiti...**, s.7

¹⁶³ Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., Aralık 1998, ss. 12-13

¹⁶⁴ <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/secim-barajinin--tarihi--hukuki-ve-siyasi-boyutlari-1984326/> (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

baraj sebebiyle değerlendirme dışı kalmıştır. Bunun yanı sıra %10'luk ülke seçim barajının seçime giren parti sayısını azaltma yönünden bir etkisi olmamıştır¹⁶⁵.

1982 Anayasası döneminde kurulan on dokuz hükümetten on tanesi daha önceki dönemlerde olduğu gibi koalisyon hükümeti olmuştur. Koalisyon hükümetlerinin ortalama ömrü on dört ayın altında kalmıştır. 1993'den 2000'li yılların başına kadar geçen sürede kurulan koalisyon hükümetlerinin en belirli özellikleri, görüş birliği ve uzlaşma eğiliminin zayıf olduğu ve önemli bir derecede bölünmüşlüğü yansıtmasıdır. Kısacası Türkiye'de ekonomik, sosyal, kültürel ve uluslararası tehditlerin ortaya çıktığı zamanlar geçirilmiştir¹⁶⁶.

2000'li yıllara geldiğimizde ise değerlendirme yapmak gerekirse; Aslında partilerin aldıkları oylar ile Meclis'teki temsil oranları arasında adaletin sağlandığı bir seçim yapılması pek mümkün olmamıştır. Bunlara istisna olarak 1961 yılında her ili bir seçim bölgesi varsayan barajlı Nisbi Temsil Sistemi'ne göre yapılan seçimler ve 1983 yılında yapılan en az 3, en fazla 7 milletvekili çıkartan Seçim Bölgesi %10 Barajlı Nisbi Temsil Sistemi'yle yapılan seçimler eklenebilir. Seçimlerde yaşanan adaletsizliklerden bir diğeri de bölgeler ve illerdeki seçmen sayısı ve milletvekili sayısı arasındaki orantısızlıklardır. Bazı kesimler adaletsizliklerin tek sebebi olarak %10 baraj sistemini gösterebilirler de bunu çok doğru bir temele dayandıramayız. Bunlardan yola çıkarsak bu adaletsizliklere, sorunlara partiler her dönemde çözüm arayışı içinde olmuştur. Ancak bu arayışın bizim partiye ne kazandırır anlayışından uzak demokratik sistemi ileriye götürecek şekilde düşünülmesi gerekir¹⁶⁷.

3. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ SONRASI YAPILAN 2018 SEÇİMİ

Türkiye Osmanlı imparatorluğundan kalan toplumsal yapı mirası üzerine inşa edilmiştir. Bu yapı farklı düşüncedeki insanların hepsini bir bütün şeklinde barındıran bir yapıdır. Bir sistem değişikliği yapabilmek de öyle kolay değildir. Çünkü her sistem her ülkeye aynı şekilde uygulanamaz. Kendine has bir toplumsal

¹⁶⁵ M. Yavuz Sabuncu, <https://www.anayasa.gov.tr/media/4598/sabuncu.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2019)

¹⁶⁶ Haluk Alkan, Yusuf Tekin, Y. Şevki Hakyemez, *Türkiye'de Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Modeli*, Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2015, s. 52

¹⁶⁷ Turgut, a.g.e., s.23

yapıya sahip olan Türkiye’de de ne Amerika’da ne de Almanya’da uygulanan başkanlık sistemine geçilmesi mümkün görünmemektedir. Her ülkenin kendi koşulları göz önünde bulundurularak sistemde değişiklikler yapılmaktadır. Şimdi Amerikan modeline baktığımızda bir kültürü görüyoruz, kendi içlerinde oluşturdukları dengeleri. Bu sistemi aynen alıp başka bir ülkeye uygulayabilmeniz için o ülkenin kültürünün, değerlerinin hepsini göz ardı etmeniz gerekecektir ki sonucunda büyük bir yanlışlık sizleri bekler¹⁶⁸.

Türkiye’de devlet biçimi cumhuriyettir ve parlamenter hükümet sisteminde Türkiye yılların tecrübesine sahiptir. Parlamenter sistemde karşılaştığımız koalisyon hükümetleri sonucu Türkiye ekonomik, sosyal, siyasi...vb. pek çok sorun yaşanmıştır. Siyasal istikrarsızlık, ekonomik sorunlar, meclisin seçeceği Cumhurbaşkanı seçimlerinin krizlere dönüşmesi ki; son örneği de 367 krizi olarak karşımıza çıkmıştır. Farklı grupların asgari müşterekte buluşamaması gibi hususlar sonrası askeri darbelerle müdahaleler siyasi tarihimize kara bir leke olarak yazılmıştır. Aslında parlamenter sistemde toplumdaki farklılıkların daha başarılı bir şekilde yansıtıldığını, güçlü bir cumhurbaşkanı veya başbakan olduğu zaman iyi bir biçimde işlediği söylenebilir ama bu hususların olmadığı zamanlarda istikrarsızlık ve yönetim krizleri yaşanmaktadır¹⁶⁹.

1961 Anayasasına göre cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan meydana gelen yürütmenin göreve başlamasında yasama organı yetkilidir. Yürütmede yer alan Cumhurbaşkanı sembolik sayılabilecek göreve sahipken, bakanlar kurulu hem fazlasıyla yetkili hem de yasamaya karşı sorumluydu. Ek olarak parlamento seçimlerinin tekrarlanması kararının cumhurbaşkanı tarafından alınmasına da anayasada yer verilmişti. Yalnız yaşanan krizlerin ardından, 1982 Anayasasında yürütme yasamaya göre daha fazla güçlendirilmiştir. Anayasada 2007 yılında yapılan değişiklikler ile cumhurbaşkanının artık parlamento tarafından değil de halk tarafından doğrudan 5 yıllığına seçilmesi bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Anayasada öngörülen sistem ile pek alakası olmayan ve yarı başkanlık sisteminin

¹⁶⁸ Fahri Bakırcı, *Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem, Meclis Hükümeti Sistemlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye Örneği*, TBMM Basımevi, Ankara, 1994, s. 107-108

¹⁶⁹ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yönetişimin Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi, Ceren DEMİR, Özkan ÇOHADAR, Görkem GÖK, *Strategic Public Management Journal Volume 3*, s. 143 <http://dergipark.gov.tr/spmj>

fiiliyata döküldüğü bir sistem olmuştur bu sistem. Ancak tam olarak yarı başkanlık sistemi de diyebilmemiz için şartlar oluşmadığından bazı çelişkili durumlar da ortaya çıkarmıştır.

Bu çözüm isteyen durum ortadayken anayasa değişikliği ve seçim sisteminde yapılacak düzenlemeler üzerine yıllarca çalışmalar yapılmış Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Anayasa Uzlaşma Komisyonları kurulmuştur. 1980 darbesi sonrası hazırlanan anayasanın kullanıldığı ve bunu daha özgür daha sivil bir hale getirmek ihtiyacı aslında halkın tercihine sunulan 2010 referandumu sonuçlarından da rahatlıkla anlaşılmıştır. Yeni anayasa fikri sadece anayasal sistemde düzenlemeler yapılmasının yanında insanların beklentilerine de kısmen cevap verebilecekti. Bu konular konuşulup tartışılırken 367 kriziyle Anayasa değişikliği zaruri bir hale gelmişti.

1982 Anayasası vesayeti 1961 Anayasasına göre çok daha ağır ve açık bir şekilde formüle etmiştir. Bu Anayasada vesayetçi yapının en mühim aktörü çok güçlü yetkilerle donatılmış ve aslında parlamenter sistemle de bağdaşmayacak kadar fazla güçlenmiş Cumhurbaşkanı'dır. 1982 Anayasasını yapıcılar her zaman vesayetçi bir Cumhurbaşkanının o makamda olacağını kurgulamıştır. Bu varsayımı ilk yıkan sivil iradeyi temsil eden Cumhurbaşkanı Turgut Özal olmuştur. Tabii ki bu açıdan baktığımızda Özal'ın seçiminden başlayıp ölümü de dahil pek çok tartışmaların, krizlerin yaşanması şaşırılan bir durum olmamıştır. Vesayet rejiminin Cumhurbaşkanı seçimi sırasında göreceği en büyük mukavemet Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmesi esnasında olmuştur. Çünkü bu şekilde rejimin Cumhurbaşkanlığı makamına atfettiği işlev manasını kaybedecek ve vesayet güç yitirecekti.

Bu yaşananlar sonrası değişiklikler hızlandı. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini sağlayan düzenleme ile Parlamenter Sistem'den Yarı-Başkanlık sistemine geçilmiş oldu, hukuki düzenlemeler eksik kalmış olsa da. Hatta dönemin Milli Savunma Bakanı Fikri Işık: "367 garabeti, parlamenter sisteminin köküne kibrit suyu döktü" diye açıklamalarda bulunmuştu o dönemlerde¹⁷⁰.Çünkü

¹⁷⁰<https://www.trthaber.com/haber/gundem/367-garabeti-parlamenter-sistemin-kokune-kibrit-suyu-doktu-305645.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

parlamentar sistemin en önemli özelliği Cumhurbaşkanının sembolik olmasıdır. Yalnız halkın oylarıyla seçilip cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturacak kişinin sembolik olması beklenemezdi.

Kısacası 2007 yılında yapılan Anayasa değişiklikleriyle Cumhurbaşkanını halkın seçmesi sağlanmış, hatta halktan alınıp tekrar millet meclisine verilmesi gibi bir durumun siyasi bakımdan gerçekleşmesinin önü kapatılmıştır. Cumhurbaşkanını meclisin seçmesi yönteminin son bulmasıyla aslında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin krizlere yol açması önlenmiş ve seçimlerin meşru bir biçimde gerçekleştirilmesi için zemin sağlamlaştırılmıştır. Türkiye’de yaşanan bu değişiklikler sayesinde artık Cumhurbaşkanı seçilen kişilerin vesayetçi yapının bir temsilcisi olma olasılığı ortadan kalkmıştır. Hoş daha öncede bazı Cumhurbaşkanları meclis tarafından seçilmiş olmasına rağmen 1982 Anayasasının tanıdığı tüm hakları sonuna kadar kullanmışlar ve bu durum yürütmenin iki kanadı arasında ciddi sorunlar çıkmasına sebep olmuştur. Bütün bunların yanı sıra 1982 Anayasasının cumhurbaşkanı statüsüyle alakalı maddelerinde önemli bir boşluk söz konusudur. Bu sebeplerden ve haliyle krizlere dönüşen tartışmalardan Türkiye’de mevcut iki başlı yürütme biçiminin sürdürülebilirliği mümkün olmamaktadır¹⁷¹.

Türkiye’de parlamenter sistemin getirdiği sistemden kaynaklanan sorunların tekrarlanmaması için başka bir yönetim sistemine geçilmek istenmiş ve bu birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Demokrasi hayatındaki sancılı süreçlerin yapılan değişikliklerle bir daha yaşanması engellenmek istenmiştir. Ancak parlamenter sistemin verdiği zararların izleri ne yazık ki öyle basit bir biçimde değiştirilecek şekilde değildi. Bu arada seçimlerin devamlı erkene alınması milletin bıkmalarına sebep olmuş, tek başına hükümeti kuracak oyu elde edemeyen partilerin kurduğu koalisyon hükümetleri ise başarısızlıkla sonlanmış. Bu durumların yol açtığı ekonomik krizler kamu veya özel sektör tarafından yatırım yapılmasının devamlı ertelenmesine sebep olmuş, yatırımlar yapılsa dahi bu istenen düzeyde olmamıştır¹⁷². Vatandaş verimli ve etkili bir hizmet almak bir yana, siyasetin kutuplaştırıcı dilinin etkisiyle kendi görüşünde olmayanın ötekileştirildiği bir dönem içinde kendini bulmuştur.

¹⁷¹ Alkan, Tekin, Hakyemez, a.g.e., s. 60

¹⁷² Mustafa Önsay, **16 Nisan’dan Sonra Türkiye’nin Yeniden İnşası**, 1. Baskı, Taşmekeap Yayınları, İstanbul, 2017, s.11

1908’de Sait Halim Paşa ile gündeme gelen başkanlık tartışmaları, Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş ve Turgut Özal gibi siyasetçilerin gündeminden de düşmemiş yalnız hiçbir siyasetçinin döneminde böyle bir sistem değişikliği yapabilecek toplumsal veya siyasal olgunluk olamamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise Türkiye’nin istikbali ve istiklali için ülkenin ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verebilecek ve tarihine, değerlerine uygun bir başkanlık sistemi arayışını düşünmüş ve “Türk tipi başkanlık bal gibi olur” sözüyle bu süreci başlatmıştır¹⁷³.

AK Parti ve MHP arasında devam eden görüşmelerin ardından 18 maddelik kanun teklifi meclis gündemine gelmiş ve kavga gürültü, gece gündüz devam eden çalışmalar sonucu yeterli sayı elde edilip, referandum kararıyla halkın tercihine sunulmuştur. 16 Nisan 2017’de yapılan referanduma halk %85,32’lik yüksek bir katılım göstererek ülkenin geleceği ile ilgili verilecek böyle önem arz eden bir konuda iradesini ortaya koymak istemiştir. Yapılan sistem değişikliği artık vesayet dönemine, koalisyon hükümetlerine son verecek, yasama ve yürütmenin birbirinden daha bağımsız işletilebileceği bir düzen oluşturacak şekildeydi.

16 Nisan’da yapılan referandumda kabul edilen değişiklik ile getirilen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ve referandum sonrası 2018 Mart ayında kabul edilen, kamuoyunda bilinen ismiyle yani "ittifak yasası" ile gelen değişiklikler ilk defa 24 Haziran’da yapılacak seçimlerinde uygulandı. Bunlardan biri artık geçmiş zamanlarda olduğu gibi Türkiye’nin doğusunda sandıklar batıdan bir saat erken açılıp kapanmayarak, Türkiye’nin her yerinde sabah 08:00’de açılıp, 17:00’de kapatıldı. Değişikliklerden bir diğeri de sandık kurulu başkanının belirlenmesiyle ilgiliydi. Daha önceleri ilçe seçim kurullarının siyasi partilerden seçilmiş üyelerinden oluşan listelerden kura çekimiyle her sandık için başkan tespit edilirdi. Fakat yeni düzenlemelerde liste hazırlama yetkisi ilçe idare amirine verildi. İlçe idare amirinin tüm kamu görevlilerinin isminden oluşan bir liste hazırladı ve ilçe seçim kurulunda isim çekme yöntemiyle sandık başkanı belirlendi¹⁷⁴.

¹⁷³Önsay, a.g.e., s.11

¹⁷⁴<http://www.ysk.gov.tr/doc/genelge/dosya/77637/2018CBMV-Genelge135.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2019)

Ayrıca bu seçimlerle birlikte ilk kez seyyar sandık uygulamasına geçildi. Bu da yeni düzenlemelerle “engeli ya da hastalığı nedeniyle yatağa bağımlı olan” kişilerin oy kullanabilmesi için sandığın görevliler tarafından eve getirilmesine olanak tanımaktadır. Bu hizmet muhtarlık hariç tüm seçimleri ve yalnızca il ile ilçe merkezlerinde yaşayanları kapsamaktadır¹⁷⁵.

Türkiye'de 24 Haziran seçimlerinde seçmenlerin %86'sı sandık başına gidip tercihini yaptı ve milletin iradesi yüksek ve güçlü bir şekilde parlamentoya yansıdı. Seçmen sandığa gittiğinde 11 partiyi oy pusulasında gördü. Malum bir siyasi partinin seçime katılabilmesi için yasadaki iki şarttan birini sağlaması gerekmektedir. Bunlardan ilki, illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay önce teşkilat kurması ve büyük kongrelerini yapmış olmasıdır. İkinci şart ise TBMM'de gruplarının bulunmasıdır. Yüksek Seçim Kurulu 22 Nisan itibariyle bu kriterleri karşılayan 10 parti olduğuna karar verdi. Buna göre seçime, Adalet ve Kalkınma Partisi, Bağımsız Türkiye Partisi, Büyük Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Halkların Demokratik Partisi, İyi Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi ve Vatan Partisi'nin katılabileceği hükme bağlandı. Hüda-Par ise karara itiraz etti. YSK'nın değerlendirmesi sonrası itiraz haklı bulununca seçimlere Hüda-Par'ın da katılmasına karar verildi ve seçime katılabilecek parti sayısı 11'e yükseldi¹⁷⁶.

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimde de daha önce yapılan seçimlerde uygulanan %10'luk ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmış ve ülke genelinde geçerli oylar sayıldığında %10'luk barajı geçemeyen partiler milletvekili çıkaramamıştır¹⁷⁷. Ancak ittifak düzenlemesiyle partilere sunulan olanaklar, seçim barajını tamamen olmasa da ortadan kaldırdı diyebiliriz. Siyasi partiler ittifaklar vasıtasıyla baraj sıkıntısı olmadan seçmenin karşısına çıktılar.

%10 ülke barajlı d'Hondt uygulamasının, büyük partiler yararına ve küçük partiler zararına çok güçlü bir etken oluşturduğu şüphesizdir. Bu konuda yıllarca

¹⁷⁵ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43990443> (Erişim Tarihi: 08.04.2019)

¹⁷⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43990443> (Erişim Tarihi: 08.04.2019)

¹⁷⁷ Erol Tuncer, Hanife Yurtseven, Seçim 2018 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2018, s. 44

birçok sıkıntı yaşanmıştır. Siyasi istikrarsızlıklar meydana gelmiş, koalisyon hükümetlerine sebep olmuştur. Seçimlerde çok az partinin barajı geçmesinden kaynaklı adil olmayan sonuçların ortaya çıkmasından dolayı yaşanan sorunlar çıkarılan ittifak yasası ile bir nebze aşılmıştır. Çünkü artık her parti istediği parti ile resmi olarak ittifak kurabildiği için bu şekilde mecliste temsili sağlanmış olmaktadır.

Katılım oranı ve temsilde adalet noktasında gelişmiş pek çok ülkeden çok daha iyi bir netice elde ettik diyebiliriz. Aslında amaç da zaten temsilde adalet ve yönetimde istikrarı en iyi şekilde harmanlayacak sistemi uygulamak. Baktığımızda Avrupa'da %40-50 katılım oranıyla gerçekleştirilen seçimlerde başkanın 5 milyon oyla seçildiğine şahit olurken, Türkiye'de 50 milyonu aşkın seçmen sandıklara gidip oylarını kullanarak devlet başkanını seçmiştir.

Seçimlerde Seçim sonucuna göre 26 milyonun üzerinde bir oyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ilk turda seçilirken, yine 26 milyonun üzerinde yapılan tercihle Cumhurbaşkanlığı parlamentoda çoğunluğu sağlamıştır. AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan ile 16 yıldır girilen her seçim kazanılarak yönetimde istikrar sağlanmış ve 24 Haziran'da da millet istikrardan yana sandıklarda fikrini beyan etmiştir.

Bir ülkede yüksek katılımı ile seçimlerin gerçekleşmesinin yanında tabii ki temsil oranıyla adil ve şeffaf bir seçim gerçekleştirilmesi önemlidir. 24 Haziran seçimlerinde de karşımıza çıkan bu tablo Türkiye adına demokrasi ve siyasetin güçlendiği şeklinde yorumlanmıştır.

Ancak tüm bu olumlu eleştirilerin yanında sistemin yine sıkıntıya girdiği noktalar olmuştur. Daha önce bahsedilen konularda da geçtiği gibi toparlayacak olursak; adalet prensibi nispi temsil, fayda prensibi çoğunluk sistemi ile bütünleşmiştir¹⁷⁸. Ancak uygulamaların sonucunu değerlendirecek olursak anayasal ilkesi olan temsilde adalet ilkesinin pek de sağlanamadığı yönünde eleştiriler halen devam etmektedir. Hatta nüfusu ve seçmeni istenilen sayıda olmayan illerle, sayı çok olan iller arasında temsilde adaletsizlikler meydana geldiği örnek gösterilmektedir. Zira alınan oylar ile meclisteki temsil arasında dağlar kadar fark oluşmuştur.

¹⁷⁸ Fahir H. Armaoğlu, **Seçim Sistemleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, s. 179

Birbirlerine yakın olan illerin bile milletvekili sayısı çok fazla değişiklik arz etmiştir¹⁷⁹. 2018 genel seçimlerinde uygulanmaya başlayan, 2839 sayılı Kanununun 4. maddesi ile 2017 yılı nüfus bilgileri çerçevesinde¹⁸⁰, bilindiği üzere 600'e çıkan milletvekili sayısı tüm illere bölüştürülmüştür. İstanbul 3 bölge 98 milletvekili sayısına çıkarken, Ankara'da 3 bölgeye çıkmış ve 36 milletvekili sayısını çıkarmaktadır. İzmir 2 bölge 28 milletvekili sayısına sahipken Bursa'da da 2 bölge 20 milletvekiline sahip olmuştur. Seçmeni az olan iller ile fazla olan iller arasında milletvekilinin elde ettiği oy sayısı arasında herhangi bir oran söz konusu değildir. Kısacası seçmenlerin hakları herhangi bir şekilde oya dönüştürülememiştir¹⁸¹.

Elbette fazlaca belirsizlik, kaygı ve endişe ortamında millet Türkiye'nin önümüzdeki 5 yıl boyunca hangi lider tarafından nasıl bir sistemle yönetileceği kararını vermiştir. En azından seçim sistemi tartışmalarının bir süreliğine gündemin geri planına düştüğünü gözlemlerken de sisteme yapılan bu tarz eleştirilerinde her zaman değerlendirilmeye ve düzeltilmeye ihtiyacı vardır. Bunu analizi yapabilmek için de bu seçimlerin getirdikleri ayrıntılı bir biçimde irdelenmelidir.

Kuvvetler ayrılığı prensibinin 24 Haziran'la birlikte tam anlamıyla hayata geçtiği seçimlerde ülkede çok ciddi değişiklikler yapılmıştır Başbakanlık makamı kaldırılmış ve yürütmenin kullandığı tüm yetkiler cumhurbaşkanına aktarılmıştır. Diğer bir anlatımla Cumhurbaşkanı hem devletin hem de hükümetin başı olmuştur. Cumhurbaşkanı bakanları, üst yargının birçok üyesini, üst düzey pek çok bürokrati ve cumhurbaşkanı yardımcısı ya da yardımcılarını atama yetkisine sahip olmuştur. Yapılan bu yeni düzenlemeler ile artık bütçeyi hazırlamak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne göndermek yetkisi de cumhurbaşkanına geçmiştir. Hatta TBMM'nin bütçe tasarısını reddetmesi halinde ise bir önceki yılın bütçesi yürürlükte kalacaktır. Artık TBMM ve cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı anda yapılacak ve erken seçime giderken kararı hem TBMM hem de cumhurbaşkanı verebilecektir. Üst üste iki defa seçilebilecek olan cumhurbaşkanının ikinci döneminde TBMM tarafından erken seçim kararı alınırsa istisna olarak sadece o zaman üçüncü defa seçimlere aday

¹⁷⁹ İhsan Dede, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 74

¹⁸⁰ Tuncer, Yurtseven, **a.g.e.**, s. 44

¹⁸¹ İhsan Dede, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 74

olarak girme hakkı vardır. TBMM'nin erken seçim kararını beşte üç çoğunluk alabilecektir. Başka bir ifadeyle üye tam sayısı 600'e yükseltilecek mecliste 360 oy ile erken seçim kararı alınabilecektir. Ayrıca bu düzenleme ile TBMM'ye cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açma yetkisi de verilmiştir¹⁸².

---

¹⁸²<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44574466> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ DÖNEMİNDE SEÇİM SİSTEMİ

1. Türkiye'de Uygulanan Seçim Modellerinin Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Türkiye'de her seçimden önce yapılan ufak tefek değişiklikler genel olarak meclisteki partilerin ve hatta iktidarın yararına sonuç vermiştir. Ayrıca seçim sistemlerinde de köklü değişiklikler yapılarak her defasında yönetimde istikrar ve temsilde adalet aynı anda maksimum düzeyde gerçekleştirilebilsin istenmektedir. 1960 öncesinde yapılan seçimlerde, bir seçim bölgesindeki milletvekilliklerinin tümü o bölgede en yüksek oy alan partiye gidiyordu. Bu yöntemin adaletli olduğu söylenemez ki haliyle demokratik işleyişte birçok soruna sebep olmuştur. 1960-1980 arasında uygulanan yöntem de ise, temsilde adalet sağlanmaya çalışılırken, istikrarsız koalisyonlar ortaya çıkmıştır. 1980 sonrasında iki partili siyasal yapı hedefiyle seçim barajı getirilmiş ancak Türkiye'de gerçekleştirilememiştir. Demokrasi kültürümüzde pek olanak tanımazdı zaten böyle bir duruma ve partiler parçalandığı için hedefe ulaşılamadı. 2002 seçimlerinde de iki partili meclisi, oy verme yeterliliğine sahip yaklaşık %60'lık bir kesim temsil edilmeden sağlanabildi. 2018 yılında yapılan seçimler de aslında yönetimde istikrarı sağlamaya ve temsilde adalet ilkesini aynı anda gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. Yalnız bu sistemde eksikleriyle ve olumlu yanlarıyla baştan aşağı tekrar değerlendirilmeye muhtaçtır¹⁸³.

Bölüme böyle kısa bir giriş yaptıktan sonra; parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinin genel olarak neyi ifade ettiği, avantajları ve dezavantajları üzerine değerlendirme yapılması gerekmektedir. Demokrasi ile hükümet sistemleri birbiri ile doğrudan ilgili sayılmaz. Demokrasi yönetilenlerin rızasıyla yöneticilerin seçilmesi ve yöneticilerin kendilerini tercih edenlere karşı sorumlu olduklarını ifade

¹⁸³İbrahim Murat Sarı, Türkiye'de Çok Partili Dönemde Seçim Sistemlerinin Gelişimi <http://3fcampus.mef.edu.tr/uploads/cms/flaw.mef.edu.tr/6414.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

etmektedir. Lakin hükümet sistemleri ise devlet yönetimini elinde bulunduran iktidarın örgütlenme şekliyle ve tabii onun iç yapısıyla alakalıdır¹⁸⁴.

Parlamentar sisteminin temel prensibi parlamentodan çıkan hükümetin, parlamentonun desteğiyle çalışabilmesi durumudur. Parlamentar sistemin uygulandığı ülkelerde genellikle hükümet kolektiftir, aynı kişiler hem yasama hem yürütme organında görev yapar, yürütmenin yasamayı fesih yetkisi vardır, yürütme çift başlıdır ve devlet başkanının siyaseten sorumsuzluğu bulunmaktadır. Parlamentar sistemin, farklı türlerinden bahsedilmektedir. İki partinin egemen olduğu ve tek partinin hükümette olduğu, kabinenin yasama organı karşısında üstün olduğu çoğunlukçu temsil sistemini ifade ederken, nispi temsil sistemi çok partililiği, koalisyonlu hükümetleri ve yasama-yürütme arasında dengeyi işaret eder¹⁸⁵.

İstikrarsız ve haliyle zayıf ve faydasız hükümetler ve bu hükümetlerle halkın doğrudan hesaplaşmasına olanak tanımayan seçim olarak Parlamentar sistemin dezavantajları karşımıza çıkarken, avantajlarını da yasama-yürütme organları arasında bir tıkanma riski bulunmaması, çözüm üretilebilir bir siyasi esneklik taşıması, demokratik hayatın çok daha uzun olması, devlet başkanlarının uzlaştırma işlevine sahip olması şeklinde sayılmaktadır¹⁸⁶.

Parlamentar sistemin gelişimi göz önünde tutulursa babası olarak İngiltere'yi söyleyebiliriz. İngiltere'de yaşanan tarihsel deneyimlerin getirdikleri sistemin gelişiminin de zeminini oluşturmuştur diyebiliriz. Parlamentar sistemin gelişimi ile demokrasinin gelişimi birbiri ile etkileşim içinde olmuştur ve 19. yüzyılın sonlarına doğru ana hatları ortaya çıkmıştır. Fransa'da da bu dönemde başlarken Almanya'da 1945'lerde İkinci Dünya Savaşı bitiminden sonra sistem oturmuştur. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin gelişiminde önemli bir yol tutan bu sistemde devlet gücünün sınırlanması adına yasama-yürütme organlarının birbirini frenlemesi ortaya çıkmıştır. Hatta daha sonraları disiplin sahibi kitle partilerinin yasama-yürütme organlarını aynı

¹⁸⁴ Bilir, a.g.e., s.106

¹⁸⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamentar Sistem Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, ss. 24-25

¹⁸⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamentar Sistem...**,ss. 15, 16

anda kontrol etmeye çalışmasıyla sistemin uygulanması fazlaca sıkıntıya düşmüştür¹⁸⁷.

Parlamentar sistemler genel olarak istikrarlı çoğunlukların meydana gelmesini önleyerek, sistemin tıkanmasına yol açtığı söylenmektedir. O yüzden parlamenter sistemlerin en etkin şekilde işlemesinin en önemli kaynağı istikrarlı çoğunluklardır. Bunu sağlayacak olan ise büyük partilerdir. Büyük partiler bu istikrarı sağlamada tek başına yeterli olmayacağı için hem seçim sistemi hem de parti sisteminin ciddi bir role sahip olduğu gerçektir¹⁸⁸.

Dünyanın siyasal örgütlerinin başında yapıları farklı faklı olsa da siyasal partiler yer almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde de bahsettiğimiz gibi günümüzde siyasal partileri görmediğimiz bir sistem yok denecek şekildedir. Hatta bu sebeple partiler demokrasisi bile denilmektedir. Bir ülkede siyasal partilerin yapısı aslında o ülkede uygulanan sistem hakkında bilgi vermiş olmaktadır. Demokratik ilkelere göre yapılanması ve yürütülmesi aslında sistemin de ne kadar iyi bir şekilde işlediğini göstermektedir. Siyasal partiler sisteme katkı sağladıkça sistemi rahatlatacak ve hatta meşrulaştıracak ve demokratik bir özellik kazandıracaktır¹⁸⁹.

Türkiye’de 1923-1945 yılları arasında 5 parti kurulurken, 1945-1960 yıllarında 40, 1960-1980 yılları arasında 51 parti kurulurken 1983-2003 yılları arasında ise 22 tanesi kısa ömürlü (1-24 günlük) olmak üzere 218 parti kurulmuştur. Pek çok parti kurulmuş sonra kapatılmış olsa da, bazıları günümüzde halen varlığını devam ettirmektedir. Çoğunluk sisteminin uygulandığı dönemde parlamentoya giren parti sayısı 2 ile 3 arasında kalmıştır. Nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı döneme hem seçimlere katılan hem de parlamentoya giren siyasi parti sayısı artmıştır. Hatta nispi temsilin çevre barajlı d'Hondt, Milli Bakiye ve Barajsız d'Hondt yöntemlerinin uygulandığı 1960-1980 yılları arasında seçime giren ve parlamentoya giren parti sayısı 8'e yükselmiştir. 1980 sonrasında uygulanan yöntemde seçimlere giren partilerin sayısı ile parlamentoya giren parti sayısı kısıtlı kalmıştır. 1987

¹⁸⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamenter Sistem...**, s. 25

¹⁸⁸ Bakırcı, **a.g.e.**, s. 104-105

¹⁸⁹ Gülbahar Atasever, **“Siyasal Parti Tipolojisi”**, İttihat ve Terakki'nin Günümüze Siyasal Partiler, Ed. Turgay Uzun, Ereğ Ofset Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 28

seçimleriyle seçimlere giren partilerin sayısı tekrar artış göstermeye başlamıştır. Parlamenteoya giren partilerin sayısı 1991 seçimlerinde 5'e yükselmiştir. Fakat seçime giren partilerin sayısı arttığından değil, siyasal istikrarsızlığın sağ ve solda meydana getirdiği bölünmelerin sonucu olmuştur. 1995 ve 1999 seçimlerinde de seçime giren parti sayısı sırasıyla 12 ve 20 olmuştur ancak parlamenteoya giren parti sayısı her iki seçimde de 5'te kalmıştır. 2002 seçimlerinde ise seçimlere giren 18 partiden CHP ve seçimlere ilk defa giren AK Parti parlamenteoya girmiştir. Böylelikle 1946 seçimlerinin ardından ikinci defa 2 partili bir meclis oluşmuştur¹⁹⁰.

Türkiye'de yıllar boyu partiler popülarist politikayı benimsemiş, basit ifadelerle milletin karşısına çıkmıştır. Demokratik rejimin bir aracı olan partiler neredeyse maddi çıkar üzerine ayakta duruyorlardı. Türkiye'deki demokrasi uygulaması aslında bir çok hükümet ve iktidar değişimlerinde sancılar yaşanarak geçmiştir. Zamansız ve sık aralıklarla yapılan seçimlerle partilerin güvenilirliği azalmış, halk yönetime dair inancını kaybetmişti. Bu istikrarsızlık ortamında devamlı kavga ve parçalanmalar yaşanmıştır. Yasalar uygulansa bile caydırıcılığı çok hafif kalıyor ve olaylar güncelken sonuca bağlanamadığı için toplumda güven duygusu zedeleniyordu. Demokratik seçimlerin gereği olan ve aslında hayal edilip gerçeğe dönüştürülmek istenen adaletin göstergesi alınan oy oranı ile meclisteki temsil oranının eşit olmasıdır. Adalet ağırlık puanı oy oranı ile temsil oranı eşitliğine en yakın olandan itibaren başlamaktadır¹⁹¹.

Başkanlık sistemini ise genel ve öz ifadeyle açıklayacak olursak; halk tarafından belli bir süreliğine seçilen başkanın hem yürütmenin hem de devletin başı olarak görev yaptığı; yasama ve yürütmenin birbirlerinin görevlerini sonlandıramadığı bir hükümet sistemidir. İlk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan ve günümüze dek başarılı bir şekilde devam eden başkanlık sistemi Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkede uygulanmıştır¹⁹².

¹⁹⁰ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Genişletilmiş 2.Baskı, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 2003, s.263,280

¹⁹¹ Dede, **a.g.e.**,ss. 29-31

¹⁹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, s.1

Başkanlık sisteminde yürütme tek kişiden oluşur ve yürütmede güç paylaşımı gibi bir durum söz konusu olmadığından koalisyon hükümetlerine rastlanılmaz. Bunun tabii ki istisnaları vardır. Mesela çok partili başkanlık sistemi uygulanan Uruguay'da %50'lik oranı tek başına kimse elde edemediği için tek başına başkanlık kazanılamıyor. Partiler bu sebepten dolayı ittifak kurmak zorunda kalıyor ve hatta mecburi bir durum olmazsa kabinelerinde ittifak kurdukları partilerin adamlarına da yer vermiyorlar. Tabii ki bu durumdan parlamenter sistemdeki gibi koalisyonları anlamamalıyız. Çünkü başkanlık sisteminde başkan seçilen kişinin seçildikten sonra parlamentonun güvenoyuna ihtiyacı yoktur. Ancak kanunları daha rahat çıkarabilmek için seçimler döneminde kurdukları ittifakları seçimden sonra da kısmen devam ettirmek isterler¹⁹³.

Başkanlık sisteminin katı ve sabit görev süresi, bir taraftan istikrarlı yönetimin bir formülü olarak öne çıkarılırken, yasama ve yürütme arasında kilitlenme sebebi olarak da gösterilmektedir. Başkanlık sisteminin diğer hükümet sistemleri gibi zayıf ve güçlü yönleri vardır. Bunlardan hangisinin öne çıkacağını ise her ülkenin kendine has şart ve koşulları belirlemektedir. Örneğin Amerika'da güçlü yönleri ön plandayken, Latin Amerika'da zayıf yönleriyle kendini göstermektedir¹⁹⁴.

Türkiye'de başkanlık hükümeti sisteminin otoriter bir düzene veya diktatörlük rejimine sebep olacağı ile ilgili pek çok tartışma yaşanmıştır. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri de aslında aynı parlamenter sistem gibi demokratik modellerdendir. Hatta başkanlık sistemi yürütmenin başındaki kişiyi halkın seçmesini sağladığı için daha demokratik bile denilebilmektedir. Bir çok demokratik ülkede çok da iyi bir biçimde uygulanmaktadır. Elbette Latin Amerika'daki başkanlık sistemi tecrübeleri de bazı zamanlarda diktatörlüklere dönüşmüş bazı zamanlarda ise askeri darbelere maruz kalmıştır. Yanı sıra bu ülkelerde az gelişmişlik, gelir farklarının çok büyük olması, demokrasinin sarsıntıda kalması ve siyasal çabanın fazlasıyla kutuplaşmışlığı da görülmektedir. Ancak sadece bu ülkelerde uygulanan başkanlık sistemini genele göre yorumlayıp değerlendiremeyiz. ABD gibi başkanlık

¹⁹³ Faruk Bilir, **Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2017, s.94

¹⁹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi...**,s.15

sitemini en iyi şekilde kültürüne ve ülke dengelerine uyumlu yürüten ülkelerde mevcuttur. Aslında Türkiye’de yıllardır yaşanan koalisyonlar dönemi, neredeyse her on yılda bir askeri darbe ile milli iradeyi yok etme girişimleri, kalkınma sorunu, ekonomik sıkıntılar ve haliyle toplumsal sorunlar, kutuplaşmalar parlamenter sistemin o kadar da faydalı olmadığı gerçeğidir. Bu konuda başkanlık sistemini diktatörlükle bir düşünmek doğru bir temele dayanmamaktadır¹⁹⁵.

Başkanlık ve parlamenter sisteme ait özellikleri bünyesinde barındıran Yarı Başkanlık sisteminin de ana özelliği iki başlı yürütme yapısı olmasıdır. Bu yapı rekabet halindeki güçler arasında bir miktar işbirliği ve yetki paylaşımına olanak tanımaktadır. Ayrıca halk tarafından belli bir süre için seçilmiş devlet başkanı her türlü durum karşısında sistemin istikrarını ve meşruiyetini sağlama avantajına sahiptir. Yalnız sistem siyasi sürecin kişiselleşmesine ve devlet başkanının kendisini her şeyin üzerinde görmesine, hukuk kurallarını hiçe saymasına yol açacağı ile ilgili eleştirilere maruz kalmaktadır. Ayrıca devlet başkanı ve başbakan arasındaki çekişme hatta farklı partilerden devlet başkanı ve başbakanı olması sonucu ortaya çıkan parçalı yürütme yapısı ve bölünmüş azınlık hükümetleri üzerine eleştiriler almıştır¹⁹⁶.

Türkiye’de yerel seçimlerde uygulanan seçim sistemlerine de göz gezdirmek gerekirse 1924 Anayasasının geçerli olduğu zamanlarda milletvekili seçimlerinde ki gibi yerel seçimlerde de 1960’lı yıllara kadar çoğunluk sistemi var olmuştur. 1961 Anayasası sonrası ise belediye başkanları seçimlerinde tek turlu çoğunluk sistemine geçiş yapılmış, il genel meclisi ve belediye meclis üyelikleri seçimlerinde ise nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Köy ve mahalle muhtarlıkları ile ihtiyar heyetleri seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle paralel bir şekilde çıkarılan 1984’te çıkarılan kanunla; belediye başkanlığı,

---

¹⁹⁵ Bilir, a.g.e., s.105

¹⁹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, ss. 4-6

muhtar, ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi seçimleri çoğunluk sistemiyle yapılırken, il genel meclis ve belediye meclisi seçimlerinde nispi temsil uygulanmıştır¹⁹⁷.

Seçim sistemlerinin devamlı değiştirilmesi de çözüm olmuyor hatta yeni sorunlar dahi oluşturuyordu. Meclis, milletin doğrudan temsil edilmediği ve kendisine bile saygı duymadan işlevlerini yerine getiremediği şeklinde suçlanıyordu bu dönemlerde. Vesayet altında ve üyelerinin birbirine saygı ve güven duymadığı meclisi, koalisyon hükümetlerini ve yaşanan sorunlarla hafızalarda yer edinen olumsuzluk havası ümitsizliğe neden olmaktaydı. Buna rağmen halk güçlü bir devlet olmak için milli iradeyi meclise yansıtabilecek bir seçim sisteminin hayalini kuruyordu. Çünkü toplumu ve demokrasiyi hareketlendirecek gücün de meclisin yeniden oluşturulmasının da en etkili aracı haliyle seçim sistemidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve yerel yönetimlerin daha önceleri dört yıl olan seçim süreleri 1982 Anayasası ile beş yıla çıkarılmıştır. Ama baktığımız zaman hiçbir parlamento beş yıllık görev süresini tamamlayamamış ve hatta milletvekili seçimlerinin tümü erkene çekilmiştir. Bunun yanında yerel yönetimler ise seçtikleri beş yıllık görev süresini tamamlayarak düzenli bir biçimde seçimlere gitmiştir. Türkiye'de yıllarca siyasal ortamda dengesizlikler yaşanmış ve klasik sağ- sol oylarında 2000'li yıllara kadar seçimlerde yaklaşık olarak %70- %30 şeklinde olmuştur. Bu oran 2002 seçimlerinde merkez sağ lehinde değişmiş ve merkez sol oylar %20'lere inmiştir. 2004 ve 2007 seçimlerinde de bu oran %30'ları bulmamıştır. 2009 seçimlerinde ise bu oranlardaki dengesizlikler daha da artmıştır¹⁹⁸.

2. Liderlerin Seçim ve Başkanlık Sistemi Hakkındaki Görüşleri

Türkiye'de seçim sistemleri konusunda liderlerin tartışmalarına ve görüşlerine baktığımız zaman genel olarak partilerin şahsi faydalarını ülke faydasından önde tuttuğu söylenmektedir. Özellikle 16 Nisan referandumunu sonrası yapılan değişiklik ile gelinen noktada liderlerin istişareleri ve açıklamaları olmuştur. Yeni bir sistem olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kabul edilmiş olsa da

¹⁹⁷ Erol Tuncer, Hanife Yurtseven ve Bülent Tuncer, Seçim 2014 30 Mart 2014 İl Genel Meclisi ve Belediye Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, Umur Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ankara, 2014, s. 16

¹⁹⁸ Erol Tuncer, 29 Mart 2009 İl Genel Meclisi ve Belediye Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2009, ss.12-13

ülkenin hala eski sistem diye ifade edilen sistemle yürütüldüğü gerçeği ile yüz yüze gelinmiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ülke gidişatından dolayı çağrıda bulunarak erken seçim istemiş ve devamla Cumhurbaşkanı Erdoğan bu konuda şu açıklamaları yaparak erken seçim kararı alındığını duyurmuştu¹⁹⁹:

“Cumhurbaşkanıyla hükümetin uyumlu çalışması sayesinde ciddi bir sorun yaşanmıyor gibi gözükse de eski sistemin hastalıkları attığımız her adımda karşımıza çıkabilir. Buna rağmen bizim tercihimiz hep milletimize verdiğimiz taahhüde uygun şekilde 2019 Kasım'ındaki seçimlere kadar dışimizi sıkımdan yana oldu. Ancak gerek Suriye'de yürüttüğümüz sınır ötesi operasyonlar, gerek Suriye ve Irak merkezli olarak bölgemizde yaşanan tarihi önemdeki hadiseler, Türkiye'nin bir an önce belirsizlikleri aşmasını zorunlu hale getirmiştir. Ülkemizin geleceğine yönelik kararların daha güçlü şekilde alınabilmesi ve uygulanabilmesi için yeni yönetim sistemine geçiş giderek aciliyet kesbetmeye başlamıştır.”

Bu konuda tabii liderlerin açıklamaları olmuştur. Genel olarak seçime her türlü hazır oldukları ile ilgili demeç veren liderlerin parti seçim beyannamelerine baktığımız zaman aslında daha çok sistemle alakalı sıkıntılara yer verilmiştir. Seçim bildirelerinde daha çok ekonomik vaatler üzerinden açıklamalar yer alsa da ülkenin seçim sistemi tartışmaları her zaman devam etmiştir. Ayrıca muhalefet tarafından yeni sistemin Türkiye'ye uygun olmadığı ve bu durumun başka sorunlara sebep olacağını bilinmesi istenmiştir. CHP 2018 Seçim Bildirgesi'nde seçim sistemiyle alakalı şu ifadeler bulunmaktadır²⁰⁰:

“12 Eylül'ün ruhunu yansıtan % 10 seçim barajını ve adil temsilin önündeki tüm engelleri kaldıracacağız. % 1'in üzerinde oy alan partilerin parlamentoda temsil edilmesini sağlayacak biçimde Türkiye Milletvekiliği'ni getireceğiz. Seçim kanunlarını ve Siyasi Partiler Kanunu'nu, siyasal çoğulculuğu ve katılımcılığı artıracak ve parti içi demokrasiyi güçlendirecek şekilde yeniden düzenleyeceğiz. YSK'yi siyasi iradenin güdümünden çıkaracak, YSK kararlarını Anayasa Mahkemesi denetimine açacağız. Seçimlere girme yeterliliği ilan edilen tüm siyasi partilerin

¹⁹⁹ <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-erken-secim-icin-karar-siyaset-2650459/>

²⁰⁰ <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>

Hazine yardımıdan adil biçimde yararlanmasını sağlayacağız. Seçimlerde haksız rekabete yol açacak şekilde kamu kaynak ve olanaklarının partizanca kullanılmasının önüne geçecek düzenlemeler yapacağız. Siyasi partilerin kullandıkları kamusal ve özel kaynakların saydamlık ve hesap verebilirlik ilkesi içinde denetlenmesini sağlayacağız. Siyasi partilerin yıllık hesaplarının Anayasa Mahkemesi'ne ulaşmasından itibaren 6 ay içinde denetlenmesini ve denetim sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılmasını sağlayacağız. Seçim yolsuzluklarına karışan kamu görevlilerinin yargı önüne çıkarılmasının önündeki engelleri kaldıracacağız. Seçim güvenliğine katkıda bulunacak tarafsız ve bağımsız izleme mekanizmaları ile birlikte farklı yurttaş girişimlerini demokratik ve çoğulcu bir yasal çerçeveye kavuşturacağız. Siyasetçilerin, siyasi etik kurallarına uyup uymadığını denetlemek üzere Siyasi Ahlak Kanunu'nu çıkaracak ve "Siyasi Ahlak Kurulu" oluşturacağız. Cumhurbaşkanlığı örtülü ödeneğinin müsrifçe, şahsi ve siyasal amaçlarla kullanılmasını engelleyecek yasal düzenlemeleri yapacağız."

Ülkede her parti kendi düşüncelerine uygun seçim sistemlerine yorumlarda bulunsa da bazı başlıklar hiç değişmiyor; uygulanan %10'luk baraj gibi. Bu baraj uygulamasının pek çok adaletsizliklere ortam açtığı üzerinde durulmaktadır. Hatta neredeyse tüm partiler seçim barajının kaldırılacağı vaadinde bulunmaktadır seçim öncesi. Örneğin HDP'nin seçim bildirgesinde de şu şekilde ifadeler yer almaktadır:

"Siyasi Partiler Yasası demokratikleştirilecek, tabanın, seçmenlerin, üyelerin kararlara doğrudan katılabildiği düzenlemeler yapılacak. Partilere üye olma ve üyelikten ayrılma kolaylaştırılacak. Seçim barajı kaldırılacak, Meclis'te bütün partilerin aldıkları oy oranında temsil edilebilmesinin yolu açılacak. Cinsiyet kotası ile yönetimde temsil kademelerinde eşitlik sağlanıncaya kadar pozitif ayrımcılık yapılacak. Eş başkanlık sistemi siyasi partilerin, idari yapının, siyasi, sosyal ve kültürel yaşamın bütün kademelerinde yasallaştırılacak.

Siyasi partilere yapılan hazine yardımı seçime girme yeterliliğine sahip bütün partilere oyları oranında eşit olarak dağıtılacak. Milletvekili dokunulmazlıkları kaldırılarak sadece ifade özgürlüğü çerçevesinde kürsü dokunulmazlığı korunacak.

Milletvekili maaşlarına 4 yıl boyunca zam yapılmayacak, otomatik artışa yol açan düzenlemeler iptal edilecek.”

Seçim sistemleri ile ilgili açıklamaların yanı sıra konuyu bitirmeden önce Türkiye’de liderlerin dile getirdiği başkanlık sistemi ile ilgili görüşleri bir de temsilde adalet ve yönetimde istikrar unsurları bağlamında incelemek gerekir. Cumhuriyet dönemi Necmettin Erbakan liderliğini yaptığı Milli Nizam Partisi (MNP) Programı ile Milli Selamet Partisi (MSP) Programı ile MSP 1973 Seçim Beyanname’sinde başkanlık sistemi hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Erbakan, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve devlet hükümet başkanlıklarının bir olması gerektiğini belirtmiştir. Dokuz Işık Doktrininde Türklerin tarihsel geleneğine vurgu yaparak konuşmasını yapan MHP lideri Alparslan Türkeş ise; cumhurbaşkanının halk tarafından seçilerek yürütmenin tek başkanı, yasamanın da tek meclisten oluşması gerektiğini belirtmiştir. Süleyman Demirel de askeri darbelerin getirdiği sorunlardan yola çıkarak sistem krizini çözenin yolu olarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve başkanlık sistemine geçilmesi gerektiği konusunda görüşü ifade etmiştir. Ayrıca Turgut Özal devamlı sistem değişikliğini önermiş ve her fırsatta başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Başkanlık sistemine geçişi MHP lideri Devlet Bahçeli'nin destekleriyle sağlayan Recep Tayyip Erdoğan’ın da konuya dair fikirleri 59. Hükümetin Başbakanı olduğu dönemlerde yani 2003 yılında yapmış olduğu açıklamalardan sonra günümüze kadar devam etmiştir. Bu açıklamalar zaman zaman kesintiye uğrasa da özellikle 2012'den sonra gündemin hep ilk sırasında yer almıştır²⁰¹.

Yıllardır pek çok liderin dile getirdiği bir sisteme farklı bir değerlendirme yapmak gerekir. Neden Başkanlık sistemi denildiğine bakmak gerekir. Parti programlarında ve katıldığı röportajlarda Necmettin Erbakan yönetimin etkin ve hızlı çalışabilmesi için başkanlık sistemini önerdiğini ifade etmiştir. 1969 yılında Milli Nizam Partisi Programı’nda Türkiye’de devlet hizmetlerinin verimli, süratli ve kudretli bir şekilde yürütülmesi için başkanlık sistemi ifadeleri yer alırken, 1973 yılı Milli Selamet Partisi Programı’nda ise Erbakan devlet ve hükümet başkanlarının

²⁰¹A.Menaf Turan, "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/524784> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)

birleştirilmesi ile başkanı milletin seçmesi üzerinde durmuştur. Bu şekilde programda seçme ve seçilme hak hürriyetlerinin üzerindeki tehditler ortadan kaldırılmış olur düşüncesi yer almıştır. Milli Selamet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi'nde de şu ifadeler geçmektedir²⁰²:

“Devletin Şekli: Milletimizin gaye edindiği büyük maddi ve manevi kalkınma hareketlerinde gereken süratin sağlanması için, devlet mekanizmasının ve teşrii organların milli azim, irade ve sürati tecelli ettirecek vasıfta olması şarttır. Devlet ve hükümet yönetiminin ağır işlemesi ve millet arzu ve iradesinden uzaklaşarak milletin kalkınma şevk ve azmini kırarak durumlara düşmesi bugüne kadar geçen kalkınma çabalarını randımsız bırakan sebeplerdendir. Devlet Başkanlığı olan Cumhurbaşkanlığı ile Hükümet Başkanlığı olan Başbakanlık birleştirilecek icraya kuvvet, sürat ve müesseriye sağlanacaktır. Başkanı tek dereceli olarak millet seçecektir. Böylece millet devlet kaynaşması ve bütünleşmesi kendiliğinden doğacak ve Cumhurbaşkanı seçimi mevzuunda rejimimizi yıpratıcı iç ve dış spekülasyonlara imkan kalmayacaktır.”

MHP'nin merhum lideri Türkeş de Türkiye'ye özgü hale getirilen başkanlık sisteminin tarifini, 1979'da yayımlanan "Temel Görüşler" adlı kitabında yapmıştı ve başarılı bir yönetim için gerekli olduğuna dikkat çekerek, kitabında şunları yazmıştı²⁰³:

"Milliyetçi Hareket, tek başkan, tek Meclis sistemini savunur. Çağımız kuvvetli, adil ve hızlı icra çağıdır. Türk milleti, dünya imparatorlukları kurduğu devirlerde kuvvetli, adil ve hızlı icra sistemini uygulamıştır, kuvvetli ve hızlı icra, icra gücünün tek elde toplanmasıyla mümkündür. Bunun için tarih ve töremize uygun olarak başkanlık sistemini savunuyoruz. İcra, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık olarak ikiye bölemeyiz. Her konuda bütünleşmeci olduğumuza göre, icranın başında da bütünleşmeci olmalıyız. Türk tarih felsefesi ve tarihinde icra organı hiçbir zaman bulunmamış yani tek bir başkan tarafından yürütülmüştür. Milliyetçi Türkiye'de de demokratik milli Cumhuriyet ilkesi içinde başkan, Türk

²⁰² <https://www.timeturk.com/baskanlik-sistemi-ni-gecmiste-kimler-istedi/haber-156153> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)

²⁰³ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkes-baskanlik-istedigi-icin-yargilanmisti/790390> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

milletinin yürütme organının tek başı olacaktır. Tek başkan sistemine uygun olarak yasama organı yönünden de tek meclis sistemini savunuyoruz..."

MHP'nin Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı döneminde Mehmet Ali Birand'ın 32. Gün programına konuk olduğunda sistem değişikliğini savunmuş ve Başkanlık sisteminin zaruri olduğunu açıkça söylemiştir. Bu düşüncesini ifade ederken bakanların özellikle bağımsız olması gerektiğini milletvekilinin seçim kaygısının bakanlarda olmaması gerektiğine daha çok Amerika'ya yakın bir model oluşturulmasına değinmektedir. Özellikle tek adamlık, diktatörlük eleştirileriyle karşılaşılan başkanlık sisteminin, meclisi pasifleştireceği söylemlerinin Özal'a sorulması karşısında net bir yanıt gelmiştir: aksine mevcut parlamenter sistemde asıl Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu bulunmakta ve istediği gibi davranabilmektedir, denetim yoktur²⁰⁴.

9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise Başkanlık sisteminin içinde ukde kaldığını söylemiştir. Cumhurbaşkanı milletin seçsin, başkanlık sistemi gelsin ve dar bölge seçim sistemine geçilsin istemiştir Demirel. Temsili sistemin işlemediğini dillendiren Demirel, sistemde değişiklik yapılmasını önermiştir²⁰⁵.

Başkanlık sistemi de parlamenter sistem de özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi anlayışına bağlıdır. Hükümet sistemleri tercihinden daha da önemli olan aslında demokratik hukuk devletinin çağdaş standartlarına göre ihtiyaçlara cevap veren sistemi kurmaktır demiştik. Parlamenter sistem, yarı başkanlık sistemi veya başkanlık sistemi fark etmez. Bu sistemlerin hepsi zaten demokratik seçeneklerdir. Burada yapılması gereken ülkenin kendi şartlarını bilerek bir seçimde bulunmasıdır²⁰⁶.

3. Türkiye İçin Uygun Seçim Sistemlerine Yönelik Tartışma ve Öneriler

Toplumun en yüksek uzlaşısı metni ve iktidarın en önemli meşruiyet kaynağı olarak bilinen anayasada bir takım değişiklikler yapmak, toplumsal, siyasi, ekonomik pek çok bakımdan yeni anlayışlar, dönüşüm ve farklılaşma getireceği

²⁰⁴ <https://www.yenisafak.com/gundem/turgut-ozal-baskanlik-sistemini-boyle-anlatmisti-2613814> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

²⁰⁵ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/01/23/ozal-ve-demirel-baskanlik-icin-bakin-yillar-neler-soylemis> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

²⁰⁶ Bilir, a.g.e., s.119

düşünülmektedir. Çünkü toplumsal değerlere, ülkenin dinamiklerine vakıf olmayan bir sistemin uzun ömürlü ve faydalı olması beklenemez. Aslında halka doğrudan iktidarı biçimlendirme, kurum ve kuruluşların inşasında ve tabii ki toplumsal isimlerin etkili ve aktif bir şekilde katkı sunması çok hayati öneme sahiptir²⁰⁷

Türkiye'de seçim sistemi değişikliği üzerine tartışmalarda büyük bir hata yapılmaktadır. Bu hata bir önceki bölümde açıklandığı şekilde genellikle hükümet sistemi ile demokrasiyi aynı görmekten kaynaklanmaktadır. Haliyle vazgeçilmezlik atfetmektedirler. Oysa durum çok farklıdır. Asıl korunması gereken hükümet sistemi değil, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkeleridir²⁰⁸.

Başarılı bir seçim sistemi aslında, seçmene hem istediği partiyi hem de istediği kişileri seçme imkanı vermelidir. Türkiye'de ise, seçmenin hiç tanımadığı isimlerden oluşan listelere mühür basıp sandığa atması beklenmektedir. Bunun neticesinde toplumdan kopuk, genel başkan ya da delegelere bağlı, genel merkeze bağlı temsilciler oluşmaktadır. Bu durum da haliyle toplumu demokrasiden, siyasetten, geleceğini ilgilendiren seçimlerden soğutmaktadır²⁰⁹.

Hatta 1996 yılında yapılan araştırmalarda insanlara, “Türkiye’de hak etmediği kadar çok para kazanan” kimdir sorusu yöneltilmiş ve %51,6’lık kesim tarafından milletvekilleri-politikacılar yanıtı verilmiştir. Aslında tam olarak bu durum siyasi sisteme, seçilenlere ve seçimlere olan güvensizliğin hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir. Türkiye’de bir sorun olduğunu düşünen ve bu sorunu açıklayan seçmenlerin %40’ı geçkin bir kesimi de sorunu hiçbir partinin çözemeyeceğini söylemiştir. Daha önceleri bu oran %32’lerdeyken hızla yükselmesinde seçilenlerin bir güven vermediğini açıklamaktadır²¹⁰.

Türkiye’nin demokrasi tarihine ve tabii ki geçirdiği seçimlere, kurulan hükümetlere bakacak olursak pek çok başarısız koalisyon hükümetleri karşımıza çıkmaktadır. 1923 yılından bugüne tam 96 yıl geçmiş. Bu dönemin takriben 27 senesi tek partili dönem olup Cumhuriyet Halk Partisi’nin kesintisiz iktidarda kaldığı 18 hükümet kurulmuş. 1950’li yıllara geldiğimizde ise Türkiye’de çok partili dönem

²⁰⁷Önsay, **a.g.e.**, s. 120

²⁰⁸ Alkan, Tekin, Hakyemez, **a.g.e.**,s. 62

²⁰⁹ Gürbüz, **a.g.e.**, s.2

²¹⁰Tüsab, “**Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni**” s. 24-25

ve Adnan Menderes liderliğinde 5 hükümet kurulmuştur. 1961'de uygulanan nispi temsil seçim sistemi sonrası koalisyon hükümetleri ile de daha çok istikrarsız bir dönemle yüzleşilmiştir. Yaşanan askeri darbelerin de demokrasi hayatını felç ettiği bu yıllar Türkiye'de bir türlü düzen tutturulmamış ve hükümetlerin ömrü epey kısa olmuştur²¹¹.

Tarihimize baktığımızda 1970 ile 1980 seneleri arasında geçen süre içerisinde 13 hükümet kurulduğunu görmekteyiz. Hükümetler kısa sürede güvenoyu alamadığı için düşürülüyor ya da istifa ederek görevi bırakıyordu. 1999'a kadar iki partiyle koalisyon hükümeti kurulabilirken, Nisan 1999 seçimleri ile üç partinin birleşmesiyle koalisyon hükümeti kurulabilmeye başlanmıştır²¹².

3 Kasım 2002 yılında yapılan seçimlerde ise ilk defa seçime giren AK Parti tek başına iktidar olmasına yetecek oyu kazanmıştır. Hükümeti tek başına kuracak milletvekili sayısı elde eden AK Parti 2007 ve 2011 yıllarında yapılan seçimlerde de aynı başarıyı elde etmiştir. Hızla reformların, yatırımların yapıldığı koalisyon hükümetlerinin unutulduğu bu yıllar 7 Haziran 2015 yılında yapılan 25. dönem milletvekili seçimlerinde sekteye uğramıştır. Seçimler hiç bir partinin tek başına iktidara gelebilecek milletvekili sayısına ulaşamadığı şekilde sonuçlanmıştır. Yıllar sonra Türkiye koalisyon hükümetini tekrar hatırlamış hatta pek çok genç ilk defa böyle bir süreçle karşılaşmıştır. Desteklese de, destekeye de her görüşten insan koalisyon dönemini hızla hafızlarından silmiş aslında bu yıllarda. Sahi koalisyon hükümeti neydi? Esnafı, emeklisi, çalışanı, öğrencisi toplumun her kesimi bu koalisyon hükümetlerinin çok fazla zararını görmüştü yıllar boyunca. Ancak daha da kötü olan 7 Haziran seçimleri sonrası koalisyon hükümeti kurulmasını bir kenara bırak, en ufak bir uzlaşma bile sağlanamamış ve ülkenin tekrar seçimlere gitmiş olmasıdır. Uzlaşma olmadan geçen süre zarfında herkeste tekrar koalisyon dönemleri yaşanacağı konusunda bir endişe hakim olmuştu. 1 Kasım 2015 seçimleri bu atmosferde yapılmış ve tekrar AK Parti tek başına hükümet kurabilecek oyu elde etmişti. Koalisyon hükümet kurma arayışıyla geçen süreç ve sonrasında yaşanan başbakan değişimi, 15 Temmuz darbe girişimi gibi olaylar Türkiye'nin artık yeni

---

²¹¹ Bilir, a.g.e., s.95

²¹² Bilir, a.g.e., s.97

formüller üretmesi ve ivedi bir şekilde de hükümet sistemini değiştirmesi gerektiğini göstermekteydi.

İstikrarlı geçen yıllardan sonra istikrarın ne kadar önemli ve kalkınma için azami bir ihtiyaç olduğu daha net fark edilmiştir. Kısacası Türkiye’de artık koalisyon hükümetleri zamanında yaşanan sosyal, ekonomik, toplumsal sorunlarla, yürütme ve yasama arasındaki güç karmaşası hükümet sistemi değişikliğini ülke gündeminde birinci sıraya taşımıştır. Seneler evvel birçok lider tarafından ortaya atılan başkanlık sistemi üzerine istişareler, çalışmalar hız kazanmıştır. Bir çok seçim sistemi önerisinde bulunulmuş, bunların arasından Türkiye’nin ihtiyaçlarına en iyi cevap verebilecek sistem üzerine kafa yorulmuştur.

Türkiye’de parlamenter sistem deneyimleri bir asrı geçmiştir. Yaşanan sürede parlamenter monarşiden parlamenter cumhuriyete pek çok şekil denenmiştir. Bu tecrübelerin en saf halinde bile çok ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Tüm bu iyi ve kötü deneyimlerin ardından Türkiye’ye uygun siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik değerlere uygun ve aynı zamanda demokratik, yönetsel etkinliği hareketlendirecek bir hükümet sistemi değişikliği yapıldığı söylenmektedir²¹³.

Sistemde yapılacak değişiklik, Türkiye ve milletimiz adına fazlasıyla mühim bir dönüm noktası olacaktır. 24 Haziran 2018 seçimleri sonrası Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulanmış ve Başbakanlık kaldırılmıştır. Böylelikle yürütmede tek başlılık dönemi başlamıştır.

Aslında Türkiye’de ki problemin parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş şeklinde bir sistem değişikliğinden değil, vesayetçi bir gelenekten demokratik bir sisteme geçiş ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır²¹⁴.

Türkiye’de başkanlık sistemine geçişten sonra yaşanması muhtemel sorunlar diye gösterilenlerin çoğu 1961, 1982 Anayasaları sonrası yaşanmış sorunlardır. Bu sorunlar Türkiye’de daha önce hiç yaşanmamış gibi davranmak hangi görüşten olunursa olunsun faydasız bir tartışmadan, gerilimden ibaret kalmaktadır. Köklü tarihi birikim ve topraklar üzerinde kurulan medeniyetlerin iktidar alışkanlıklarından

²¹³ Alkan, Tekin, Hakyemez, **a.g.e.**,s. 63

²¹⁴ Alkan, Tekin, Hakyemez, **a.g.e.**,s. 48

hareketle çok rahat yeni bir formül üretebilecektir. Buradan hareketle farklı başkanlık biçimlerinde yaşanan ya da yaşanabileceği düşünülen sorunlar üzerinden Türkiye'ye en uygun olacak sistem adına çalışılıp, en doğru adımı atmak için anayasa yapıcı irade üzerine düşen görevi yerine getirmeye uğraşılmasıdır²¹⁵.

Türkiye için başkanlık modelini önerenlerin en öncelikli sebebi, parlamenter hükümet biçiminin yıllarca her türlü değişiklikle birlikte uygulanmaya çalışılmasına ve hemen her türlü olasılığın denenmesine rağmen hala ülkenin kendine has kriterlerine uyumlu olmaması yüzünden istikrarsızlıkların bitmemesidir. Bu husus sadece istikrar veya yürütme etkinliği ile açıklanacak bir durum da değildir. Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, yasamanın etkinliği ve kuvvetler ayrılığı kriterleri üzerinden de değerlendirilmesi gerekmektedir²¹⁶.

Demokrasilerin olmazsa olmazlarından ve aslında en temel göstergelerinden olan seçmen sayısının seçimlerde artırılması önemlidir. Aidiyetin değerlendirildiği bir durumdur bu. Hatta bu konuya Türkiye'den örnek vermek yerinde olacaktır. 7 Haziran 2015 seçiminde toplam seçmen sayısına göre seçime katılım oranı %83,92²¹⁷ iken 1 Kasım 2015 seçimlerinde %85,23 olmuştur²¹⁸. 2018 seçimlerinde ise katılım oranı %87,5 oranına yükselmiştir²¹⁹. Türkiye'de her seçim katılım oranı yüksek olmaktadır. Bu durum vatandaşın kaderini oyladığını düşünerek her seçime büyük bir ciddiyetle ve özen göstererek katılım sağlamaktadır.

Geldiğimiz bu noktada söylemek gerekirse, çalışmamızın Türkiye'ye en uygun seçim sistemini bulmak gibi bir amacı yoktur. Biliyoruz ki, hiçbir seçim sistemi bütün istekleri (temsilde adalet ve yönetimde istikrar) aynı anda bünyesinde barındıramaz. Biz Türkiye'nin demokrasi geçmişinde yaşadığı seçim tecrübelerini sistemler ve usuller açısından değerlendirmek ve son değişiklik olan Cumhurbaşkanlığı Hükmet Sistemi sonrası yapılan değişiklikler çerçevesinde

²¹⁵ Alkan, Tekin, Hakyemez, **a.g.e.**,s. 64

²¹⁶ Bilir, **a.g.e.**, s.97

²¹⁷ Erol Tuncer, Hanife Yurtseven ve Bülent Tuncer, **Seçim 2015 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2015, s.36

²¹⁸ Erol Tuncer ve Bülent Tuncer, **Seçim 2015 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2016, s.31

²¹⁹ <https://www.google.com.tr/amp/s/m.ahaber.com.tr/gundem/2018/06/25/secime-katilim-orani-belli-oldu/amp>(Erişim Tarihi: 02.02.2019)

Türkiye'nin durumunu ve ülke şartlarına daha uygun bir modelin hangisi olabileceği üzerine bir öneride bulunduk.

Bu önerimize geçmeden önce söylemek istediğimiz birkaç husus vardır. Araştırmalarımızın sonuçlarına göre Türkiye'de seçmenler daha çok yakın oldukları siyasi görüşlerden yana tercihlerini kullanmakta, yasa yapıcılarımızda parti disiplinlerinden özgürce fikirlerini ifade edememekteler. O yüzden önerilecek modelin aslında hem seçmen hem de seçilenler için şartlara uygun olması gerekir.

Türkiye'de parlamenter sistemin aksaklıkları ve %10 barajının sıkıntılarından dolayı yıllarca seçim kanunlarında değişiklik yapılmış ve uygun bir model aranmıştır. Son yapılan değişiklik olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde ilk turda cumhurbaşkanı seçilebilmek için geçerli oyların salt çoğunluğunu yani %51'ini almak gerekmektedir. İlk turda bu çoğunluğa ulaşamaması durumunda ise ikinci tur seçime gidilecek. İkinci tura ise ilk oylamada en çok oy alan iki aday katılacak ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilecektir²²⁰. Baktığımız zaman % 51 oy oranından bahsediyorsunuz. Bu öyle basit bir durum değildir. Türkiye'de kitleleri peşinden sürüklemek ve bu oranı ilk turda elde edebilmek kolay olmayacaktır. Bu sebepten ülke genelinde %40-45 civarında bir oyla da bir partiye tek başına hükümet kurabilme imkanı oluşturmak gerekmektedir.

Geçirilen seçim tecrübelerini incelediğimiz ve ülkenin koşullarını göz önünde bulduğumuzda, bizim burada önereceğimiz dar bölge seçim sistemidir. Dar bölge basit çoğunluk sistemi, ülkenin her biri bir milletvekili çıkaracak şekilde seçim bölgesine bölünerek, en fazla oyu alan parti adayının veya bağımsız adayın ilgili seçim bölgesinden milletvekili seçilmesi olarak açıklanır. Başka bir ifadeyle ülke milletvekili sayısınca seçim bölgesine bölünmekte ve bir seçim bölgesinde kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğuna sahip olan aday seçilmektedir²²¹. Bu sistem seçmenlerin doğrudan adaya oy vermelerini sağlamaktadır. Partilerin genel merkezleri tarafından hazırlanan listelerde bulunan isimleri değil, seçmen tanıdığı, bildiği ve desteklediği adaylara oy vererek iradesini ortaya koymaktadır. En azından

²²⁰ <https://www.internethaber.com/cumhurbaskanligi-secimi-icin-kac-oy-gerekli-656693h.htm> (Erişim Tarihi: 15.04.2019)

²²¹ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/610433> (Erişim Tarihi: 15.04.2019)

seçmen verdiği oyun sonucunu, teknik hesaplarla saptırılmaksızın, doğrudan bilebilme imkanına sahiptir. Bu sayede seçmen ile vekili olarak seçeceği kişi arasındaki ilişki önem kazanacak ve partilerin etkisi azaltılmış olacaktır. Adaylar çirkin bir siyaset dili, kavga dilini bırakmak zorunda kalacak ve somut projelerle seçmene kendini sevdirmenin yollarını arayıp, çok çalışacak. Çünkü bir dahaki seçimlerde başarısı veya başarısızlığı önüne çıkacaktır.

Bu durumun yerel seçimlerde uygulandığında da siyasete olan güveni ve ilgiyi arttırabileceğini söyleyebiliriz. Bu şekilde adayın hangi partiden olduğundan daha önemlisi aday olduğu bölgeye dair projeleri ve nasıl bir hizmet sunacağı olacaktır. Günümüzde seçmen artık bağlı olduğu partinin ismine değil, listeye koyduğu adayın ismine göre değerlendirme yapmaktadır. Tüm bu anlatıların çerçevesinde yönetimde istikrar ve temsilde adaleti maksimum seviyede bir arada bulunduracak sistemi bulmak istenmektedir.

SONUÇ

Bir ülkede seçim sistemlerinin en iyi şekilde usul ve yöntemlerinin, kurallarının belirlenmesi temsili demokrasilerin elzem konularından olmuştur. Her ülkenin seçim sistemlerinden beklentileri farklıdır ve her ülkenin kendine has ihtiyaçları, istekleri vardır.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinden kaynaklanan adaletsiz sonuçların ortadan kaldırılması için birçok sistem önerisinde bulunulmuş olsa da hangisinin istenilen ölçüde sonuçlar ortaya çıkaracağı muammadır. Ancak ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik, toplumsal unsurları yeterince incelenemezse beklenen sonucun alınmayacağı da kesindir.

Türkiye’de tecrübe edilen sistemler çalışmamızda incelenmiş, sonuçları bakımından olumlu veya olumsuz değerlendirmeler yapılmıştır. Fakat %10 barajlı D’hondt seçim sistemi her seçim öncesi ve sonrası eleştirilmiştir. Mesela son dönemlerde Türkiye’deki siyasal sürece baktığımızda; 2002 seçimlerinden itibaren geçen yıllar istikrar içinde geçmiş olsa da temsilde adalet ilkesi için aynı şeyi söyleyemeyiz. Bu sebeple ülkede her zaman seçim sistemleri tartışılmıştır. Çünkü hem yönetimde istikrarı hem de yönetimde adaleti tek bir seçim sisteminde ülkeye uyarlamak oldukça zor olsa da üzerinde çalışılması gerekir. Bu noktada en son yapılan seçim kanunundaki değişiklik, uyum yasaları, ittifak yasası derken pek çok gelişmeye şahit olunmuştur.

24 Haziran seçimleriyle Türkiye’de ciddi bir rejim değişikliği yaşanmış, parlamenter sistem terkedilerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürürlüğe girmiştir. Bu yeni sistem ile TBMM’nin denetim gücü azaltılmış ve siyasal olarak yaşanan çalkantılar bu durumu daha da pekiştirmiştir. TBMM içerisinde AK Parti ve MHP tarafından yapılan Cumhuriyet İttifakının sayısal üstünlüğü, muhalefetin sayısal olarak güçsüzlüğü ile birleşince büyük bir zaaf yaşandığı söylenmektedir. Aslında bu tabloya baktığımız zaman aslında muhalefet partilerinin ciddi bir iktidar seçeneği olması siyasi bakımdan dengesizlikleri azaltabilir düşüncesi dile getirilmektedir. Hatta toplumdaki kutuplaşmanın giderilmesi ülkenin ihtiyacı olan hususlardandır.

Türkiye siyasal olarak pek çok dönüm noktası ile karşı karşıya kalmış ve tartışmalar özellikle seçim sistemleriyle ilgili olmuştur. Ülke için ideal bir sistem arayışı aslında 16 Nisan referandumunda Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişle yeni bir pozisyon kazanmıştır. Bu noktada seçimlerin sayısal analizlerinin yanı sıra, 24 Haziran seçimlerine yön veren etkenler nelerdi anlaşılması gerekir. Değerlendirmeler sonucunda öne çıkan en önemli gelişmeler; 16 Nisan referandumuyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi, partilerin resmi olarak ittifak yapabilmesinin önünün açılması ve devamlı seçmenlerin stratejik olarak oy verme davranışı içinde olması şeklinde ifade edilebilir.

16 Nisan referandumu sonrası yasama, yürütme ve yargı ilişkilerinin düzenlenmesi açısından Başkanlık hükümet modeline göre hazırlanan seçim sistemiyle AK Parti ve MHP'den oluşan Cumhurbaşkanlığı İttifakı önceden yaşanmış krizlerin yaşanmayacağına teminatını verirken, seçim kampanyası boyunca CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve HDP seçim vaatlerini parlamenter sisteme dönmek üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu sistemin ülkenin mevcut seçim sistemleri sorunlarını çözmeye yetmeyeceği ve hatta daha fazla sorunlara yol açacağı üzerine açıklamalar yapılarak, Parlamenter sisteme dönüş yapıldığında o eski krizlerin, yönetim zaaflarının yaşanmayacağı iddia edilmiştir.

Ayrıca partilerin yasal olarak ittifak kurabilmelerinin önü açıldığından parti seçmenlerinin taktiksel olarak oy kullandığı bir seçim olmuştur. Tabii partilerin ittifak kurması, seçim çalışmalarında ortaklaşa hareket etmeleri ve seçim sonunda yasama süreçlerindeki pozisyonlarla alakalı uyuşmazlıklar yaşanmasına da sebebiyet verebilmektedir. Çoğu zamanda da seçimlerin hemen akabinde ittifakların dağılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bundan sonraki seçimlerde %50+1 oy oranını kazanmanın zorluğu aşıkardır. Yönetimde kilitlenme yaşanmaması için önerilen bu sistemin yeni sorunlara sebebiyet vermemesi için bazı önerilerde bulunulmuştur, dar bölge seçim sistemi üzerine fikir yürütülmüştür.

Tüm bu çalışmanın çerçevesinde 24 Haziran ve 31 Mart seçimlerinde yaklaşık yüz elli yıllık bir siyasi mücadelenin sonunda yeni bir süreç başlamıştır denilebilir. Lakin siyasi hayata baktığımızda iktidar ve muhalefet arasında ciddi kutuplaşmalar, siyaset diline yakışmayan ve toplumun karşısında hakaretlere varacak

kadar bir raddeye gelmiştir. Ülkenin en büyük problemi adalet ve güvenlik konusu denilebilir. Güvensizlik içerisindeki toplumda ülkenin bekası hakkında endişe hakim olmaktadır. İktidara karşı bir alternatif çıkartmakta muhalefetin çok etkili olmayışı da ülkedeki bir diğer problem olarak söylenmektedir. İdeolojik farklılıkların aşılması, tüm bu kutuplaşmaların ötesinde siyasi kültüre sahip çıkacak şekilde, popülist vaatlerle toplumun bıkmadığını öne geçilebileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmanın da ortaya koyduğu gibi aslında seçim sistemleri konusunda Türkiye’de yaşanan tartışmalar her geçen gün farklı bir boyuta taşınmış olsa da tüm tartışmalar millet iradesinin en adaletli şekilde meclise yansıdığı, yönetimde istikrarın sağlandığı, demokrasiye uygun bir tutumun ve ahlakın siyaset diline hakim olduğu bir ideal içindir. Geline nokta da sistemin eksiklikleri her zaman ülke faydası düşünülerek geliştirilebilir. Bu süreç ülke ihtiyaçlarına en iyi gelecek cevabı bulana kadar devam edecektir.

KAYNAKÇA

- ALKAN Haluk, Yusuf Tekin, Y. Şevki Hakyemez, *Türkiye'de Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Modeli*, Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2015, s. 52
- ALTAN Cemal, “1973 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi- İktidar Senaryoculuğu”, **Doktor Tezi**, İnönü üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 1998, s. 25
- ARMAOĞLU Fahir H., **Seçim Sistemleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, s. 179
- ATASEVER Gülbahar, “**Siyasal Parti Tipolojisi**”, İttihat ve Terakki'nin Günümüze Siyasal Partiler, Ed. Turgay Uzun, Erek Ofset Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 28
- ATEŞ Ferhat, “Seçim Sistemleri Bağlamında Türkiye’de İki Binli Yıllarda Genel Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yüksek Lisans Tezi**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD Anabilim Dalı, Kars, 2013, s. 11
- AYDAL Doğan, **Nasıl Bir Seçim Sistemi**, Ankara, 1998, ss. 5-7
- AYDIN Abdullah, “1982 Anayasası Sonrası Siyasi Partiler ve Seçim Sistemi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2008, s. 6
- AYDOĞDU Yasin, **Seçim Sistemleri ve Türkiye**, Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s.6
- BAKIRCI Fahri, *Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem, Meclis Hükümeti Sistemlerinin Karşılaştırılması ve Türkiye Örneği*, TBMM Basımevi, Ankara, 1994, s. 107-108
- BAYAZ Hüseyin, **Nispi Temsil mi? Dar Bölge mi?**, 1. Baskı, Zema Yayınları, Gaziantep, 1961, s. 6
- BİLİR Faruk, **Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Sistemi**, Birinci Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2017, s.94
- COTTERET Jean-Marie, CalaudeEmeri, **Seçim Sistemleri**, (Çev.) Tanju Gökçöl, 1. Baskı, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 91
- ÇEVİK Gülşah, “Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Temsilde Adalet Yönetimde İstikrar İlkesi Çerçevesinde Demokrasi ve Ekonomi İlişkisinin İncelenmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bilecik, 2016, s. 4
- DAĞI İhsan D., **Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 13. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 188
- DEDE İhsan, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 23

- DEDE İhsan, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 74
- DEDE İhsan, **Seçim Sistemi ve Yöneten Demokrasi "Altın Oy Sistemleri"**, Birinci Baskı, Kocaeli Sanayi Odası Yayınları, s. 74
- DEMİR Ceren, Özkan ÇOHADAR, Görkem GÖK, **Strategic Public Management Journal Volume 3**, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yönetişiminin Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi, s. 143 <http://dergipark.gov.tr/spmj>
- DOĞAN Şerife, "Kamu Yönetiminde Güven Olgusu", **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya, 2015, s. 59
- DURSUN Davut, "Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma", Siyaset Bilimi, **Açıköğretim Fakültesi Yayını**, Sayı. 1637, s. 113
- GÜNAL Erdoğan, "*Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*", **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Genel Kamu Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2005, s. 14
- GÜNAL Erdoğan, **Hükümet Sistemleri ve Türkiye'de Başkanlık Sistemi Arayışları**, 2.Baskı, Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 55-56
- GÜRBÜZ Özer, Aday Tespiti ve İdeal Seçim Sistemi için Öneriler, **Parlamenteler Birliği İzmir Şubesi Paneli**, TBMM Egemenlik Evi, İzmir, s.4
- GÜRBÜZ Özer, **Türk Parlamenteler Birliği Siyasi Partiler Seçim Kanunları Sempozyumu**, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 8-9 Haziran, 2001, s.4
- GÜRÇAN Ertuğrul Cenk, "**Demokratik Seçim Sistemleri ve Türkiye**", *Yeni Anayasa, Demokratik Konsolidasyon Siyasal Partiler ve Seçim Rejimi*, Ed. Murat Yılmaz, Başak Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 67
- HEYWOOD Andrew, **Siyaset**, 1.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2007, s. 97
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/534494> (Erişim Tarihi: 07.04.2019)
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, **İslam Deklarasyonu**, Dördüncü Baskı, Fide Yayınları, İstanbul, 2010, s.53
- KAPANİ Münci, **Politika Bilimine Giriş**, 23. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.177
- ÖNSAY Mustafa, **16 Nisan'dan Sonra Türkiye'nin Yeniden İnşası**, 1. Baskı, Taşmektap Yayınları, İstanbul, 2017, s.11
- Örselli Erhan, Veysel Babahanoğlu, **Kamu Politikası Türkiye'de Uyuşturucu ile Mücadelede Uygulanan Politikalar ve Toplumsal Algı**, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2016, s.33
- ÖZ Muhammet, "Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri", **Uzmanlık Tezi**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, Ankara, 2007, s. 30

- ÖZBUDUN Ergun, “Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı. 28, 1994, s. 113
- ÖZGÜL Bülent, Seçim ve Seçim Sistemleri, “Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2002, s. 28
- ÖZTEKİN Ali, **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s. 425
- SARAY Mehmet, **Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Semih Ofset, Ankara, 1999, s.3
- Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem**, Birinci Baskı, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1996, s.40
- Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar**, 5. Yayın, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s. 20
- Seçimlerle İlgili Düzenlemeler**, 4. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 1983, s. 22
- Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., Aralık 1998, ss. 12-13
- ŞENER Orhan, “Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi”, **Mülkiyeler Birliği Dergisi**, Cilt. 21, Sayı. 201, 1997, s. 21
- TUNCER Erol ve Bülent Tuncer, **Seçim 2015 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2016, s.31
- TUNCER Erol ve Necati Danacı, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2003, s.7
- TUNCER Erol, 1950 Seçimleri, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2010, s.85
- TUNCER Erol, 29 Mart 2009 İl Genel Meclisi ve Belediye Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2009, ss.12-13
- TUNCER Erol, Hanife Yurtseven ve Bülent Tuncer, Seçim 2014 30 Mart 2014 İl Genel Meclisi ve Belediye Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, Umur BasımSanayi ve Ticaret A.Ş., Ankara, 2014, s. 16
- TUNCER Erol, Hanife Yurtseven ve Bülent Tuncer, **Seçim 2015 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2015, s.36
- TUNCER Erol, Hanife Yurtseven, Seçim 2018 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme, Birinci Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 2018, s. 44
- TUNCER Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler1877-1999**, Birinci Baskı, Tesav Yayınları, Ankara, 2002, s. 94

- TUNCER Erol, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, Genişletilmiş 2.Baskı, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 2003, s.263,280
- TURGUT Mehmet, **18 Nisan 1999 Seçimleri Değerlendirmesi**, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s.9
- Türk Hikmet Sami, Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler, Birinci Baskı, Türk Gazetecilik ve Matbaacılık, Ankara, 1978, ss. 373-374
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamenter Sistem Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, ss. 24-25
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, s.1
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**, 2. Baskı, TBMM Basımevi, Ankara, 2017, ss. 4-6
- Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Veri Araştırma, **Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni**, Araştırma Koordinatörü Necat Erder, 1. Baskı, Boyut Matbaacılık, 1999, s.19
- ÜLKER Reşit, Tarhan Erdem, Nermin ve Niameddin Neftçi, Nisbi Temsil Nedir, Ercan Mtbaası, İstanbul, 1960, ss. 50-52
- ÜSTE Bahar, **Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları Bir Alternatif Model**, Birinci Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1999, s.12
- VERGİN Nur, **Siyaset Sosyolojisi**, 7.Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 49
- YAĞMURLU Aşlı, "Siyasal Katılım ve Halkla İlişkiler: Ankara Merkez İlçe Belediyeleri İnternet Siteleri Üzerine Bir İnceleme", **Türk İdare Dergisi**, Yıl. 83, Sayı. 471-472, 2011, s. 213
- YAŞAR Abdullah, **Yeter Söz Milletin**, 1. Baskı, Bilge Matbaacılık, İstanbul, 2007, s. 29
- YAVAŞGEL Emine, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, 1.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s. 130
- YİĞİTBAŞ Erbil, "Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkisi ve Türkiye Değerlendirmesi", **Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2009, s. 17
- YÜCEL Bülent, **Yarı - Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya**, Yıl: 2003, s.336

İNTERNET KAYNAKLARI

- ÖZBUDUN Ergun,
http://www.academia.edu/14389078/T%C3%BCrkiye_de_Parti_ve_Se%C3%A7im_Sistemi (Erişim Tarihi: 07.04.2017)
- SABUNCU M. Yavuz, <https://www.anayasa.gov.tr/media/4598/sabuncu.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2019)
- SARI İbrahim Murat, Türkiye’de Çok Partili Dönemde Seçim Sistemlerinin Gelişimi <http://3fcampus.mef.edu.tr/uploads/cms/flaw.mef.edu.tr/6414.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)
- TURAN A. Menaf , "Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/524784> (Erişim Tarihi: 11.04.2019)
- http://www.academia.edu/346993/Se%C3%A7im_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonu%C3%A7lar%C4%B1 (Erişim Tarihi: 07.04.2017)
- <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/secim-barajinin--tarihi--hukuki-ve-siyasi-boyutlari-1984326/> (Erişim Tarihi: 10.04.2019)
- <http://www.ntv.com.tr> , (Erişim Tarihi: 05.05.2017)
- <http://www.t24.com.tr> , (Erişim Tarihi: 05.05.2017)
- <http://www.tdk.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 18.01.2019)
- <http://www.ysk.gov.tr/doc/genelge/dosya/77637/2018CBMV-Genelge135.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2019)
- <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkes-baskanlik-istedigi-icin-yargilanmisti/790390> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43990443> (Erişim Tarihi: 08.04.2019)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43990443> (Erişim Tarihi: 08.04.2019)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44574466> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)
- <https://www.google.com.tr/amp/s/m.ahaber.com.tr/gundem/2018/06/25/secime-katilim-orani-belli-oldu/amp> (Erişim Tarihi: 02.02.2019)
- <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/01/23/ozal-ve-demirel-baskanlik-icin-bakin-yillar-neler-soylemis> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)
- <https://www.timeturk.com/baskanlik-sistemi-ni-gecmiste-kimler-istedi/haber-156153> (Erişim Tarihi: 13.04.2019)
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/367-garabeti-parlamenter-sistemin-kokune-kibrit-suyu-doktu-305645.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2019)
- <https://www.yenisafak.com/gundem/turgut-ozal-baskanlik-sistemini-boyle-anlatmisti-2613814> (Erişim Tarihi: 14.04.2019)
- https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu_genel_secimler (Erişim Tarihi: 10.07.2019)

